

România literară

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor: Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

Coeditor: Editura Național
Redactor-șef
Violeta Borzea

11 - 17 aprilie 2001
(Anul XXXIV)

14

Interviurile ROMÂNIEI LITERARE

Gheorghe Grigurcu:

„Viața mea
la Tg. Jiu?
Neantul mobilat
cu o bibliotecă...”

(pag. 12-13)

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

Româna de dincolo de hotare

(pag. 3)

Din viața lui
MATEIU I. CARAGIALE

**ȘEFUL DE
CABINET**
de Barbu Cioculescu

(pag. 14-15)

Patimile
după
Malaparte

(pag. 22)

DIAGONALE
de Monica
Lovinescu

(pag. 7)

**Gala
premiilor
UNITER**

(pag. 16)

Obsesia identității

ÎNTREBAT de Daciana Branea care sînt, în opinia lui, principalele caracteristici ale Europei Centrale, Tony Judt consideră drept un aspect esențial "obsesia autodefinirii". Profesorul de studii europene de la New York University spune în continuare (textul dialogului de la Timișoara, din octombrie 1998, din cadrul Fundației "A treia Europă", a fost publicat, laolaltă cu altele aparținînd lui Judt, în *Europa iluziilor*, Polirom, 2000): "Nimeni n-ar întreba în mod normal care sînt caracteristicile literaturii franceze, engleze sau germane. Dar în cazul celei central-europene, întrebarea se repetă în mod obsesiv, pentru că există în cultura acestui spațiu o combinație ciudată între o mare siguranță intelectuală și o mare nesiguranță identitară". Sublinierile îmi aparțin. Îl rog pe cititorul însemnărilor de față să rețină cele două elemente ale combinației. Voi reveni la ele, după un ocol pe care-l cred necesar în lămurirea problemei înseși a nevoii de autodefinire care apare în anumite culturi. Tony Judt e de părere că Europa Centrală e mai degrabă un concept decît o realitate cu granițe determinabile (sau, cu afit mai puțin, unanim admise), unul din acele concepte care le fac trebuință, bunăoară, fizicienilor ca să descrie atomul sau astronomilor ca să descrie unele fenomene din univers la care nu au acces nemijlocit.

Observația lui Judt mi-a readus în minte faimoasa dilemă a lui George Steiner în căutarea limbii sale materne (de la paginile 154-163 ale ediției românești, Univers, 1983, a genialei sale cărți intitulată *După Babel*). Născut la Paris, dintr-un tată evreu ceh și o mamă probabil alsaciană, crescut în Franța și în SUA, vorbind de la început în casă franceză, engleză și germană, cu "particule puternice de cehă și idiș austriac", dincolo de care răsuna ecoul ebraic, Steiner s-a folosit întreaga viață - ca să vorbească ori să scrie - de cele trei limbi principale. N-a reușit să descopere pe nici o cale (nici apelînd la hipnoză, la metode pe care i le-au indicat psihiatrul etc.) care, dintre acestea a reprezentat pentru el "o Muttersprache mai profundă pe verticală decît celelalte două". Frustrarea lui Steiner a fost de natură identitară. El s-a întrebat dacă nu cumva "indivizii multilinguali sau copiii crescuți simultan în contextul *prea multor* limbi (există oare un număr critic?) sînt predispuși la schizofrenie și tulburări de personalitate".

Se remarcă lesne că tema speculației lui Judt cu privire la culturile multiple, precum aceea a Europei Centrale dintre 1818 și 1918, și tema lui Steiner, cu privire la poligloții din naștere revin la o unică obsesie, a identității. S-ar părea că și multiculturalismele de felul celui central-european, și multilingvismul unor inși născuți în spații multietnice conduc uneori la schizofrenie sau la tulburări de personalitate adică din care ia naștere obsesia cu pricina. Culturile monocolor sau cu dominante nete suferă mai puțin de neîncredere în ele înseși și nu tin numaidecît și la tot pasul să se autodefinească.

Există totuși unele excepții de la această regulă empirică, dacă o pot numi așa, care sînt importante, fiindcă în loc să confirme regula, par s-o pericliteze. O excepție este chiar țara de adopțiune afit pentru Steiner, cît și pentru Judt: SUA. Multiculturalismul central-european de acum două secole seamănă, raportat la acela nord-american de astăzi, cu o picătură de apă dintr-un ocean. Și totuși n-am băgat de seamă ca nord-americanii să fie preocupați de identitatea lor sau să caute a se defini cu tot dinadinsul. O excepție contrară o înfățișează unele țări mici, relativ omogene etnic, lingvistic și religios, care se dau deseori de ceasul morții negăsindu-și (mai corect: avînd această impresie) formula identitară proprie. Să mai spun că România este exemplul perfect? O țară cu o limbă afit de unitară, încît n-are, în sensul strict, dialecte, cu peste optzeci de procente de ortodocși și cu peste nouăzeci de români etnici își are de cîteva secole, dacă nu chiar de la formarea statului, în orice caz de la apariția conștiinței naționale și a conștiinței originii latine, obsesiile ei identitare. Mai concret spus, de fiecare dată, în acest timp, cînd românii au fost puși în situația de a fi integrați în comunitatea supranațională de care țineau firesc, în Europa, cu alte cuvinte, s-a născut în ei impulsul contrar, izolaționist sau aspirînd la un alt spațiu spiritual, cum ar fi acela răsăritean, s-au produs "revolta fondului nostru relatin", tracismul, dacismul și celelalte.

(Continuare în pag. 18)

CONTRAFORTde *Mircea Mihaiescu*

POLIȚIE POLITICĂ, POLIȚIE POLITICOASĂ

BRUTALITATEA, disperarea prin care principalii conducători ai țării (Ion Iliescu și Adrian Năstase) încearcă să arunce în caricatural activitatea fostei Securități ne dă de gândit nu numai nouă, ci și străinătății. Replicile — de o mare vulgaritate, înainte de-a fi de-o extremă prostie — ale celor menționați nu cad tocmai din senin. Ele au fost pregătite de ani lungi de încercări de a reabilita aparatul represiv al comunismului, duse pe diverse tonuri și de diverse voci. Prin '90 – '92 s-a încercat ruperea în două a activității Securității: o activitate represivă, criminală, din primul deceniu și jumătate de la preluarea puterii (când, evident, securiștii-criminali erau unguri și evrei!). O dată cu venirea la putere a lui Ceaușescu, Securitatea s-ar fi metamorfozat, însă, într-un miel blând și patriot, ce veghea părintește asupra destinului unic al țării noastre!

În ultimii ani, culminând cu prezența masivă pe piață a unor colonei Merce sau generali Pleșița, Securitatea, în totalitatea ei, e prezentată drept o formă superioară de exprimare a patriotismului, dacă nu chiar singura instituție patriotică într-o țară în care partidele și regimurile politice își cam fac de cap! Pentru a rotunji aceste aberații, iată-i acum pe cei mai populari politicieni ai momentului, Iliescu și Năstase, năvălind cu pumnii pe Consiliul pentru Studierea Arhivelor Securității. Pentru ca pretențiile stăpânilor să pară serioase, nici slugile nu stau degeaba: brusc îngrijorat, șeful S.R.I., Radu Timofte, mai aruncă o găleată cu zoaie spre CSAS: chipurile, marele spionolog e revoltat de "scurgerea" unor documente ale Securității spre presă!

I-auzi! Dacă nu mă înșală memoria, dl. Timofte a vegheat asupra SRI-ulul (moștenitorul Securității, cu arhive cu tot!) ani în șir, în calitate de parlamentar specializat în servicii secrete. Ba, la un moment dat, prin verva anului 2000, chiar a cerut ofițerilor SRI să nu execute ordinele superiorilor! În loc să fie arestat imediat pentru un asemenea atentat la siguranța națională, domnul cu pricina e înscăunat mai-mare peste principalul serviciu de informații al țării! Or, după cum au spus-o Andrei Pleșu și H.-R. Patapievic extrem de limpede într-o emisiune televizată, documentele ajunse în presă în ultima vreme au fost obținute cu mult înainte de înființarea CNSAS-ului!

De ce nu s-a revoltat până în 1996 dl. Timofte? De ce n-a spus nici păs când Adrian Păunescu a publicat odioasele documente care-l denunțau pe Corneliu Coposu drept turnător la Securitate? De ce n-a scos vigilantul de azi-nici un sunet când dl. Măgureanu și-a făcut public propriul dosar de securist? De ce n-a reacționat cu violență patriotică la "operele selective" ale lui Mihai Pelin sau la cele emanând, se spune, dinspre Gelu Voican? Simplu: pentru că atunci dl. Timofte și patronii săi n-aveau decât de profitat din aducerea la lumină a guoaielor produse de brațul înarmat al comunismului.

Nebunia referitoare la arhivele Securității continuă nebunia instaurată în țară în decembrie 1989. Atunci s-a pornit cu o minciună, cu o mare minciună, iar noi nu facem decât să plătim o rușinoasă dobândă. Dacă "emanații" ar fi recunoscut din prima clipă că sunt cu totul altceva decât par, alta ar fi fost soarta țării. La fel, dacă

legea deconspirării Securității n-ar fi o lege de protejare a securiștilor, în România s-ar putea vorbi despre pace socială. Dar așa? Cum să ai neobrăzarea să prezinți Securitatea drept un organism patriotic? Pe ce criterii? Șu, mai ales, cu ce motivație?

Să fie limpede: Securitatea a fost și a rămas o instituție paranoică, născută din lipsa de legitimitate a unor bandiți politici. Parlamentarii care au votat pentru distincția între activitățile de "inteligentă" și cele de "poliție politică" ale Securității au comis una din marile crime împotriva propriului popor. De la un capăt la altul, din 1949 până în 1989, Securitatea a fost o poliție politică, pusă în slujba unui regim criminal și uzând de mijloace criminale.

Mă întreb: câți spioni, câți "dușmani ai țării" a anihilat Securitatea? E comparabil acest număr cu cel al românilor nevinovați pe care i-a nenorocit? S-au aflat sutele de mii de țărani (marea majoritatea analfabeți) în slujba "agenturilor" străine? Să fi fost deportații din Bărăgan niște primejdioși asasini care trebuiau izolați fără zăbavă? Și-au trădat cumva țara mării patrioți care au înfăptuit România Mare? Să fi reprezentat floarea inteligenței române primejdia cea mai mare pentru popor?

Când voi întâlni un singur securist care să-și asume crimele constante ale instituției din care-a făcut parte, voi fi și eu la fel de îngrijorat de soarta documentelor pierdute. Până atunci, constat că minciuna din decembrie 1989 a fost dublată de terfelirea proiectului de lege al lui Ticu Dumitrescu. Pentru orice minte normală — mai puțin pentru parlamentarii români — activitatea Securității a fost exclusiv una de poliție politică. Cum altfel să numești amestecul de odioșenie și gândire sclerată al celor care-o spionau în pat pe Dorli Blaga? Poliție... politicoasă? Cu ce drept își vârău securiștii răturile lor murdare în intimitatea unor oameni de-o perfectă inocență și onestitate? În numele cărei patrii vedeau în fiecare cetățean un infractor potențial?

De unde, totuși, spaima mai-marilor zilei față de dosarele Securității? N-am nici o îndoială că domnii Năstase, Iliescu și ceilalți nu au — sau nu mai au — dosare de securitate. Misiunea lor actuală constă, între altele, în salvarea ciurdei de profitori ai tranziției, dacă se poate chiar prin... priboii săi de frunte! Gura nu tocmai inocentă a d-lui Ionescu-Quintus a sugerat, la un moment dat, că cei aflați în funcții înalte ar fi avut posibilitatea să-și "facă pierdute" propriile dosare. Problema e, însă, alta. Mecanismul securistic e mult mai complicat și mai pervers decât pare. Nimeni nu poate fi absolut sigur că a șters toate urmele. Pe lângă dosarele propriu-zise, există dovezile indirecte: documente aflate în dosarele unor persoane cu care te-ai intersectat episodic, indirect sau, pur și simplu, fără să-ți mai amintești de ele!

Aceasta e marea spaimă, aceasta e originea obsesiei de a prăvăli peste arhivele Securității, ca peste un Cernobil de celuloză, sute de mii de tone de beton. Așa încearcă neo-comuniștii să facă liniște într-o țară pe care, de când există ei, n-au făcut decât s-o tulbure cu incompetența, lăcomia și ticăloșia lor. E, însă, prea târziu pentru astfel de metode în forță. Ca și Cernobilul, dosarele de securitate continuă să-și trimită unda de șoc. A te apăra cu ghioaga de această viitură înseamnă nu numai să fii prost, dar să nu dai nici o șansă prostiei din tine să se vindece.

POST-RESTANTde *Constanța Buzea*

NU vă încurajez în speranța de a publica la noi un fragment din romanul la care scrieți. Cele patru pagini de mână arată, în mare, că vă descurcați bine în a crea atmosferă și a-l convinge pe cititor că sunteți un povestitor înnăscut.

Cum ați ales fragmentul, mi se pare semnificativ, în el există aceeași tensiune interogativă ca și în scrisoare, o neîncredere în sine, o așteptare fără soluții. Poate că ar fi bine să vă împrieteniți cu un prozator consacrat sau cu un critic de proză generos, care să vă ajute recomandându-vă unor publicații ce consacră cu regularitate spații debutului în proză, sau să mergeți la un cenaclu. Din păcate cenacluri nu prea mai sunt. Poate cel de la Uniunea Scriitorilor? Nici macar nu sunteți atât de trecut, ca vârstă, cum vă credeți. Abia de aici înainte, cu experiența acumulată și cu exercițiul limpezit, se poate alege uscatul de ape. (Gheorghe Deaconu, București) ☒ La câtă neșansă ați îndurat, poezia ar fi trebuit poate să fie atât de bună încât să vă simțiți răzbuțat. Dar pentru că o siliți să umble în urma eșecului, în urma a ceea ce trăiți, ceea ce scrieți este un lamento de două ori perdant. Amintiți-vă de perioada Lameca și faceți din aceasta o carte a imigrantului care ați fost. La fel procedați și cu amintirile dvs. de poștaș în Roman. Încercați să și citiți câte ceva între timp. (Ionel Maximuic, Roman) ☒ Sigur că pentru început este bine, dar nu trebuie să rămâneți la numai patru autori, chiar dacă ei sunt Eliade, Blaga, Bacovia și Sorescu. Referitor la cele două întrebări la care țineți să vă răspund, cea dintâi, incorect formulată din păcate, își conține răspunsul. Eu aș fi folosit optativul și mi-aș fi temperat siguranța în legătură cu efectul poeziei asupra eventualilor cititori. Cea de a doua, privind *cizelarea*, este și ea neatent formulată, căci *cizelarea* privește textele, la urma urmei, și nu mijloacele dvs. artistice. Poate să vi se pară ciudată intervenția mea, atâta vreme cât în ultimii ani s-a generalizat un fel de a vorbi anapoda, și prea puțin se mai oripilează de o exprimare lacunară. Versurile sunt doar exerciții, din care v-aș sugera să eliminați mortăciunile în descompunere, scursorile, *ochiu' alalalt*, *gura de canal cu 6 gratii*, gândurile năclăite, ungherul de creier, zgârietura pe ochi, majusculele silabisite, scrâșnetul din... pumni, colcaielile. Verbul preferat fiind *a cizela*, faceți ceva pentru el, epurându-vă versurile de zonele insalubre, și recitindu-le fără acestea, veți avea poate o mică revelație. (Raul Crăciun, Simeria) ☒ Mișcător omagiul pe care-l aduceți profesoarei dvs. de română! La nici 17 ani e corect, și e admirabil să-l pui în fruntea tuturor verbelor pe *a fi*, care le conține și le animă pe toate celelalte, chiar și pe *a muri*, de pildă. Transcriind în final scrisorii către redacție versurile de o mare limpezime ale lui Iorga, cărora le opuneți pașnic optiunea dvs. optimistă, nu faceți decât să ne câștigați încrederea și să neteziți înțelegerea. Când eram de vârstă dvs. am scris într-un final de poem, pe care l-am publicat într-o carte din tinerețe, următoarele: "Cărțile dorm cu fața în jos./ Dacă nu le-aș fi citit, le-aș fi scris. Trufia mea de demult o regăsesc azi cu o imensă bucurie în textul dvs. intitulat *Puterea de a fi*, cam lung, nedefrișat, dar cuceritor prin bunătațe, curaj, împăcare și sinceritate totală. Este vorba de viața unui om lovit de nenorocire, dar care își pastrează cumpatul și își rezervă bucurii de o calitate aparte. Finalul bucații, ultimele ei 20 de rânduri sunt copleșitoare. Este povestea unui om care în adolescență, mai exact pe la 16 ani, se culcă seara, după ce citește câteva pagini, ca de obicei, iar diminețea, când deschide ochii, își dă seama că e complet orb. Mai sunt în plic și trei poeme, a căror epică insistență în a se lungi peste poate, riscă să umbrească de tot miezul liric și motivația aflată în hipersensibilitate. Fiți riguros și realist, și păstrați începutul numai, din *Legenda zilei și a nopții*, operând și aici tăieturi. Cu ce vă rămâne, adică cu: "Soarele și luna./ Într-o lume veche./ Se iubeau nespus.../ Și-ntr-o sferă caldă./ Arzător de vie/ Soarele o cere/... de soție./ Vrații-ntregii Terre/ (Mare) se adună/ Ca să hotărască.../ Vrații cu barbi albe/ Vrații cu barbi lunge/ Hotărască...", încercați să refaceți povestea, dar în termenii concisi și fără slăbiciuni ai poeziei. Păstrați ritmul, metrica, dar nu faceți, de dragul rimei, nici o concesie. Din *Scrisoare*, la fel, se rețin doar câteva versuri, practic al unsprezecelea și al doisprezecelea. Restul, sentimental, explicit până la migrenă, în stilul unei ușoare cronici rimate cu angajare fericită și țintă atinsă. (Vald Slavoiu, București) ☒ Nu este nici un mister, analiza psihologică se practică, în răspunsuri, vă asigur, ca un cadru, o ramă, pentru un tablou, un portret ce încă nu s-a precizat. La 17 ani ai dvs., pe o opera care este încă departe de a se fi precizat, visați să vi se remarce originalitatea, care încă nu există, și calitatea artistică a versurilor, care nici ea nu este decât limitată de puterile vârstei. Dacă înțelegeți acest lucru simplu, vă veți calma în pretențiile copilărești și în dorința de a demonstra pe loc, acum, că aveți talent, că sunteți valoroasă, că dacă cineva vă asigură că aveți prezent, e musai să aveți și viitor. Dacă tot afirmați că știți deja cum sunteți (citez: *superficială și distructivă*) era bine să nu vă pierdeți într-o agitată așteptare, răspunsul neaducându-vă nimic nou. Dacă nu aveți cu cine să vă certăți, certăți-vă un timp cu dvs. înșiva. Scrisoarea mi-a făcut plăcere, așa rebelă și victimă ușoară cum vă arată. Vreau să înțelegeți victimă a propriului verbiaj. Tot ce spuneți se poate psihanaliza, țineți minte asta. Pentru volumul pe care mi-l cereți, și pe care nu-l am, mergeți la o bibliotecă bună din Arad. Vă aștept în continuare cu versuri, pe care să le comentez cu entuziasm. (Luciana Puca, Nadab)

România literară

Director: **Nicolae Manolescu**

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Marina Constantinescu (teatru), Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Nina Pruteanu, Ecaterina Ionescu, Simona Galațchi (corectură).

Correspondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Koln).

Tehnoredactare computerizată: Anca Firescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan, Ionela Stanciu. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administrația: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Mirona Laudă (economist principal), Corneliu Ionescu (difuzare, tel. 650.33.69.), Mihai Minulescu.

e-mail: romlit@romlit.ro<http://www.romlit.ro>

Revista „România literară” este editată de Fundația „România literară” cu sprijin de la Uniunea Scriitorilor din România și Ministerul Culturii.

Coeditor: Editura Național - Director general: Dan Chiriac

Româna de dincolo de hotare

FORMULAREA din titlu presupune distincția dintre limba (română, în cazul de față) vorbită ca limba de stat, ca limba oficială a unei țări, a unei organizații statale și aceeași limbă, utilizată în afara granițelor statului respectiv, deci pe teritorii care aparțin altor state. În această ultimă situație avem a face de obicei cu limba unei populații minoritare, cu funcții sociale mai restrinse și mai puțin variate, utilizată într-un mediu alogen, în condiții de concurență cu limba oficială.

În cazul limbii române, situația este mai complicată - deși nu unică - dat fiind faptul că are statutul de limbă oficială în două state românești: limba română funcționează ca limba de stat atât în România, cât și în Republica Moldova. Prin recunoașterea statutului de limbă oficială, limba română (chiar dacă este botezată "moldovenească") are în Republica Moldova o situație diferită față de limba română vorbită în alte teritorii exterioare granițelor de stat ale României - în Banatul sîrbesc, în Ungaria, pe teritoriul Bulgariei etc. -, unde uzul ei e mai restrins ca urmare a faptului că nu are caracter și funcție de limbă oficială a statului pe teritoriul căruia este folosită, statutul ei fiind cel de limbă neoficială (chiar dacă este acceptată și, eventual, sprijinită sub diverse forme în efortul de conservare a identității etnice a populației române minoritare).

Avem a face deci în cazul limbii române vorbite "dincolo de hotarele" României, cu două situații distincte: problemele protejării limbii române în Republica Moldova sînt diferite de cele pe care le ridică utilizarea ei în alte state.

IN CALITATE de limbă de stat, româna - ca și oricare alta - presupune prezența, între numeroasele ipostaze prin care se manifestă în uz, a unei variante, frecvent desemnată prin termenul de *limbă literară*, varianta care se deosebește ca realitate a comunicării sociale, prin caracterul ei *unic* și *unic*, de varietatea utilizărilor dialectale. Limba literară unică - asociată cu învățământul și cultura și identificată cu limba oficială - are o situație privilegiată, atât ca extindere, cât și sub aspectul funcțiilor sociale, în raport cu variantele locale (cu care, de altfel, interferează adeseori, în forme diverse, în funcție de circumstanțele concrete de comunicare).

Rezultat al unui proces istoric complicat, puternic marcat de condițiile specifice oferite de evoluția socială și culturală a poporului care o utilizează, varianta literară (cu care se identifică *limba oficială*) reprezintă în societatea actuală o instituție și beneficiază de atenția specială a autorităților fiind propagată prin școala, codificată prin lucrări academice, aparată sub diverse forme în integritatea normelor stabilite. Ca limbă de stat, limba română literară constituie o preocupare culturală majoră în Republica Moldova, ca și în România. Dar problemele cu care se confruntă limba română literară (în special) dincolo de Prut nu coincid cu cele pe care le cunoaște uzul ei între hotarele României.

În România, activitatea de «cultivare a limbii», expresie a griii pentru buna cunoaștere și întreținere a variantei literare, a limbii oficiale, se manifestă azi ca apărare, ca protecție și își găsește expresia în lucrări de precizare și explicitare a normelor, de cele mai multe ori în legătură cu semnalarea și combaterea greșelilor, a încălcării, sub diverse forme, a *normelor*, lucrări cu atât mai numeroase astăzi, cînd sentimentul

"stricării limbii" este larg răspîndit în opinia publică. În Republica Moldova, grija pentru limba română literară presupune, în primul rînd, acțiunea de "regăsire", de consolidare și răspîndire a normelor ei.

Responsabilă de aceste deosebiri este istoria celor două teritorii, accidentele istorice, care au afectat evoluția lor. Atîta timp cît ținuturile de dincolo de Prut au aparținut Țării Moldovei și României limba acestor ținuturi s-a încadrat în mod firesc, ca parte componentă, în complicatul proces de dezvoltare a limbii române. Separarea statală a spațiului basarabean - în perioadele 1812-1918, 1940-1941 și, mai ales, după 1944 - a fost cea care a provocat devierea de la fagașul evolutiv comun, deviere ale cărei consecințe au afectat mai ales varianta literară, cea care se constituie, în general, în limbă oficială de stat. Efectele lingvistice ale separării au fost mai puțin importante în intervalul dintre 1812 și 1918, cuprins, din perspectiva evoluției limbii române, în cea etapă a istoriei sale în care predomină uzul regional, cînd distincția dintre vorbirea locală, diferențiată pe regiuni, și cea literară (în sensul modern al termenului), supradialectală și unitară, nu se precizase încă. Complicatul proces al constituirii *normelor unice* - temei al caracterului unitar al variantei literare - începe să se contureze cu claritate abia către mijlocul secolului al XIX-lea, la realizarea lui participînd - în pofida frontierelor - oameni de cultură din toate "țările" (inclusiv din Basarabia) unde se vorbea românește.

O semnificație deosebită a avut, în procesul de evoluție a limbii române, 1918, anul Marii Uniri: schimbarea condițiilor istorice de comunicare socială a antrenat o modificare a raporturilor dintre graiuri și limba literară. Favorizată de modernizarea statului, ea cîștigă în importanță prevalînd asupra graiurilor locale. Asociată cu instrucția și cultura, cu diversele forme ale relațiilor oficiale, limba literară cunoaște o largă extindere - atât geografică, cât și ca domenii de utilizare și categorii de vorbitori - și capătă un statut propriu în comunicarea socială, dublînd și chiar suplinind total, în cazul unora dintre vorbitorii de limbă română, graiul local.

Basarabia participă, alături de toate celelalte regiuni ale țării, la acest amplu proces de unificare lingvistică prin răspîndirea variantei literare pînă la evenimentele din 1940, 1944, cînd, ca urmare a separării statale, se desprinde din procesul dezvoltării comune a limbii române. În noile condiții istorice, limba română, declarată "moldovenească", este agresată, în primul rînd, la nivelul variantei literare. Practic, prin extinderea limbii ruse în toate domeniile de activitate, dar și ideologic, prin tot felul de teorii și măsuri avînd ca finalitate explicită îndepărtarea de limba română (literară), declarată creație "burgheză" și "instrument al capitalismului". Ca urmare uzul limbii române s-a redus substanțial. Ea a continuat să fie utilizată - mai ales în mediul rural, deci acolo unde precumpănește (în toate regiunile) graiul local - aproape exclusiv la nevoile comunicării cotidiene, familiare, pe cînd comunicarea în domeniile superioare, culturale și științifice, asociate firesc variantei literare, a recurs tot mai sistematic la limba rusă. Marginalizată și supusă programatic unor distorsiuni care vizau păstrarea și exacerbarea caracteristicilor regionale, varianta cultă a limbii române din Basarabia s-a îndepărtat de

varianta literară comună, folosită ca limbă oficială pe teritoriul României. Țelul ideologic subiacent acestui proces l-a reprezentat subrezirea temeiului lingvistic al sentimentului etnic și al conștiinței apartenenței naționale a populației românești din ținuturile de dincolo de Prut.

Acest proces de involuție a fost întrerupt de cursul istoric declanșat de evenimentele politice de după 1989. Afirmarea statutului de limbă oficială a Republicii Moldova s-a asociat cu modificarea atitudinii lingvistice a autorităților din Basarabia. Trecerea la grafia latină, consolidarea poziției limbii române în școală, în administrație și în comunicarea oficială au impus-o atenției forurilor științifice și didactice, determinînd elaborarea a numeroase lucrări destinate, în primul rînd, recuperării și regenerării variantei literare, desfigurată de evoluția anterioară.

În seria lucrărilor care, din perspectivă teoretică sau practică, au ca obiect și finalitate «cultivarea limbii» în Basarabia, se încadrează și recentul *Dicționar de dificultăți ale limbii române* alcătuit de *Andrei Crijanovschi* și publicat în anul 2000 (Editurile Arc și Museum), cu sprijinul Guvernului României (Departamentul pentru Relațiile cu Românii de peste Hotare) și al Fundației Soros-Moldova. Bun cunosător "din interior" al problemelor cu care se confruntă limba română literară din Republica Moldova în condițiile concrete ale comunicării, autorul și-a conceput lucrarea ca *instrument* pus la îndemîna tuturor basarabenilor aspirînd la o bună stăpînire a limbii române culte.

Optînd pentru modul lexicografic de prezentare - care are avantajul de a permite o consultare punctuală rapidă ori de cîte ori apare o nedumerire sau o ezitare, cînd vorbitorul - avizat - nu e sigur de justetea opțiunilor și a deprinderilor sale lingvistice - A. Crijanovschi a înregistrat în ordine alfabetică un număr destul de mare de *cuvinte* (17.000), selectate ca fiind susceptibile de utilizări contravenind *normelor literare* lexicale, dar și ortoepice, ortografice sau morfologice.

Cum era previzibil ținînd seamă de forțele care, în ultima jumătate de secol, au imprimat un caracter deviant evoluției limbii române literare din Basarabia, dificultățile înscrise în dicționar sînt, în majoritatea cazurilor, rezultatul "*dialectalizării*", al folosirii elementului regional local (în defavoarea sinonimului - supradialectal - acceptat de normă), concretizat în cele peste 1000 de variante regionale și populare cuprinse în dicționar, sau al *influenței limbii ruse*: aproximativ 2000 de cuvinte cu aspect deformat sau sens deviat (prin calc) și împrumuturi din rusă utilizate numai în Basarabia (deci contravenind normei literare supradialectale prin caracterul lor regional).

Modul de structurare a articolelor are în vedere în primul rînd facilitarea accesului la informație al cititorului. Cum scopul declarat al lucrării este cultivarea exprimării în sensul normelor literare unice, informația se organizează în jurul termenului *acceptat de aceste norme*, care se constituie în titlu al articolului; fiecare articol cuprinde obligatoriu informația morfologică completă referitoare la cuvîntul-titlu, la care se adaugă, în funcție de dificultățile specifice fiecărui termen, precizări privind pronunțarea sau scrierea corectă indicîndu-se explicit și "greșeala" (cf., de pildă, *afiș sn.*, nu *sf. afișă*; art. afișul, afișului, pl. afișe, nu *afișuri*).

Abaterile, cuvintele și formele neliterare, sînt incluse însoțite adeseori numai de trimiterea la termenul literar recomandat (cf. **advocat v. avocat*, **afișă v. afiș*, **comandir v. comandant*, *antrenor* (persoană) *sm.*, nu *trener*; pl. antrenori etc. sau de succinte informații morfologice sau semantice (cf. *răsărită sf.* (Reg.) Floarea-soarelui; *comandiră sf.* (Rus.) Delegare, trimitere în misiune..., deplasare etc.).

Dacă abaterilor de sorginte specific locală, care constituie originalitatea - și valoarea deosebită - a acestui dicționar normativ, li se acordă o atenție specială, nu lipsesc nici dificultățile neregionale, greșelile comune curente (cum sînt: *băte vb.* (eu, ei) *bat*; (noi) *bătem*, nelit. *bățem...*; imperf. (el) *bateá*, nelit. *băté...*; *coperta sf.* (unei) coperte, copertei; pl. coperte, nu *coperti...*; *sesizá vb.* nu *sesiza*; (eu) *sesizez*, nelit. *sesizáz...* etc.) asupra cărora atrag atenția și numeroasele lucrări, mai vechi sau foarte recente, a căror finalitate o reprezintă consolidarea și apărarea normelor limbii române literare unice.

O sistematizare a indicațiilor și corecțiilor punctuale de acest fel - care sînt destinate corectării "din mers" (în redactarea discursului anterior pregătit, a textului scris) - se realizează prin inserarea, în anumite articole, a unor liste de cuvinte prezentînd același tip de problemă: listele grupează termeni aparținînd aceluiași nivel lexical (în articolul *omăt*, de pildă, este inclusă o lungă listă de cuvinte populare, sub *chior*, *chioară adj.* (Reg.) Orb..., sînt grupate regionalisme ca *buget*, *grebănos*, *întrolocat* etc., la *adaugător*, *-oare adj.* (Calc din lb. rusă) (Suplimentar, complementar, se include (precedat de indicația *Vezi* și) un cuprinzător inventar de cuvinte cu semnificație modificată sub influența echivalentului rusesc; numeroase sînt și listele ilustrînd aceeași regulă ortografică (cf. *cheltui*, *măine...*), ortoepică (*deficient*, *infiltă*, *piesă...*), același tip flexionar (*părea*, *cafenea*, *poliță...*) etc. (Merita să fie relevată grija autorului de a impune atenției cititorului prin tipul de caractere tipografice utilizate, poziția față de normă a diversilor termeni.) Prin gruparea pe tipuri a dificultăților autorul urmărește ameliorarea într-un mod mai cuprinzător a cunoștințelor de limbă literară: listele propuse au fost gîndite ca modalitate de introducere și fixare, prin repetare și exercițiu, a normelor limbii române literare, acordîndu-se o atenție specială normelor (mai ales lexicale și fonetice) mai des încălcate în spațiul lingvistic basarabean.

Intemeiat pe o temeinică cunoaștere a limbii române literare și o profundă înțelegere a problemelor uzului ei în Republica Moldova, *Dicționarul de dificultăți ale limbii române* se impune ca o realizare de valoare deosebită în domeniul studiilor consacrate cultivării limbii române, oferînd, implicit, un material lingvistic bogat și interesant reflecției lingvistice. Prin modul propriu de a aborda problema în condițiile specifice spațiului lingvistic al Republicii Moldova, lucrarea propusă de A. Crijanovschi răspunde uneia dintre principalele probleme ale culturii statului moldovenesc, oferînd tuturor - și nu în ultimul rînd școlii și slujitorilor ei - un instrument de lucru, practic, bine gîndit și deosebit de îngrijit prezentat. Din perspectiva procesului de reabilitare și răspîndire a limbii literare în Basarabia dicționarul reprezintă o contribuție majoră.

Valeria Guțu Romalo

Penelopa lui Matei Vișniec

Detașarea care conferă farmec versurilor

PENELOPA lui Matei Vișniec este poezia. Ea îl tot așteaptă de paisprezece ani, amânându-i pe nenumărații pețitori care o asediază. Și iată că așteptarea n-a fost în zadar. Prin publicarea unui volum de versuri inedite, Matei Vișniec se întoarce la soția lui legitimă, la fel de iubitor, dar având față de ea și o anumită distanță critică.

Din 1987, când a rămas în Franța, Matei Vișniec s-a lăsat condus de deviza *totul pentru teatru, totul pentru victorie*. A scris teatru, a mâncat teatru, a dormit teatru. A fost o angajare totală - o angajare însă în stilul său, fără emfaza, fără declarații zgomotoase, fără lamentații. Iar rezultatele n-au întârziat să apară. Dramaturgul român a devenit furnizorul de texte a numeroase teatre din Europa de Vest. Dosarul de presă al succeselor lui ca om de teatru cuprinde în prezent multe sute de pagini.

Pentru ca acum să constatăm că în toată această perioadă, când părea preocupat exclusiv de cariera de dramaturg, Matei Vișniec a scris și poezie. Poezie pe care o regăsim în volumul recent apărut la Editura Cartea Românească, *Poeme ulterioare* (ce titlu subtil! are nu numai un sens cronologic, ci și unul estetic-metafizic). Poemele din acest volum sunt impecabil scrise, dar se simte că ele nu mai reprezintă *marea aventură* pentru Matei Vișniec. Poetul nu-și mai leagă toate speranțele de poezie, nu se mai uită la ea cu încrederea ultimă cu care se uită un naufragiat la sticla purtătoare de mesaj pe care o aruncă în largul mării. El compune poeme cu dezinvoltura blazată a cuiva care a realizat între timp ceva mai important. Această detașare conferă farmec versurilor. Ele se nasc fără să siroiască de sânge. Se alcătuiesc în aer, ușor, iscate parcă de o bagheta magică. Seamănă foarte mult cu textele pe care marii autori le scriu la bătrânețe, din plăcere, când nu mai au ambiția de a cuceri cu ele lumea. Și aceasta în condițiile în care Matei Vișniec a ajuns abia la jumătate din vârsta unui bătrân.

Un englez al literaturii române

RECUNOAȘTEM cu plăcere în *Poeme ulterioare* eleganța stilistică dintotdeauna a poeziei lui Matei Vișniec, o eleganță firească, englezească. Născut la Radauți și stabilit la Paris, Matei Vișniec este un englez al literaturii noastre. În mod curios, în perioada când s-a aflat cu adevărat la Londra (ca angajat la BBC), el nu s-a simțit în ele-

mentul lui. A fugit de acolo, cu o nerăbdare care trăda o intempestivă inaderență. Ecourile reacției alergice de atunci au rămas până și în versuri. Iată, ca exemplu, poemul *La Londra*, elogiul ironic, intenționat pueril al modului de viață londonez:

“La Londra, domnilor, ce aer/ ce spleen, ce străzi și ce confort/ ce lume bună, ce metrouri/ ce mirodenii din import!// portarii toți știu să se poarte/ nu vezi o scamă pe peron/ nu vezi un câine fără zgardă/ nu vezi un domn fără baston.”

Această caracterizare se potrivește însă perfect chiar poeziei lui Matei Vișniec. Am putea-o folosi ca pe o caracterizare critică ludică:

“În textele lui Vișniec, domnilor, ce aer/ ce spleen, ce străzi și ce confort/ ce lume bună, ce metrouri/ ce mirodenii din import!// portarii toți știu să se poarte/ nu vezi o scamă pe peron/ nu vezi un câine fără zgardă/ nu vezi un domn fără baston.”

Sugestia de eleganță a poemelor este dată de tonul calm, de îndeplinirea conștiințioasă a ceremonialului exprimării, de claritatea mesajului (chiar și a unui text terifiant). Dacă trebuie să repetă anumite sintagme, poetul le repetă, fără să se precipite, așa cum în societate un adevărat gentleman salută cu aceeași răbdare pe fiecare cunoscut în parte:

“În timp ce fierbe apa pentru ceai/ mă gândesc cum va fi când/ îmi voi bea ceaiul// mă voi așeza la masa rotundă/ pentru servit ceaiul/ cu ustensilele de servit ceaiul în fața mea,/ apa fierbinte pentru ceai/ în ibric de argint,/ cupa de porțelan pentru baut ceaiul,

lingurița de argint pentru ceai./ zahărul în bulgari./ farfurioara, inelul, tipsia ovală/ strecurătoarea cu un singur ochi/ și ochiul însuși aburit de aburul/ în care s-a transformat apa care/ a fiert pentru ceai...” (*Mă voi așeza la masa rotundă*).

Matei Vișniec respectă riguros regulile jocului. Construiește texte, care au, cel puțin aparent, un grad mare de obiectivitate, și le lasă pe ele să-l cucească pe cititor. Nu procedează, ca alți poeți, care vin ei înșiși în prim-plan și cer să li se dea atenție. Nu sare etape în desfășurarea unui recital liric, din dorința de-a ajunge repede la fraza memorabilă dinainte concepută, și nici nu lungeste discursul la nesfârșit. Poemele sale durează exact cât trebuie.

Arta de a provoca neliniștea într-un mod politicos

ACEASTĂ eleganță stilistică desăvârșită ne impresionează cu atât mai mult cu cât poetul o practică inclusiv în momentele în care descrie situații înfricoșătoare, desprinse parcă dintr-un coșmar. Într-un poem, *Puiul*, ne este înfățișată, de pildă, scena răsfățării unui pui de monstru de către mama lui:

“Trezit din somn, puiul de/ monstru pufaie, împrășcă,/ stropește cu stropi mici de/ salivă - o desfătare// mama monstrului e moartă/ de plăcere, despădurește un munte./ strivește două, trei locuințe/ lacustre// caută nisip roșu/ pur pentru micul dejun// la plecarea familiei de/ monștri totul rămâne

Cărți primite la redacție

- George Bacovia, *Stânțe burgheze*, ediția a II-a, bibliofilă, Bacău, Ed. Look Design, 2000 (lucrarea reproduce în facsimil manuscrisele celor 21 de poeme cuprinse în ediția princeps, apărută la Casa Școalelor, București, 1946, la care se adaugă 32 de desene inedite și 6 ciorne aparținând autorului; carte apărută din inițiativa Inspectoratului pentru Cultură al județului Bacău - consilier-șef Constantin Donea; îngrijitor de ediție - Ovidiu Genaru). 96 pag.
- Remus V. Giorgioni, *Apartamentele spaimei*, proză scurtă și demiscurtă, prefață de Alex. Ștefănescu, Aalborg (Danemarca), Ed. Dorul, 2001. 148 pag.
- Alexandru Miran, *Focul și apa*, București, Ed. Vitruviu, 2000 (versuri). 88 pag.
- Iolanda Malamen, *Felipe și Margherita*, București, Ed. Crater, 2001 (povestire; copertă de Tudor Jebeleanu; prezentare de Ioan Groșan). 96 pag.
- Eugen Dorcescu, *Exodul*, Timișoara, Ed. Augusta, 2001 (versuri). 76 pag.
- Ana-Maria Androne, *Însemnări pe dosul oglinzii*, București, Ed. Orator, 2001 (proză scurtă). 132 pag.
- Maria Pal, *Străpuns de negăsire*, versuri, cu o postfață de Ion Cristofor, Cluj, Ed. Echinox, 2000. 152 pag.

- Maria Pal, *Cuibul flăcărilor*, cu o prefață de Mircea Petean, Cluj, Ed. Limes, 2000 (versuri). 88 pag.
- Maria Pal, *Tristeți nimbate*, Cluj-Napoca, Ed. Cartimpex, 2001 (versuri). 92 pag.
- Viorel Mureșan, Traian Ștef, *Leonid Dimov*, monografie, antologie comentată, receptare critică, Brașov, Ed. Aula, col. “Canon” (coordonată de Alexandru Cistelean), 2000. 96 pag., 20.000 lei.
- Nicolae Rotaru, *În armura legii*, București, Ed. Ministerului de Interne, 2001 (povestiri-reportaj). 160 pag., 12.000 lei.
- Călin Ciobotari-Pascal, *Vocații pentru altceva*, Suceava, Grupul editorial Mușatinii & Bucovina viitoare, 2001 (versuri). 72 pag.
- Claudia Ilie Voiculescu, *Dintr-o iubire*, Timișoara, Ed. Signata, col. “Liliput”, 2001 (versuri). 128 pag.
- Marian Barbu, *Trăind printre cărți*, vol. I (note, glose, recenzii, cronici literare, articole, studii, eseuri), Petroșani, Ed. Fundației Culturale “Ion D. Sîrbu”, 2001. 444 pag.
- Robert Lazu, *Farmecul discret al teologiei*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, col. “Homo religiosus”, 2001. 160 pag.

Matei Vișniec, *Poeme ulterioare* (1987-1999), București, Editura Cartea Românească, 2000, 72 pag.

ars, pustiu/ stropii de salivă ai puiului de/ monstru au săpat în/ aer găuri negre prin care/ se scurge energia acestei lumi”.

Inconștiența cu care familia de monștri săvârșește răul ar trebui să-l răvășească pe poet și să-l facă să se înece în propriile lui cuvinte. Dar nu, el rămâne un cronicar manierat și rezonabil al întâmplării. Tocmai de aceea relatarea lui ne inspiră încredere, ni se pare verosimilă și ne tulbură profund.

Puțini poeți de azi reușesc să restaureze, ca Matei Vișniec, autoritatea originară a cuvintelor. În general, cei care scriu versuri azi contribuie, dimpotrivă, la devalorizarea lor, folosindu-le superficial, imprecis și tautologic, cu o frenezie iresponsabilă. Matei Vișniec, deși nu este grandilocvent, deși nu transformă fiecare cuvânt într-un dangăt de clopot, utilizează limba română cu atâta precizie și siguranță încât o face să rasune clar în conștiința noastră, îi reda prestigiul de principal mijloc de comunicare. Cine ia în serios, azi, cuvinte ca “vax”, “zau” sau “poftim”? Ei bine, iată aceste cuvinte reabilitate cu o simplitate grațioasă, parcă fără efort, de Matei Vișniec, prin folosirea lor într-un extraordinar poem despre moarte, poem în care, de altfel, toate cuvintele devin importante, ca în Biblie:

“Nu vreau să spun decât atât răul binele/ frumosul urâtul ziua noaptea și alte contrarii,/ vax, mie nu-mi mai sunt necesare căci am murit// dar mai rămâne alfabetul morse care bate bate/ în tâmpla gropii în ascunzișul acestui vierme care/ el, zau, ce vina are?!// unde să mergi, în definitiv există drepturi/ care ar trebui respectate poftim nici măcar bolovanii/ colțuroși nu se rostogolesc la întâmplare// încă un cuvânt despre copacul albastru ei bine/ el nu înflorește decât sub pământ pentru/ scurt timp rădăcinile îți intră în sânge și sorb/ două-trei cuvinte din creierul tău” (*Mai rămâne alfabetul morse*).

Întoarcerea lui Matei Vișniec la Penelopa lui reprezintă, fără îndoială, un *happy-end*, un moment pe care merita să-l sărbătorim măcar în sinea noastră, dacă iubim poezia. Poetul a ridicat de jos arcul greu pe care numeroșii pețitori n-au reușit să-l încordeze în absența lui și a trimis cu el (mai mult în joacă, dar totuși a trimis) o săgeată până în înaltul cerului.

UN DICȚIONAR FABULOS

NU ȘTIU dacă Valeriu Cristea a apucat să-și vadă tipărit *Dicționarul personajelor lui Creangă*, carte al cărei an de apariție, înscris pe coperta, este 1999. Tot 1999, februarie, este data scurta notă explicativă din deschidere, iar la 22 martie, în același an, criticul murea. Mai probabil este că nu și-a văzut apărută ultima carte, sortită unei cariere postume. Unei meschine cariere postume, mă vad obligat să adaug, pentru că așa ni se înfățișează, cel puțin deocamdată. *Dicționarului* i-a fost menționată apariția, ici și colo, dar comentat pe larg nu a fost, cum ar fi meritat cu asupra de măsură.

Nu ne putem referi la *Dicționarul personajelor lui Creangă* fara macar să amintim că Valeriu Cristea este și autorul *Dicționarului personajelor lui Dostoievski* (vol. 1, 1983, vol. 2, 1994), operă critică și eseistică monumentală. De ce Dostoievski și de ce Creangă, și mai ales de ce abordarea celor doi scriitori din aceeași perspectivă a lumii personajelor, ceea ce îi pune, fie și indirect, în relație, iată o chestiune care ar putea fi și ea tema unei cercetări sau, oricum, un subiect de reflecție. Nu intră în preocuparea însemnarilor de mai jos care se limitează la Creangă și la personajele sale, astfel cum ele apar în *Dicționarul lui Valeriu Cristea*.

Încă o trimitere, totuși, la *Dicționarul personajelor lui Dostoievski*, pentru a arata că, asemenea aceluia, cel de față este unul complet, o înfăptuire a cărei miză a fost atotcuprinderea. Nu singura miză dar una din cele importante, un punct de program al autorului care avertizează: "Toată lumea, și cei care poartă și cei care nu poartă nume, va răspunde la «apel»: Nic' a lui Ștefan a Petrei, Ștefan a Petrei, Smaranda, Smărăndița, parintele Ioan, bădița Vasile, Irinuca, mătușa Marioara, mătușa Mariuca, moșneag din târg, un humuleștean, un lăinic de școlar, un vadaoiu bătrân, o baba..."

O enumerare (procedee crengian!) care la rândul ei vorbește despre demersul atotcuprinzător al *Dicționarului*, în ale cărui pagini este convocată, într-adevăr, "toată lumea": personajele mari și micile personaje, personajele-pivot și personajele-satelit, personajele-oameni și personajele-animale, personajele care susțin acțiunea și personajele care compun fundalul, până la acele fulgurante apariții neindividualizate, indicate prin denotații generice ("Un moșneag", "O baba") sau la personajele colective, acoperite de anonim ("Unii-alții", "Unii dintre noi", "Oamenii", "Câțiva oameni" etc.). Unora s-ar putea să li se pară împinsă prea departe această înregistrare a tot ce mișcă, a tot ce respiră în lumea lui Creangă, în lumea *Amintirilor din copilărie*, a povestirilor și a basmelor, dar eu tocmai aici văd o trăsătură ce particularizează *Dicționarul*, ba încă mai mult: îl așează sub semnul unicității. Toate dicționarele, de orice profil și oricât de încăpătoare, selectează, pe când acesta al lui Valeriu Cristea cuprinde *totul*. O performanță care ține de fabulos.

Tuturor personajelor lui Creangă - și celor mai neînsemnate, cum arătam, cu trecere năvălind prin cadru - li se întocmește fișa, am putea spune, dacă termenul fișă n-ar fi aici cam nepotrivit, prea tehnic. În ce-l privește autorul ne-a prevenit că nu a încercat să-și adapteze "propriul stil, de critic literar, de eseist unuia - sec, «alb» - de dicționar", și chiar în articolele de numai câteva rânduri nu este impersonal, ci expresiv. Iar articolele dedicate marilor personaje, unele de mai multe pagini, sunt literatură critică de factura aceleia cu care Valeriu Cristea ne-a obișnuit, minuțios-analitică și îndrăzneț speculativă, alternând frazarea amplă cu formularile lapidare și incisive, asociind spiritului de investigație literară harul narativ cuceritor.

Venind mai aproape de materia *Dicționarului* să arătăm că aceasta este distribuită în două secțiuni. Prima secțiune are ca obiect *Anintirile din copilărie*, scriere memorialistică, punând autorului problema atestării documentare a multor personaje. Faptul l-a obligat să nu se limiteze, în operațiunea de întocmire a "fișelor", la textul *Anintirilor din copilărie*, ci să caute

informații despre eroii acestora în colecțiile de documente, în acte din epocă, în scrisori. Aceste informații sunt uneori mai bogate decât acelea pe care le oferă *Anintirile* și se întâmplă ca unele personaje, cum ar fi, spre a da un exemplu, parintele Gheorghe Creangă, unchiul dinspre mamă al lui Ion Creangă, să aibă în *Dicționar* o pondere mai mare decât au în *Anintiri*. Este cazul și al altora, al acelor personaje (persoane) care au jucat un rol mai important în viața de om matur a lui Creangă decât în aceea de copil, și din acest motiv în *Anintiri din copilărie* apar pomenite în fugă și mult mai mult în mărturiile din epoca maturității (acte, scrisori). Tot ce criticul a aflat despre ele a fost exploatat în *Dicționar*, astfel încât acesta ajunge să dobândească însușirea curioasă de a întrece cu mult în dimensiuni opera întreagă a lui Creangă, de la care a pornit.

A doua parte a *Dicționarului* include personajele scrierilor de ficțiune, ale poveștilor, povestirilor didactice și, în rând cu ele, personajele celor două povestiri licențioase. Valoarea lor artistică "incontestabilă" este argumentul criticului pentru a le trata "exact ca pe celelalte scrieri ale lui Creangă". În secțiunea aceasta, după cum mărturisește, autorului i-a fost "într-un fel, mai ușor", căci a fost scutit de "balastul arhivist". În alt fel i-a fost însă "mai greu" pentru că a avut de înfruntat "morișca ametoare a celor mai diverse opinii critice" emise anterior despre Ion Creangă. Sunt contribuții de interpretare pe care nu le-a putut ignora, mai ales că la multe dintre ele nu aderă, oferindu-i prilej de polemică. Și delimitările de antecesorii nu vizează doar chestiuni de amanunt, diferențe de nuanță, ci uneori aspecte de fond, de perspectivă generală critică asupra lui Creangă, cum este atunci când autorul *Dicționarului* socotește "total inacceptabil clișeu joialității perpetue și imaginea cam nătânga a unui hâtru care se ține numai de glume". Fără a nega luminozitatea și umorul operii lui Creangă ("nu dorim, desigur, să facem din Ion Creangă un autor posac care scrie o operă sumbră"), Valeriu Cristea deslușește și alte trăsături și "linii tematice" a căror punere în evidență îmbogățește considerabil imaginea acreditată despre marele prozator clasic. Și în unele privințe o revoluționează. De fapt *Dicționarul* reia polemica cu G. Calinescu din studiul publicat în 1989 (*Despre Creangă*, Editura Litera), o ripostă la teza călinesciană potrivit căreia subiectul Creangă ar fi pentru critică unul epuizat ("...despre Creangă, ca artist, sunt puține de spus, și studiile se pierd în divagații"). Studiul amintit al lui Valeriu Cristea, și acum *Dicționarul*, dovedesc altceva, și anume că discuția din jurul lui Creangă nu poate fi socotită încheiată și că G. Calinescu a enis cu aer definitiv, în legătura cu Creangă, judecăți amendabile. Una ar fi aceea că "în *Anintirile* lui Creangă nu este nimic individual, nimic cu caracter de confesiune". Toată acțiunea lui Valeriu Cristea este îndreptată spre descoperirea individualului, a particularului, dincolo de ceea ce poate să treacă, în *Anintiri din copilărie*, drept "general" ("universal"). Multe sunt semnele confesiunii depistate de critic în *Anintiri*, ale confesiunii voluntare sau involuntare, directe sau indirect (deghizate), edificând asupra felului unic de a fi al lui Nic' a lui Ștefan a Petrei, în pofida a ceea ce susținuse despre el G. Calinescu, care-l vedea înzestrat numai cu atributele "copilului universal". Valeriu Cristea demonstrează că nu e astfel, că în *Anintiri* este vorba nu doar de "copilăria copilului universal", așa cum formulase memorabil G. Calinescu, dar și de copilăria unui copil anume, adică a "celui care va deveni Ion Creangă". Confrunțarea biografiei reale a scriitorului cu aceea rememorată de el în *Anintiri* este unul din procedeele la care Valeriu Cristea recurge, dar concluziile și le scoate mai ales din analiza negrăbită a materiei oferite de *Anintiri*, cu stăruitoare opriri pe detalii, cu scotociri atente, minuțioase ale tuturor ungherelor textului, pătrunzând în ascunzături unde nu au pătruns nici G. Calinescu și nici alți critici. Observațiile conduc la conturarea unei reprezentări despre omul biografic Ion

Creangă care se întâlnește, în multe puncte, cu aceea despre artist ("acele linii tematice, acele motive care alcătuiesc, împreună, în operă și biografie, o unică, inconfundabilă structură").

În nota de la început Valeriu Cristea se adresa "citorului ideal" al lucrării sale, adică aceluia care îi va citi *Dicționarul* de la un capăt la altul și nu pe sărite, cum se citește de obicei dicționarele, numai lui deschizându-i-se posibilitatea de a urmări "serii de personaje, axate pe un tip". Am fost un astfel de cititor ideal al *Dicționarului personajelor lui Creangă*, căci l-am citit pagină după pagină și într-adevăr, procedând astfel, am putut să urmăresc acele serii de personaje ce ilustrează tipuri: tipul omului bogat, al vicelanului, al zgârcitului, al petrecărețului, al păcălitorului păcălit, al păcălitorului care până la urmă păcălește și încă altele, astfel cum apar, în felurite versiuni, fie în *Anintiri*, fie în povestiri sau basme. Citorul ideal (integral) al *Dicționarului* descoperă și serii de situații sau de motive tematice: motivul urmării, al "goanei îngrozite" (v. episoadele fugării lui Nic' al lui Ștefan a Petrei de către mătușa Marioara, de către câinii lui Trăznea, de către cei doi "hojmalai"), motivul "ospățului-capcană" (cel oferit de capra cumatrului lup, de Împăratul Roș echipei lui Harap Alb), motivul distrugerii (spulberarea casei Irinucăi, prăpădul făcut în locuința lui Pavel ciubotarul de turbulenții viitorii catiheji), motivul cruzimii (masacrarea muștelor cu ceaslovul, schingiuirea soacrei din *Soacra cu trei nurori*), în toate Valeriu Cristea văzând nu doar comicul, ca alți exegeți, dar și dramaticul și terifiantul. Îndepărtând clișeele interpretărilor vechi, autorul *Dicționarului* percepe o lume a lui Creangă ne-idilică și deloc ruptă de ceea ce fusese "dureros și tragic" în viața creatorului ei. Poveștile mai puțin, dar *Anintirile*, departe de a fi constituit un "refugiu pur", cum s-a bătut atâta monedă, sunt împregnate de experiența omului Creangă din anii maturității, când necazuri de tot felul și suferințele bolii nu l-au ocolit. Acestea au pătruns, ca ecouri filtrate, în *Anintiri*, dar pentru a le identifica este necesar să te plasezi, ca cititor, într-un punct de observare adecvat. "Soluția e de a citi *Anintirile* din perspectiva în care au fost scrise, de om în jur de 40 de ani, iar în ce privește ultima parte (a IV-a), citită în public în 1888 și tipărită postum, de unul ce merge spre 50 și spre moarte".

Fiindcă am vorbit despre seriile de personaje trebuie să mai spunem că autorul *Dicționarului* le urmărește și în spații extinse. Pe acelea, desigur, al căror punct de plecare îl afla în Creangă. O linie de legătură stabilește astfel între personajul Ștefan a Petrei, așa cum se profilează din *Anintiri*, și Ilie Moromete al lui Marin Preda. "Prin superioritatea ironică pe care o afișează în relația cu biserică și cu soție și cu (mai mult sau mai puțin) domicilul de învățătură fiu, tentat să părăsească satul, prin raționalism critic și luciditate, prin lipsa rapacității, prin povara grijilor gospodărești și plăcerea vorbei, semi-țaranul de la munte (mort la câmpie) Ștefan a Petrei îl anticipează pe marele semi-țaran al literaturii române din secolul XX, Ilie Moromete". Dar Catrina Moromete, adaug eu, continuând ideea lui Valeriu Cristea, nu e anticipata de Smaranda Creangă, și una și alta biserică, și una și alta făcându-și din învățătura unuia din copii obsesia vieții? Și mai sunt potriviri între cele două femei. Să vedem însă și între alte personaje ale spațiului literar românesc, mărturii ale inserierilor descoperite (sau numai sugerate) de critic. În personajul "Capra" din *Capra cu trei iezi* vede "una din aprigele eroine ale literaturii române" trimițând, fără s-o numească, la Vitoria Lipan a lui Sadoveanu, răzbuțoasă și aceasta a uciderii unei ființe dragi. Un "ospăț-capcană" organizează și ea, acel praznic la care-i invită, pentru a-i da de gol, pe asasinii presupuși ai lui bărbatu-său. Am putea vorbi și despre seria tipologică pe care o ilustrează un personaj ca Danilă Prepeleac, ins cu manifestări anapoda, "pe dos", anticipat, ce e drept, de Păcală sau de Nastratin Hoge, și

DICȚIONARUL PERSONAJELOR "CREANGA"

EDITURA FUNDATIEI CULTURALE ROMANE

trecând prin Creangă și ajungând, prin Caragiale cu al său Cănuță, la "suciții" prozatorilor din generația '60: N. Velea, D.R. Popescu, Fanuș Neagu.

Dicționarul nu este prima scriere a lui Valeriu Cristea închinată lui Creangă. Am amintit studiul din 1989 și el precedat de texte mai vechi, primul fiind, mi se pare, eseul din 1970 "Cruzimea la Creangă" (vol. *Interpretări critice*), propunând încă de pe atunci o radicală schimbare de optică asupra unui scriitor despre care G. Calinescu avea sentimentul că totul fusese spus.

Dicționarul fructifică multe idei despre Creangă din scrierile anterioare ale autorului, luminate însă altfel căci sunt puse acum în relație cu problematica personajului. În articolul despre Ivan Turbinca este reluată teza extrem de îndrăzneată a "parodiei evanghelice", încercările la care este supus eroul basmului ("ispitirile"), coborârea în iad și celelalte reprezentând pentru critic o versiune în registru comic a întâmplărilor din Noul Testament. Teoria mai veche a lui Valeriu Cristea despre închidere-deschidere, spațiu închis-spațiu deschis, spațiu ocrotitor-spațiu expus primejdios este și ea reactivată în *Dicționar*, după ce făcuse obiectul cărții din 1979, *Spațiul în literatură*. Să remarcăm și în *Dicționar*, ca în toată critica lui Valeriu Cristea, temeritatea asocierilor repezi, uneori descumpanitoare, mereu producătoare de surprize, de șocuri. Pentru el, de pildă, leneșul din *Povestea unui om leneș* este un personaj sartrian, bolnav de greață existențială. Au mult farmec astfel de "actualizări" care arată ca un demon jucăuș își făcea de lucru, din când în când, în scrisul criticului: "...nici consatenii săi tâmpi, nici criticii literari nu și-au dat seama că leneșul lor făcea, în realitate, o foarte moderna (și anacronică în raport cu vremurile în care se desfășoară acțiunea poveștii) grevă a foamei în scopul de a-și lua viața".

Tot ce criticul atinge capătă sens, coerență integrându-se, putem spune, unei viziuni literare a existenței. Pe drept cuvânt regretatul Costache Olareanu vorbea, în prefața la *Dicționar*, despre extraordinarul exercițiu de *cosmogonie* întreprins de Valeriu Cristea în cartea sa ultimă.

Gabriel Dimisianu

P.S.: Mi-a ajuns sub ochi cu întârziere un articol din "Contemporanul-Ideea europeană" (nr. 7/2001) în care d-l Cătălin Țirlea reacționează oarecum polemic la un articol al meu din "România literară" (nr. 5/2001). În articolul meu deplăngeam retragerea criticului Mircea Martin de la conducerea Editurii Univers și spuneam că regretabilul fapt "ar trebui să le dea de gândit multora și în primul rând noului ministru al Culturii". D-l Țirlea, care la sfârșitul guvernării Convenției Democratice a devenit un critic acerb al acesteia, îmi amintește de responsabilități ("Dar cu responsabilitățile cum rămâne, donnule Dimisianu?") și în special de responsabilitatea fostului ministru al Culturii, d-l Ion Caramitru. Acesta ar fi "împins și Editura Univers către o privatizare silită". Sunt de acord să răspundă fiecare pentru faptele sale, dar în cazul de față d-l Caramitru iese din discuție. Editura Univers s-a privatizat cum s-a privatizat în vara anului 1996, când d-l Caramitru nu era încă ministru. De aceea nici nu m-am referit la el, ci la noul ministru al Culturii. Și nu pentru a-l invinui de ceva pe acesta, căci nu aveam motiv, ci pentru a-i semnala problema ca atare. O problemă gravă.

"Singura revelație - limbajul"

EXISTENȚA ca limbaj, exasperantă, dramele metafizice trăite numai prin posibilitățile cuvintelor, înguste, strâmbe, bizare, expresia ca un turbion de senzații, și toată viața ca o disperată și patetică încercare de a fi prin cuvinte, de a institui realitatea lor evanescentă, iată temele volumului de poeme aparținând lui Bogdan Ghiu, apărut la Ed. Pontica sub titlul *Pantaloni și cămașă*.

"Îmbracă-te cu ce ai mai bun. Pantaloni și cămașă. Caută să nu șifonezi veșmântul de pe tine. Stai în picioare. Cămașa se va murdări singură, pantalonii se vor boți de la sine. Vei vedea cât de viu și de rău poți să fii. Vei auzi cuvintele pe care nu le spui. Degeaba tot încerci să te smulgi de pe loc, să pornești. Ești drum și drumurile sunt fixe. Îmbracă-te cu ce ai." (Spaima și respectul de a fi, în totală indeterminare a poemului sau brusca, paradoxala afazie: "Cuvintele nu cuvântă. Noi cuvântăm, cuvântuim, cuvântătorim. Ele fac altceva: ele sunt.").

Obsesia cuvintelor și a condiției lor perisabile e chinuitoare, ele sunt vehiculele neliniștii metafizice, prin ele vidul e resimțit acut, cu accente hamletiene: "Cuvinte. Cuvinte. vase imprăștiate. Suflete străine bat incolo și încoace. Explic de ce acestea nu sunt urmele unui dezastru.(...) Mai bine nu. Decât fantoma poeziei mai bine nimic. Cuvinte. Zaruri părăsite." Ca vehicul al lui a fi, actul de a scrie e și dramatic și derizoriu în același timp, aproape la modul ionescian: "Dacă așa avea suflet, acum, probabil așa scrie. Dar dacă așa avea cu adevărat suflet, acum cu siguranță n-ar trebui să scriu. Cum, însă, nu am deloc suflet, nu-mi rămâne decât să scriu".

Sentimentul insuficienței, al neputinței interioare de a se salva transparent la fel de dramatic: "Încep să scriu tot ce mi-a

venit vreodată să scriu și n-am scris ca să nu consum, să nu pierd, din teama de-a nu mă risipi, prea repede, dintr-o dată, ca fumul."

Anumite motive poetice se conturează cu claritate în poemele lui Bogdan Ghiu. Noaptea, labirintul, dimensiunea dionisiacă și visul, traiectoriile indicibile ale existenței apar în imagini de finețe, stilizate și pure până la esență, cu îndepărtate irizări stanesciene: "...dacă așa fi înconjurat/ (cum și sunt) de coaja groasă/ a unui ou, dacă așa fi îngropat, imobilizat,/ dacă nici cu gândul (ca acum) n-aș/ putea decât să pașesc, și n-aș respira (comunica/ e mult spus) decât printr-un soi de tunel extrem de îngust, cât deschiderea normală/ a gurii (când nu strigi, când nu caști...)"

Dimensiunea existențială a scrisului este fundamentală și ține de înseși fundamentale morale și de pröteismul, schimbarea perpetuă a realității: "Suntem ținuți departe de numele noastre, nimeni nu moare, nimeni nu se îndepărtează. Când ai ajuns să simți nevoia să dai/ nume - gata. A început./ Raul așteaptă întotdeauna nume noi. Este avid după noutate, după schimbare. Raului nu-i mai ajung oamenii." În același timp scrisul e însăși frivolitatea, "comerțul" cu viața: "Noaptea scrii bancnote mici, contravaloarea ființei tale pe care, poate, vrei s-o cumperi, s-o răscumperi. Nu mai bați moneda - gesturi zgomotoase de împietrire în efiege: dar în cuvinte."

Poemele lui Bogdan Ghiu, poeme-confesiune, poeme-eseu, au forma fluctuantă, discontinuă și "fractală" a subiectivității și realității și își sublimizează strigătul într-un stil pur, cu metafore abstracte fără a fi reci, traducând obsesiile constante, copleșitoare ale unei conștiințe poetice profunde.

Iulia Alexa

Honeste legere

ULTIMA carte, era să zicem nazbâtie, a profesorului (și liber-schimbistului) Ștefan Cazimir se lasă cu greu încadrată într-un gen anume. Găsim în ea de toate: articole de critică și de istorie literară, eseuri pe teme libere, amintiri, farse, anecdote, ba chiar câteva mici texte ce pot fi încadrate ca proză.

Prima secțiune a volumului, intitulată *Diorame*, se deschide cu un interesant eseu despre "fin de siècle", o formulă în vogă în fiecare epocă aflată în apropierea unei schimbări calendaristice majore, formula care după Max Nordau "nu spune nimic prin ea însăși și capătă o semnificație variabilă după cercul de idei al celor care îl folosesc" (p. 10). "Secesionismul în li-

Ștefan Cazimir, *Honeste scribere*, Ed. Național, București, 2000, 340 p., f. p.

teratura română", "Maștile criticii literare" și "Un concept perimat" constituie partea cea mai consistentă a cărții și ar merita cu prisosință o analiză amănunțită într-un spațiu mult mai larg.

Pentru Ștefan Cazimir lumea literaturii este un imens puzzle în fața căruia își asumă cu delicatețe dificilul rol (de "Sherlock Holmes al criticii literare românești" cum bine îl caracterizează Gabriel Dimisianu) de a căuta piesele lipsă sau de a le șterge pe cele întunecate sau doar innegrite de vreme. Neobosit și înarmat cu un entuziasm tineresc, Ștefan Cazimir caută prin documente,

ia o informație de aici, alta de dincolo, citește cărți prăfuite, urmărește urme firave și înregistrează aproape tot într-un neîntrerupt și deosebit de migălos efort de a ne înfățișa autori sau doar figuri și întâmplări din epoci trecute despre care știe sau doar banuiește (și nu se înșală) că se pot spune lucruri interesante. Așa apar ca din pământ savuroase articole despre C.D. Aricescu, un pașoptist cu spirit "întreprinzător și multiplu, discipol al lui Balcescu în istoriografie, al lui C.A. Rosetti și Cezar Bolliac în publicistica, al lui Heliade și Bolintineanu în poezie" (p. 139), Ioan M. Bujoreanu, autor de comedii și al unui roman *Mistere din București*, încercare meritorie în așteptarea *Ciocoilor...* lui Filimon, N. Gane, N.T. Orașanu, un cronicar umoristic de actualitate, Veronica Micle, Ionică Tautul - un scriitor de satire deosebit de talentat sau despre *Catastihul amorului*, roman anonim din 1865 greșit atribuit lui Radu Ionescu, critic, estetician și poet în epocă, în fond o destul de probabilă traducere localizată din franceză.

Spiritual și cu un deosebit simț al asocierilor, Ștefan Cazimir surprinde adeseori prin întorsura pe care o ia la un moment dat expunerea, asemeni unui scamator care uimește prin imprevizibilul mișcărilor. Timpul și spațiul cultural nu mai sunt obstacole, iar conexiunile între autori,

scrieri sau diverse secvențe evenimentiale pe care criticul le realizează cu multă flexibilitate stârnesc interes și uimire sau sunt generatoarele unui umor de înaltă factură. Astfel, domn' Mitică și Cuza Vodă spun aceleași replici, Ion Creangă este perfect receptat de coreeni, discursul parlamentar este reductibil la... "izotopia autoreferențială", bunica lui Creangă plânge în fața știrilor de la Tv, noutățile lexicale sunt un fidel barometru de ierarhizare a urgențelor comunicării prin care se poate deduce cu exactitate "încotro se îndreaptă lumea", Scufița Roșie abia mai face față noii realități... postmoderne, actualitatea "fantastică" a străzii Mântuleasa și câte și mai câte.

Un fragment din excelentul eseu "Despre modă": "A fost, într-o vreme, moda oțetului de mere, a venit pe urmă moda petrolului polonez, cândva s-a practicat gargara cu ulei, consumarea de sfeclă crudă sau de grâu încolțit, magnetizarea cu bitter suedez și câte și mai câte altele pe care nu le mai țin minte" (p. 259).

Cartea prof. Ștefan Cazimir se citește cu plăcerea cu care a fost scrisă. Finalul lecturii ne arată cât de aproape poate fi, uneori, literatura de viață.

Marius Chivu

Cu mâna întinsă peste Atlantic... în semn de prietenie

"CA ÎN patru părți impart istoricii lumii... A patra ieste America, care parte ieste depărtată și vine cum ar fi suptu noi (ce bine ar fi! - n.n.), ca cându ieste la noi zioa, la dânsii ieste atunci noapte, și cându la noi noapte, la dânsii zioa, ca fiind pământu rotundu, cum ar fi împotriva noastră, suptu noi acea parte iese." (Miron Costin - *De neamul moldovenilor*).

Numărul III al revistei *româno-americană*, apărut în decembrie 2000, se pare că dezvoltă cu succes proiectul inițial al redacției: "...un ciclu închinat risipirii câtorva confuzii pagubitoare imaginii țării." Printre studiile de economie comparată (*Managementul american, un model posibil* - N. Costake, M.V. Petrescu) sau cele de analiză istorică (*S.U.A. și Marea Unire a românilor din 1918* - Vasile Stoica) se strecoară în sumarul revistei și câteva studii de antropologie aplicată, conținând date puțin cunoscute de mulți dintre noi (*Un muzeu de artă folclorică românească în America* - Hellen Cullian, *Comorile bisericii Sf. Maria din*

Cleveland-Ohio - Ioan Comșa).

Aflăm de pildă, nu fără o oarecare uimire, ca Statul Român a donat în noiembrie 1940 patrimoniului bisericii Sf. Maria din Cleveland patru picturi de N. Grigorescu, două de Th. Pallady, una de Th. Aman etc. Aceași ortodoxă biserică deține din sursa unor donatori particulari (Anișoara Stan, Dr. O.K. Cosla, Martin Marinescu) opere de artă semnate Ștefan Luchian, A. Baieșu, C. Ressu, J. Steriadi...

De înțeles (și de apreciat!) din moment ce iată! - relațiile României cu *Lumea Nouă* au debutat (dinspre partea lor) pe la 1630, adică la numai 23 de ani de la înființarea primei colonii britanice la Jamestown, când John Smith mărturisește în *Observațiile...* sale că a trecut și prin Transilvania și Țara Românească pe unde, în 1601-

1603, a prins lupta pentru tron dintre Sigismund Bathory, Radu Șerban și moldovenii lui Simion Movilă... Și relațiile de amicitie și consemnare reciprocă se continuă până astăzi, când schimbul cultural a devenit posibil prin deschiderea României spre structurile occidentale, iar lectorul român își poate autoaprecia nivelul intelectual după capacitatea comprehensivă a unor Jack Kerouac sau Philip Roth.

Revista conține și câteva recenzii semnate de Florea Țuiu, Florin Constantiniu, Dennis Deletant asupra *Dictionarului Republicii Moldova*. În plus, Asociația "Amicii Statelor Unite" care editează revista împreună cu un comitet de redacție prezidat de Acad. Mihnea Gheorghiu, o face din ce în ce mai bine, pentru cel puțin un motiv: a dispărut erata (bilingvă!) din numărul anterior.

Cu un pas înaintea propriilor intenții, numărul III al revistei reușește să demonstreze parafraza: "America, lumea cea noao... care-acum e știută de noi; și lumea noastră...care va fi poate știută de ei" (după cronică lui Radu Popescu).

Ioana Băețică

Bogdan Ghiu, *Pantaloni și cămașă*, Ed. Pontica, Constanța, 2000, Colecția Euridice, 64 pag., preț nementionat.

DIAGONALE

de Monica Lovinescu

Trecutul restituit

PRECEDENTUL deceniu nu-l mai evocam decât prin păcatele lui acumulate: tranziție cvasi blocată, compromiterea clasei politice, corupție, dănuirea vechilor structuri cu oamenii lor sub o pojghiță de democrație, etc. Uitam că de-a lungul lui ne-au fost puse la dispoziție mărturiile prin care vom putea reconstitui, când va sosi vremea aducerii aminte, jumătatea de secol ce pare a ne fi desfigurată pe fiecare în parte și pe toți împreună.

Rămăseseră însă zone de umbră stăruitoare. Una dintre ele este redată acum istoriei cu o mărturie de o valoare indiscutabilă atât prin memoria intactă a autorului, Radu Mărculescu, cât și prin calitatea sa nu doar umana, ci și intelectuală. Aparută la Editura Albatros și intitulată mai patetic decât tonul general al textului *Patimiri și iluminări din captivitatea sovietică*, cartea reprezintă, după știința noastră, primul document de o atare amploare asupra soldaților și ofițerilor români, prizonieri de război în Uniunea Sovietică.

Raritate ce provine și din faptul că de-a lungul a vreo 50 de ani acest prizonierat urma să fie sau "potemkinizat", sau ascuns ca să nu-ți îngreuneze dosarul. Un var bun de al meu, pe atunci sublocotenent, Dan Mihail, s-a întors orb de acolo. Orb și tăcut. "Potemkinii" în schimb vorbeau: erau aceia care, pentru a scăpa mai repede, acceptau să se înscrie în divizia Tudor Vladimirescu și să se prefacă în comuniști convertiți. În dispozitivul colonizării Europei răsăritene, piesa aceasta de șah le paruse comuniștilor din conducere suficient de importantă pentru ca Ana Pauker să se deplaseze în persoana prin lagărele sovietice spre a promite, a porunci, a șantaja. Au fost totuși numeroși ireductibili, ca Radu Mărculescu, care au refuzat să cedeze și n-au obținut repatrierea, decât după vreo 9 ani de lupte, greve și solidaritate.

Deoarece una din revelațiile cărții de față stă tocmai în această solidaritate. În ciuda renumelui pe care noi românii îl avem printre străini și uneori ni-l facem și singuri - de a fi dezbrinați, incapabili de o acțiune comună - iată că în momente de cumpănă a existat și această unire a forțelor. Paginile consacrate de autor grevei de la Oranki, unde sclavii au obținut principiul repatrierii, ar trebui să poată consola pe toți cei care au suferit o criză identitară în timpul ultimelor alegeri. - Cum poți să fii român? - se tot întreba. N-au decât să deschidă această carte ca să aibe cu ce se mândri. Nici un alt grup de prizonieri nu inventase pentru a lupta contra foamei un mijloc aparent atât de inadecvat ca greva foamei. În nici o altă colectivitate din lagăr nu se pusese la punct o tactică cu rezultate atât de imediate: când un grevist era dus ca pedeapsă la celulă se vedea imediat înlocuit de un voluntar din grup care-i lua locul. Pentru a descrie această solidaritate mergând până la gesturile sacrificiale, autorul scrie că învățaseră să se iubească unii pe alții. Iubire, prietenie, camaraderie din care nu erau excluși și neromânii (relațiile de lagăr cu grupul maghiar sunt dintre cele mai strânse, întâlnirea într-un "tren-bou" (astfel numește autorul vagoanele în care erau înghesuiți deținuții) cu țigani deportați

din România se lasă cu galăgie și bucurie, până și suferințele poporului rus sunt deplânse de Radu Mărculescu, căinându-l cu versurile lui Lermontov pe când poetul rus pleca în exil:

"Adio nespălată mea Rusie,/ Împărăție de stăpâni și de robi./ Adio, vouă-albastrelor-chipie./ Și ție, prea supusul lor norod!"

Autorul este un intelectual. Profesor de filozofie și de literatura română într-un liceu bucureștean, pare natural să afe un sprijin moral în cultura. Închisoarea transformată în universitate de către deținuți - e un loc comun a mai tuturor mărturiilor carcerale. Pastrasem însă și amintirea celor spuse de un scriitor francez care plecase pe front cu Pascal în raniță. Pentru întâlnirea cu moartea. Pentru întrebările ultime. Poate pentru răspunsul fulgerător. Cartea i-a rămas în raniță. Nici nu s-a mai gândit s-o deschidă. Realitatea luptelor sfidase prin cruzime și non-sens, litera scrisă. Nimic asemănător la Radu Mărculescu. Din fericire pentru el. Dimpotrivă, el își regăsește suflul, scrijelind pe zidul beciului NKVD-ist de la Marsank versuri de Vasile Voiculescu, pe cât de mare poet pe atât de ocolit de condeiele critice de parca-i s-ar reproșa că nu s-a ținut cuminte de esteticul pur și, din pricina intransigenței sale, de altminteri ne-demonstrativă, a fost arestat la peste 70 de ani și s-a stins de pe urma celor suferite sub anchetă. Dar Radu Mărculescu, al cărui poet preferat este tocmai Voiculescu nu citează doar din alții. Scrie și el basme, opere lirice, operete, reviste muzicale, până la sfârșit improvizează și un atelier de pictură. Își transformă prietenii în decoratori, costumieri, actori, în timp ce alt coleg scrie de unul singur în fiecare zi ziarul lagărului, *Hidra*, și tot singur îl distribuie. Toată această activitate se desfășoară nu în regim privilegiat, ci de infometare, de Gulag cu tot ceea ce presupune el.

A fost prima descoperire a lui Radu Mărculescu în «trenul-bou»: cultura poate să fie un remediu împotriva morții. Oamenii erau aruncați în vagoane, fără apă, fără hrană, fără lumină, fără aer, unii peste alții, lihniiți, atât de supți de orice putere încât nici să geama nu le mai venea. Atunci se lasau să moară: la fiecare oprire se aruncau cadaverele din tren. Deodată Radu Mărculescu are o intuiție neașteptată. Începe să povestească *Răscoala* lui Rebreanu. La viitoarea haltă din vagonul lor, nici un cadavru. - Nu mai moare nimeni - constată autorul.

Pe lângă talent (deoarece are și talent literar), ținută, demnitate, curaj și tot ceea ce i-a trebuit spre a înfrunta nu doar prizonieratul din Rusia dar și - când a fost repatriat - închisoarea de acasă, Radu Mărculescu are și o memorie stăpână pe timp. Grație ei, zeci și zeci de nume pierdute în anonimat, redevin acum ceea ce au fost: personaje istorice.

Îți vine să crezi că autorul-martor a uitat să îmbătrânească tocmai pentru a ne propune drept modele pe acești oameni care, în condiții de o extremă vitregie, au "învățat să-și iubească" semenii. Și asta unde? Într-un sistem represiv ca Gulagul întemeiat pe ură, trădare, delațiune!

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

DINAMICA LIMBII

AȘA CUM sugeram în această rubrică săptămîna trecută, mi se pare util să examinăm cîteva fenomene ale evoluției limbii române din ultimele decenii, pornind de la cartea Valeriei Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală* (a carei primă ediție a apărut în 1972, noua ediție revăzută și adăugită fiind din 2000). În genere, ar trebui reținute și sintetizate observațiile făcute de lingviști asupra actualității limbii, nu atât pentru a constata ce s-a confirmat și ce nu din predicțiile lor, cît pentru a înțelege modul în care schimbările istorice, influențele culturale, moda culturală modifică unele tendințe, în vreme ce altele continuă să acționeze. Dispunem de cercetări minuțioase asupra dinamicii limbii - datorate lui Iorgu Iordan, Al. Graur, Mioarei Avram ș.a. - care ar trebui reexaminată și confruntată cu situația de azi (chiar în paginile *României literare*, în 1990, Ștefan Badea a preluat unele din observațiile făcute cu 50 de ani în urmă de Iorgu Iordan, în *Limba română actuală*, pentru a le căuta confirmările contemporane). În cazul de față, avantajul e că autoarea însăși a reluat textul, completîndu-l și actualizîndu-l. Materialul folosit pentru exemplificări în *Corectitudine și greșeală* provine în cea mai mare parte din mass media, deci dintr-un domeniu care înainte de 1989 era mult mai limitat stilistic decît în prezent. Presa anilor '60-'70 ilustra aproape exclusiv nivelul standard al limbii literare, puternic controlat, supus cenzurii și urmînd în cea mai mare parte modelul limbii de lemn. Spațiile de relativă libertate oferite de știri, reportaje, comentarii culturale sau sportive se remarcă nu prin importarea registrului familiar-argotic, ca azi, ci prin excesul de prețiozitate. Pentru acest nivel de limbaj funcționa într-adevăr - cum constată Valeria Guțu Romalo în cartea sa - prestigiul limbajului științific, iar variația stilistică se obținea mai ales prin ornamentare, prin reînvierea unor arhaisme și prin implantarea de termeni populari, într-o manieră adesea artificială. Erorile semantice și stilistice care apăreau în asemenea texte aparțineau categoriei pe care Al. Graur o numea a "greșelilor făcute de oameni culti". În gramatică, totuși, se manifestau atât "abuzuri culte" (de pildă generalizarea stilului nominal, sau fenomene de hipercorectitudine), cît și tendințe mai generale ale limbii. Morfo-sintaxa e, de altfel, nivelul la care se observă cel mai bine continuitatea între tendințele de acum 30 de ani și cele actuale. În mod previzibil, se adaugă multe exemple noi de neglijare a acordului; pe de o parte pentru că formele de acord prin atracție și după înțeles corespund unor tendințe firești și universale de utilizare a limbajului, pe de alta - pentru că acordul în caz ilustrează o tendință puternică a limbii române moderne - de simplificarea a flexiunii cazuale. Pentru reducerea redundanței în exprimarea cazului - prin folosirea demonstrativelor în forma de nominativ ("oamenilor aceștia", "făpturilor cele mai păcătoase") - exemplele sînt tot mai numeroase. Alte citate atestă oscilații în acordul numeralilor, zonă în care mi se pare totuși preferabilă toleranța: în exemple precum "Cei douăsprezece mii de ani" (p. 44) poate fi admis atât acordul cu substantivul care e subiect logic cît și cel cu numeralul care constituie centrul pur formal al sintagmei (în *Gramatica pentru toți*, 1997, p. 134, Mioara Avram consideră că "acordul se poate face fie cu substantivul, fie cu numeralul, în funcție de ceea ce vrea să reliefeze vorbitorul"). Situația pare staționară în ceea ce privește folosirea incorectă a formelor articolului genitival, ale adjectivului de întărire, în confundarea adverbului cu un adjectiv, în folosirea relativului *care* invariabil și fără *pe* la acuzativ. Noi exemple mai numeroase și mai diverse privesc regimul, construcțiile prepoziționale, folosirea absolută a tranzitivelor, preferința pentru extinderea construcțiilor reflexive (*a se conversa cu*, *a se medita cu*), schimbarea construcției unor verbe inițial intransitive (dacă tranzitivul *a eșua* - "îi eșuează din start", citat din 1990, p. 55 - e o ciudățenie, în schimb *a apela* - "a apela un număr" - s-a impus deja). Cele mai interesante comentarii din cartea Valeriei Guțu Romalo privesc tocmai folosirea prepozițiilor și al conjuncțiilor - unde mi se pare că sînt multe noutăți în ediția din 2000, ceea ce dovedește și că în uz au apărut schimbări mai consistente. Autoarea constată deja în 1972 extinderea întrebuintării prepoziției *asupra* și cazul special al lui *datorita*, care înlocuiește tot mai mult locuțiunea *din cauza*, acum se adaugă noi citate, precum și o analiză a atât de ironizatei și inevitabilei locuțiuni *vizavi de*, în evidentă ascensiune după 1990. Reactivarea prepoziției *întru* e un fenomen cult, observat în 1972, pentru care e certă influența teoretizărilor lui Noica. În noua ediție e menționat și o greșeală care s-a extins între timp foarte mult - și care rămîne, mi se pare, foarte supărătoare: *ca și* folosit în loc de *ca*, în contexte în care are sensul "în calitate de" ("a intervenit ca și lider", p. 66); fenomenul are, cum observa autoarea, răspîndire dialectală, fiind frecvent în Banat și Transilvania. Și constatarea extinderii prepoziției *pe* (p. 64) e o noutate: tendința provine din limba vorbită și se impune rapid: "fumează pe hol" mi se pare azi uzul normal, față de care "fumează în hol" e o variantă posibilă, dar improbabilă; cam la fel e și raportul dintre "motor *pe* benzina" față de "motor *cu* benzina" (p. 64).

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

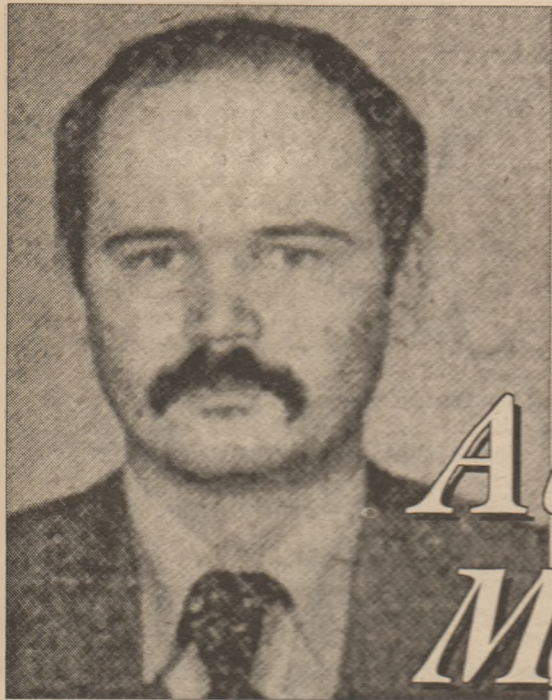
Comandați aceste cărți și alte apariții Humanitas
— cu 10% reducere / titlu și taxe poștale gratuite —
serviciului CARTE HUMANITAS PRIN POȘTA:
Ed. Humanitas, Piața Presei Libere 1, 79734 București;
tel. 01/223 15 01; e-mail: cpp@agora.humanitas.ro

55 000 lei
junior
CRISTIAN ANDREI
LECTII PARTICULARE /1
Cum să-ți trăiești primii ani de viață sexuală

În colecția
SPECTACOLUL ISTORIEI
PATRICK GIRARD:
Don Juanii care ne conduc

65 000 lei
SPECTACOLUL ISTORIEI
DON JUANII CARE NE CONDUC
PATRICK GIRARD

În seria HUMANITAS JUNIOR
Dr. CRISTIAN ANDREI: **Lecții particulare** (1)
Cum să-ți trăiești primii ani de viață sexuală

Alexandru MUȘINA

O întrebare

Din noi ce mai rămîne în Femeie?
Cel mai ades, ne înecăm în acel Rîu de Sînge.
Spurcat, ce ofileste tot ce-atinge.
Rar, rar de tot - oh, dare-ar Dumnezeu să deie!

Ajungem în Cîmpia Elizee,
În care ne așteaptă Venus Calipige,
Înveșmîntată doar cu piele-ai roz, meninge
Pe care să ne-nscriem runele plebeie.

Scriind, uităm ce-am vrut să spunem, adormim
Înfășurați în Pielea-Univers...
Apoi se naste Celălalt, în care

Semnul îl căutăm cu-nfrigurare:
Că nu murim de tot, cînd Elohim
Cu mîna Sa, fruntea ne va fi șters.

Cartoon ("Cunoști tu țara...")

Mă voi muta, cîndva, în Tara Animată...
Voi fi, pe rînd, Fred, Barney, Homes, Bart,
Îndrăgostit ca Mickey, ca Scrooge, biet cumulard,
Calm, nonsalant ca Popeye, ca Donald, pus
pe ceartă...

Voi rătăci pe cîmpuri de aur și smarald,
Pe mări de staniol și munți de ciocolată,
Voi rontăi alune și morcovi, niciodată
Nu-mi va fi sete, doame, frig sau cald.

Elastic și rapid și clar voi fi
Nemuritor. Chiar dacă "Poc!"
Mai fac din cînd în cînd, ei mă vor desena la loc.

Iar în final, invariabil, am să spun,
Vesel: "Asta e tot, copii!
I see you soon, with another cartoon!"

O.R.F.U.

Cine privește-n ochiul de fereastră
Lipit cu sîngele-nchegat al amintirii?
Nimeni. Doar, în calorifere, mai bolborosesc
Satirii,
Înlăntuți pe veci de Tehnică. Măiastră

De-ar fi Cîntarea mea, stăpîna-a firii,
Lor, zeilor Mecanici, nu are cum să le poruncească.
Cine privește? Cine să stea să mai privească?!
Acum. Cînd totul e înregistrat, iar Musafirii

S-au reîntors în cuibul lor de bălegar.
Oh, întrebați-mă tot mai puține și mai rar!
Căci ochii-mi se-mpăienjenesc, iar mîna care

Struna o încorda tremură tot mai tare...
Dar Glasul? Sfirtecat de furia nepăsătoare
A miliardelor de Aparate Fonatoare.

Lumea Nouă

În Lumea Nouă-n care vrei s-ajungi,
Pe-oceanul de alcool și-anfetamine,

Sînt custi de sticlă lăptoasă, moale, pline
Cu femei blonde, goale, dormind ca niște prunci.

Poti să faci dragoste cu care îți convine...
Pe urmă Spectatorii,-n halate largi, în dungi,
Se strîng în jurul ei și, în genunchi,
Îi sorb pe rînd copiii, abia pompați de tine.

Și dacă urli și faci spume, pîn-la urmă
Îți mai dau una, nouă, la fel de mătăsoasă,
Să-ți verși în ea Celulele. Și-Arhaica Angoasă,

Pe care Legile și Tații Burduhănoși n-au reușit
Să-o cauterizeze. Pe urmă alta. Și alta. Pînă ce,
liniștit,

Te vei întoarce singur la Fericita Turmă.

Armăsarul și păpușa

Sus, pe dulap, un armăsar de porțelan
S-a înălțat, sălbatic, pe-albastrele-i picioare
De dinapoi. Și, într-o nesfîrșită încordare,
Nechează, în tăcere, zadarnic, spre tavan.

Alături, cu ochi negri, gură roșă, visătoare:
Păpușa. Care-așteaptă, senină, uifîndu-se pe geam,
Să vină în vacanță, ca-n fiecare an,
Fetitele. S-o ia în patul lor, să-i spună la culcare

Secrete mici. S-o pieptene, să o rujeze, s-o îmbrace
În haine noi, făcute din petice. Nu știe? Sau nu-i pasă
Că ele au crescut, s-au măritat, au și copii??

Sufletul ei curat, de plastic și mătăsoasă,
Nu poate să priceapă, la fel ca noi, - și pace! -
Că timpul trece și nimic din ce a fost nu va mai fi.

Sub zăpadă

Sub zăpadă e bine. Puteam fi acolo de mult.
Senin, reîntors printre Elemente,
Fără planuri, amintiri, examene, rate scadente,
Departa de Marele Plan Ocult.

Aș fi trăit, în sfîrșit: în supă, în excremente,
În ceapa din cămară, vinul din frigider, în iaurt...
Aș fi putut, nu doar să ascult,
Ci și să urmez deviza Celor Aleși: festina lente.

Pe cînd așa... Peticind - cîț, cum se poate -
O pînză tot mai subțire și mai decolorată...
Sub zăpadă e bine... "Poate altădată!"

În urmă: conturul trupului, răsturnat pe spate.
Mîinile reci. Obrazul încălzit tot mai greu
De focul paielor cu care m-a umplut Dumnezeu.

Ceas

E noapte. Te trezești. Adormi. Și iar
Durerea din stomac te face treaz.
Messir Mușina, te credeai mai breaz
Decît noi toți de cînd ai scaunul normal,

De cînd ai renunțat la Fenobarbital
Și ții regim Oshawa, mînci orez și praz,
Năut și mei, ca papagalii, și susan!? Ce-afîta caz
Că ai ajuns, cu greu, un lacto-vegetal?!

CERȘETORUL DE CAFEA

de Emil
Brumaru

Reaparitia Empampeii

ASTFEL m-a cunoscut Empampa, una din-
tre nenumăratele surori ale mamei fra-
telui lui Robinson Crusoe. Și viața mi s-a îm-
bogătit cu desăvîrșire în tufișurile suav încîl-
cite-n subsuorile ei ample, ardeiat-mirositoare.
Iată cum a fost! M-am furișat elastic din spate-
le tejghelei, am topăit în vîrfurile picioarelor galva-
nizate asemenea labelor fragile de broască din
laboratoarele de fiziologie și, cu buzele țuguiate
a sărut lacom, i-am acoperit gura mare, despi-
cată fraged și-orizantal peste dinții lați, sclii pi-
tori în saliva sălcie. O patimă nouă, coplesitoare,
de conchistador al cărnii alb-roz-liliachie,
îmbelșugată-n țărături necunoscute încă, o
dorință invincibilă m-a aruncat brusc în aventuri
framătătoare, adînci, delicios de primejdioase.
N-am observat inițial că Empampa avea un ochi
de sticlă portocalie! Prin pupila îngustă a ce-
lulăit, cel normal, verzui, sufletul mi-a intrat pe
veci într-un tunel alunecos, lubrefiat de lacrimi
intime, însmîntînite îndelung - spațiu ocular pre-
murgător zonelor molcome și fierbinți din dul-
cele-i creier clocind idei deocamdată de ne-
mărturisit... (final de-a pururi întredeschis)

Si-acum? Cu crampe, patrulînd în miez de noapte...
O rază bate peste chipul ei, turnat în ceară:
V-ați despărțit, v-ați împăcat, pentru a nu știu cîta
oară,

Și v-ați căsătorit, din dragoste, într-un firziu.
Privești pe geam: mașinile au adormit și ele,
îmbufnate,
În fața blocului. Te-ntinzi la loc: "E bine. Încă-s viu."

Interior

La geam, în folii semitransparente, de mătase,
După-amiezele prelungi, în care
Eram spălați pe cap, atară, în zilele cu soare,
Sau făceam floricele pe plită, în zilele ploioase.

Sau stam ciuciți pe pragul de lemn. În buzunare
Cu fiștigoși și ace de undiță. În burtă și în oase
Cu gem de mure, rahat și alte produse zaharoase
Mîncate pe ascuns, din Casa Mare.

Înglbenite, pe peretele de var din tindă,
Fixate-n ochii ruginiți ca două pioaneze,
Instantanee de demult, pe care paparazzi

N-au reușit nicicînd să le surprindă.
Iar din tavan, prinse-n hîrtia de muște: Emotii
și senzații
Pe care nimeni nu va mai putea să le cloneze.

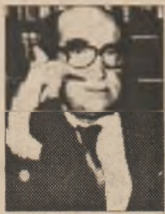
Prolog

Spui să încep. Dar totul a-nceput
Mult înainte ca, din întîmplare,
Să mă fi adunat în Forma care
Ar trebui să-nceapă. Sus, pe scut,

Nu stă Eroul lumilor vizate,
Ci un Cadavru, ce începe să miroase,
Cu plete lungi, cărunte, vag slinoase,
Pe care-l mai arată în Cetate

Din simplu calcul: sufletele de plebei,
Care trăiesc și vor să mai trăiască,
Vor sta cuminti. Dintr-o preamenească
Teama de Purtătorii Semnelor, de semizei.

Eu, însă, știu: homunculi și mașini decid acum acolo
Unde cîndva era stăpîn singur Apollo.

CRONICA EDIȚIILOR

de
Z. Ornea

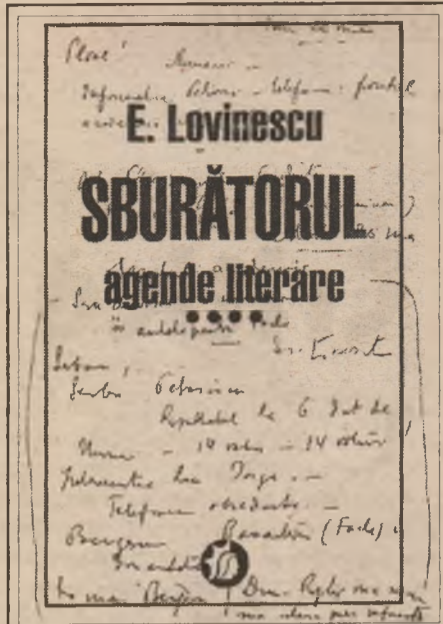
Un episod dramatic din viața lui E. Lovinescu

APARUT, în sfârșit, cel de al patrulea volum din *Agende literare*. *Sburătorul* de E. Lovinescu. De fapt, aceste agende-jurnal au fost scrise cu scop de *aide memoire* pentru eventuale alte memorii de după *Aqua forte*. Ele nu au mai apucat să fie scrise. Aceste caiete au fost considerate de mult drept jurnalul marelui critic. Nu sint. Dar așa lapidare și eliptice cum se prezintă, constituie un extraordinar instrument de informare pentru fizionomia celui mai important cenaclu literar interbelic, cel al "Sburătorului". Și a fost, prin 1947, un gest salvator extraordinar al fostei sale soții, Ecaterina Balacioiu, văzându-se mereu urmărită și amenințată, într-o zi s-a înveșmântat la propriu cu aceste caiete sub rochie, depunându-le la ambasada Franței la București, de unde au ajuns, la Paris, în mâna fiicei sale, doamna Monica Lovinescu. Au așteptat, acolo, câteva decenii bune, cînd, din 1990, le-a încredințat, spre publicare, Editurii Minerva, personal d-nei Gabriela Omăt, care a făcut, în acest scop, o călătorie la Paris, colaționînd textul dactilografiat cu manuscrisul. Ulterior, a căpătat și o copie xerox după manuscris, începînd aventura publicării sale. Pentru că operația

aceasta, o știu prea bine, e o adevărată aventură. Publicat ca atare, după descifrarea unor lecțiuni, jurnalul acesta (să-l numesc și eu astfel) nu spune mare lucru. Dar dacă se depistează sensul unor prea lapidare însemnări, lămurite fiind în aparatul de note, deodată totul se limpezește și se clarifică. Și munca aceasta e atît de mare și complicată (trebuie depistate și lămurite la ce cărți, articole, personaje azi uitate face referire autorul) încît editoarea, d-na Gabriela Omăt, și l-a asociat, la început, pe dl Alexandru George, bun cunosător al operei lui Lovinescu și al epocii) pentru ca, de la volumul al treilea, să solicite și colaborarea d-nei Margareta Feraru, editor cu mare experiență. Împreună, editorii, au investit în această ediție un travaliu științific de mare efort și știință de carte. Citit, acum, textul număidecît paralel cu notele, totul se descifrează și se luminează, căpătînd imaginea a ceea ce a reprezentat E. Lovinescu în epocă și, în consecință, la cite atacuri și neajunsuri a fost expus.

Acum, în cel de al patrulea volum al agendelor, e surprinsă perioada anilor 1933-1936, ani grei pentru E. Lovinescu, pentru felul critic negativ cu care a fost primit ciclul său românesc eminescian și căderea lui, în 1936, de la Academie, - sprijinit de I. Petrovici și G. Mumu, dar sabotat, cu furie, de N. Iorga, cînd, deși trecuse de secție, a determinat căderea lui Lovinescu în plen. Au fost ani teribil de grei pentru E. Lovinescu, care i-a parcurs cu dificultoase consecințe pentru nervii și sănătatea sa. Era, probabil, încercat de sentimentul aproape al inutilității efortului său creator și îndrumător de aproape o jumătate de veac, de vreme ce continua să rămînă profesor secundar de limba latină, iar adversarii săi literari (nu numai!) de o viață, cu deosebire N. Iorga, izbutesc să-i bareze calea spre un fotoliu academic, unde, de fapt, îi era, mai de mult, locul. În plus, din 1936 pînă mai tîrziu, același N. Iorga și ciracii lui îl acuzau (pentru romanul *Mite*) pur și simplu de pomografie. Și această degradantă campanie despre prostituția pătrunsă în literatură va continua, cu tîrrea unor scriitori prin procese, prin excluderea lui Mircea Eliade (pentru *Domnișoara Cristina*) de la catedră, ca asistent al profesorului Nae Ionescu, cu decizii scandaloase ale Ministerului Instrucțiunii Publice. Atunci, în 1936, a răspuns E. Lovinescu anchetei ziarului *Credința*, declarînd curajos exasperat: "Chiar dacă s-ar ridica spinzurători în piața publică, literatura acestei țări nu se va imbeciliza". Nici cenaclu "Sburătorul" nu mai era ceea ce fusese în anii douăzeci, ca participare a unor personalități și, în consecință, prin lecturi celebre. În 29 octombrie 1933 aflăm această amară constatare: "decadență și probabila desființare a sedințelor". Iată o însemnare din 11 martie 1934 privind participanții la obișnuitele după-amieze duminicale de cenaclu: "Costin Georgescu, Ghibaldan, Mia Frollo, Bebs Delavrancea, gen. Văitoianu, N. Crevedia, Werner, d-na și dl Mircea Damian, d-na și dl Ludovic Daus, Pica Dona, d-na Roman, Maura Prigor, Paula Petrea, Gallia Tudor, Petrasincu, Monda, Șerbu, Bămă, Doru Strajă, Carianopol". Și lecturile erau, în consecință, cele ale participanților, fără prea mare valoare. Doar marele critic era obișnuit cu apostolatul și asculta răbdător lecturile. De altfel, le asculta, cu aceeași răbdare de benedictin, și în timpul celorlalte zile ale săptămîinii, mai ales diminețile cînd n-avea ore la liceu, dar și după-amiezile primind tot soiul de veleitari cu compoziții născute moarte. Rar cînd dădea peste o bucată mai de soi, invitînd autorul să o citească și în cenaclu. Mai venea la ședințele de cenaclu I. Peltz care și-a citit, aici, romanele *Calea Văcărești*, *Noaptea domnișoarei Mili*, *Actele vorbește*, recoltînd bune aprecieri. Cînd și cînd mai veneau I. Voronca, Zaharia Stancu, Virgil Gheorghiu, era mai

mereu prezent Eugen Jebeleanu, N. Carandino, I. Holban (vizibil neagreat de unchiul său), Vasile Lovinescu (consemnat Lala), preocupat, cum se știe, de ezoterism, Simion Stolnicu, Bogdan Amaru. Cîteodată era obligat să noteze calificativul: "Ședința mediocră și fără lecturi esențiale". Dar, răbdător, avea și surprize plăcute, cînd, la ședința din 14 martie 1935 apar Rebreanu, Ion Barbu și chiar Vianu, aici, după o absență de aproape doisprezece ani. Dar, mai înainte, la 14 octombrie 1934, reappare în ședințele de cenaclu Hortensia Papadat-Bengescu, care începe lectura romanului *Logodnicul* (extraordinar primit) și care rămîne aici și după terminarea aceluia excelent roman. După o lectură a unui fragment din acest roman, Lovinescu exclamă profund satisfăcut la 9 decembrie 1934: "Succes, triumf. Entuziasm. Asta e «Sburătorul»." Voia să spună că aceasta era atmosfera adevărată care caracterizează cenacluul său în ceea ce are el mai bun și esențial. Adevărul acesta însă, cum spuneam, nu putea fi constatat tot timpul. Dar, la urma urmei, acesta e rostul și riscul unui cenaclu, să alterneze prezențele deosebite cu altele mai de toată mîna. Ce era "caracuda" la "Junimea"? Și nu se întîmpla ca, uneori, ea să dea verdicte sau, dintre ei, să citească, cite unul, o bucată submediocră? Ședințele de cenaclu ale "Junimii" cu lecturi din Maiorescu, Eminescu erau rare. Iar cele ale lui Creangă s-au produs tîrziu, după plecarea lui Maiorescu din Iași, iar ale lui Caragiale au avut loc numai în "Junimea" bucureșteană, tîrzie. De aceea, încă o dată, nu trebuie să mire astfel de diagnostice ca unul de după ședința de cenaclu "Sburătorul" din 16 decembrie 1934: "Animație - în total mediocră". Cit despre romanele sale, ele, în ciuda opiniei lui, au fost, în general, rău primite de critica literară care conta, excepție făcînd articolele ciracilor tineri din cenaclu, cu totul favorabile. E drept, Șerban Cioculescu, în cronica sa din *Adevărul* din 22 decembrie 1934 a conchis, după o rezumare a materialului documentar, că "cu *Mite* de E. Lovinescu a depus încă o piatră prețioasă pe edificiul operei sale, și așa destul de impunător". Dar Calinescu, a cărui opinie avizată Lovinescu o aștepta (de aceea, în jurnal, nota "în sfârșit, art. *Adevărul literar*"), într-o cronică perfidă nimicitoare, observa că marele critic merită o critică dreaptă "cinstită, deoarece a fost mereu nedreptățit sau cu omagii prietenești sau cu injurii nedrepte". Cronică e, de fapt, o demolare meșteșugită a romanului, considerînd numai precedentele romane strict autobiografice *Bizu* și *Firu-n patru*. Cit despre *Mite*, romanul nu are decît "meritul" vulgarizării unor documente de istorie literară, provocînd "supărarea estetului de a nu vedea invenția și supărarea istoricului de a fi izbit în convingerea lui". Dar E. Lovinescu, ca autor, mărturisise, într-un interviu din *Facla* publicat în 23 decembrie 1934, o opinie lui și romanului său favorabilă: "Într-un cuvînt, după ce treizeci de ani m-am speriat de subiect și n-am scris un Eminescu, pentru că voiam să fie definitiv, e cu puțință să-l fi realizat acum, cînd n-am voit să-l scriu, ci m-am mulțumit cu o simplă *Mite*". Era, de fapt, aici, afirmarea convingerii sale că, prin romanul său, a creat o sinteză biografică eminesciană superioară cărții (biografiei) lui Calinescu din 1932, tocmai pentru că utiliza și psihanaliza. (De menționat că dr. I. Vlad, cu azi-știutul său studiu, l-a vizitat o vreme, destul de des, pe Lovinescu, încercînd să-l convingă de adevărurile cărții sale respinsă, cum se știe, pe drept de Calinescu). A urmat, în 1935, romanul *Bălauca*, întregind ciclul eminescian. În 10 decembrie 1935 nota acru "Impresie tot mai peribilă în chestia *Bălauca*". În septembrie 1935 (fără după apariția și a *Bălauca*) mărturisise: "După studiul îndelung, ca om de cultură și critic, al lui Eminescu, am ajuns a avea o viziune a personalității lui morale (nu

E. Lovinescu, "Sburătorul". *Agende literare*, vol. IV. Ediție de Monica Lovinescu și Gabriela Omăt. Note de Alexandru George, Margareta Feraru și Gabriela Omăt. Editura Minerva, 2000

fizice, în amanuntele biografice) și ca romancier doresc să o redau prin mijloace de creație artistică și nu prin alăturare de elementare documente biografice... Într-un cuvînt, am voit să fac operă de creator, romanul meu pomeste dintr-o viziune căreia i-am subordonat amănunte istorice într-atît de voluntară, încît nu numai că am inventat, ci am preschimbă. Iată pentru ce sunt sigur că mi se vor face obiecții de inexactități epice sau cronologice, la momentul oportun voi răspunde." Dar despre roman se scrie negativ încît, după cronică lui M. Sebastian din *Rampa* notează "dezastru *Bălauca* se accentuează". Și totuși, în decembrie 1935, criticul continua să-și supraestimeze mult valoarea romanului său, declarînd, într-un interviu: "Sunt romancier și romanul românesc va conta cu mine - iată formula pe care nu mă sfiesc să-ți o încredințez pentru a o da publicității, cu tot riscul ce comporta". Chiar a doua zi, la 6 decembrie 1935, apare, în *Vremea*, cronică lui Pompiliu Constantinescu, o negare hotărîtă a romanului, recunoscînd superioritatea biografiei lui Calinescu din 1932: "*Bălauca* este schema nuvelei fantastice *Sărmanul Dionis*, aplicată eroului Eminescu. Dl E. Lovinescu ia o ficțiune literară drept o intuiție, construind un roman întreg pe o teorie banuită a fi însă structura erotice eminesciene. Abstracția acoperă viața, fiindcă însăși tehnica romanului ni se pare arbitrară, orice obiecție de amănunt nu-și mai are rostul față de această obiecție esențială". A doua zi, pe 7 decembrie 1935 marele critic notează sec: "Convingerea că *Bălauca* a eșuat! Penibil". De adăugat faptul că s-a întîmplat, tot acum, că s-a înșelat și în calitatea sa de critic și amfitrion al cenaclului, cînd, în 1936, a văzut într-un roman mediocră al lui Ion Iovescu (*Nunță cu bucluc*) apariția "unui nou Creangă", idee dezvoltată într-o prefață la roman. În jumătatea lui martie 1936 mărturisise o "cumplită depresiune morală" care continuă. Iar în mai 1936 se produce amintita cădere la alegerea în Academia Română, în condițiile amintite mai înainte. La 22 mai 1936 notează amărît: "mă dezgust de toată ticăloșia asta". Și, asigurat de I. Petrovici, își pregătise și un discurs de recepție. Și, totuși, căderea se produce, Lovinescu consemnînd 36 de articole și intervenții lui favorabile după acest scandalos eveniment, la care Iorga s-a folosit, nepotrivit, de incidentul romanului *Bălauca* și chiar *Mite*, declarînd că marele critic - se putea astfel? - defăimează marile valori naționale și, deci, locul său nu e în Academia Română. Firește că incidentul fatal l-a deprimat, încît, la 24 iunie 1936, mărturisise amar: "totală incapacitate de lucru de o săptămîna". Și la 21 august 1936: "tot august pierdut fără lucru și, în consecință, «bilanț negativ al vacanței»". E consemnarea cu care se încheie, de fapt, această dramatică secțiune din viața marelui E. Lovinescu. Îndrăznesc să sper că în vreo doi ani vom vedea apărînd și ceea ce a mai rămas nepublicat din acest relevant jurnal.

Religie și naționalism

Ideologia Bisericii Ortodoxe
Române sub regimul comunist

Olivier
Gillet

compania

Str. Prof. Ion Bogdan Nr. 16
Sector 1, 71149 București
Tel./ Fax: 210 61 94, 211 59 48
e-mail: compania@fx.ro

PRIOR BOOKS DISTRIBUTORS SRI

INTERNATIONAL ENCYCLOPEDIA
OF GOVERNMENT AND POLITICS
(2 volume); Autor: Frank N. Magill;
Editura: Fitzroy Dearbon Publishers
Tel./fax: 210.89.08; 210.89.28;
212.35.61; 211.89.57
E-mail: prior@dial.kappa.ro
http://www.prior-books.ro

Critică și suprarealism

CARTEA Simonei Popescu, *Salvarea speciei. Despre suprarealism și Gellu Naum*, este în primul rând o invitație serioasă la meditație asupra criticii. Sint desule metode care sint invocate neincetat spre binele acestei ramuri culturale: ba conceptualizare, ba filologizare (studii și mai serioase), ba aducerea criticii la un nivel publicistic etc. Simona Popescu construiește o excelență carte de critică, fără să-și enunțe emfatic intențiile de dărimare a vreunui canon, de revizuire a istoriei literare etc. Veți întreba: ce fel de critică mai este și asta? unde îi sint marile ambiții? Răspunsurile sint inutile atunci cind cartea te "prinde" ca un volum de beletristică sau, ca să măresc complimentul (din punctul meu de vedere), ca un film de acțiune, ca un meci de fotbal etc. Este un eseu care poate avea succes (rating) tocmai pentru că trece cu nonșalanță peste balastul retoric al "criticelor" românești.

Cei care au citit deja *Salvarea speciei* vor spune că aberez, că asta nici măcar nu e critică adevărată: nu are o bibliografie la sfîrșit (deși autoarea citează numeroase surse), are citate neconvenționale din "discuțiile" sale personale cu poetul, operele propriuzise sint analizate haotic, fără un fir conducător etc. Autoarea le vine aparent în sprijin acestor virtuali lectori serioși care au citit o carte "neserioasă": ea invocă de cîteva ori caracterul special al cărții, faptul că acel Gellu Naum prezentat poate să fie un Naum personal; descoperirea poetului, lectura anumitor texte, sint relatate sub forma unor mici povestioare autobiografice. Însă faptul că volumul este atît de diferit de unele tomuri deja prăfuite ale contemporanilor noștri, nu-l face mai puțin "critic", nu-i scade din miza. Ca și în cazul poemelor lui Gellu Naum, cel mai mare păcat ar fi să citim acest text ca pe o simplă literatură. Aparența nefirească a discursului nu provine decît dintr-un gest

extrem de igienic și de necesar: "am încercat să mă feresc de ritualul «excursului critic»"...

În prima jumătate a volumului vom găsi o istorie a suprarealismului foarte bine pusă la punct. Aici, lejeritatea discursului se întilnește cu informații multe și complexe. Suprarealismul a fost văzut de critica tradițională ca o ciudățenie cu cîteva constante: dicteu automat, vis sau... Breton. Tocmai aceste cuvinte cheie sint dislocate din sintagmele osificate și sint recontextualizate. Tot capitolul devine o lecție de înviere a unei perioade istorice. Sint analizați amănunțit autori care nu prea au atras atenția specialiștilor în avangardă de la noi. O dată cu ei se îmbogățește vizibil aria conceptuală. Cercetînd opera lui Raymond Roussel, autoarea lansează concepte precum "imaginar autobiografic" sau "comportament pasional"; "corpul fără organe" (teoretizat de Deluze și Guattari mai tîrziu), singularitatea fără compromis și alte "credințe" ale lui Artaud ajută, la conturarea acelui suprarealism care va fi regăsit la Naum. Povestea este presărată cu faptele de nebulie ale unor extraordinari Crevel, Saint-Paul Roux, Dali etc. Ipoteza de la care a pornit autoarea, aceea că fiecare suprarealist a avut două opere paralele (opera propriu-zisă și însăși viața lor), este foarte bine demonstrată.

În stabilirea valorii unui poet suprarealist, criteriul estetic se arată neputincios. Iată un alt punct "greu" al cărții. Pînă acum la noi criteriul estetic a fost pus în balanță doar cu criteriul etic. Simona Popescu introduce o îndoială postmodernă veritabilă în ce privește criteriul estetic - autoarea găsește o perioadă clasicizată care a fost o "victimă" exemplară a viziunii exclusiv estetice asupra literaturii. Viața autorului nu are ce căuta în text - iată o teoremă care mai poate fi valabilă doar dacă o completăm cu una nouă: opera unui suprarealist este mai mult decît incompletă fără recunoaș-

terea valorii... biografice a poetului.

Altă reușită importantă a acestui studiu este plasarea suprarealismului românesc acolo unde îi e locul - adică undeva în marginea avangardei (dacă se poate mai în margine de atît), la fel de neînțeles atît de către criticii contemporani cît și de către exponenții mișcării. Manifestele sint mai mult jucăușe decît substanțiale - lipsește componenta cu adevărat subversivă care a făcut succesul în Franța. Analizînd revistele vremii, scrierile suprarealiștilor noștri, autoarea ajunge la o concluzie clară: singurul suprarealist autentic român este Gellu Naum.

Apropierea de poet se produce în etape. Asistăm la povestea clasică a discipolului și maestrului: dificultăți de comunicare la început, falsele idei ale discipolului despre maestru, comportamentul imprezvizibil al celui din urmă. Este, de asemenea, povestea cititorului expert și a literaturii, autoarea relatînd etapele înțelegerii operei lui Naum. Șocul principal a fost constatarea "realismului" suprarealismelor poetului. "Povestea" este alcătuită perfect, demonstrînd importanța stăpînirii tehnicii literare în alcătuirea unui discurs critic. Mai întii a fost întrebarea "Cum o fi să fii, pur și simplu, un dur de suprarealist?". A urmat o întrebare a poetului: "Te învîrți - și tu! - în jurul celor pe care îi slăvește toată lumea?". De multe ori așteptările sint contrazise de gesturi imprezvizibile. Astfel, Gellu Naum îi împrumută o carte despre *Sex pistols* într-un moment în care autoarea era în căutarea unei cărți mari, a unui tom cuprinzător, despre suprarealism.

Simona Popescu înscenează deparazitarea creierului unui critic, cu prejudecăți dintre cele mai diverse cum ar fi credința într-un canon imobil sau încrederea în studii ample și profunde de istorie literară. De aceea cartea trebuie uneori citită făcînd clasică distincție între autor și naratorul critic. Uneori "greșelile" discipolului sint prea exemplare, prea "cu bătaie"

Simona Popescu, *Salvarea speciei. Despre realism și Gellu Naum*, Editura Fundației Culturale Române, 2000, 264 p., f.p.

pentru a nu ne pune pe gînduri.

Afirmațiile poetului se întrepătrund cu analizele autoarei rezultatul fiind o apropiere (cum nu s-a mai produs pînă acum) de o operă foarte laudată, dar extrem de opacă la cercetările (puține) de pînă acum. Intrăm treptat într-o lume a paradoxului, suprarealista, așa cum o înțelege Gellu Naum, în care regulile sint stricte și, în mod straniu, logice: "Diferența dintre mine și un poet din interiorul literaturii este că acolo unde el adaugă, unde lucrează, migălește ca să fie un cît mai bun literat, ca fraza lui să fie o cît mai bună literatură, eu șterg, tai", spune poetul.

Simona Popescu oferă o alternativă de lectură surprinzător de adecvată și nu uită să sublinieze tot timpul caracterul paradoxal: "Am citit cărțile lui într-o cheie realistă (căci așa trebuie ele citite, tocmai pentru că sint suprarealiste!) - lectura literală a unor cărți care par extrem de opace, de ermetice, dacă le privim din interiorul fenomenului literar. Îndată ce ieșim din cercul deja strîmt al literaturii, ca tărîm al esteticului, lucrurile se schimbă radical, multe texte inanalizabile cad la picioarele exegetului dezlănțuit. Cam aceasta ar fi lecția pe care o aflăm din cartea Simonei Popescu: dacă poezii coboară în stradă, în realitate, sau în suprarealitate, criticii ar trebui să-i urmeze..."

C. Rogozanu

Dreptul la replică

Nefericirile virtuții

ÎN NUMĂRUL 10/14-20 martie 2001 al *României literare*, într-un articol intitulat *Manual de furt intelectual. Despre dreptul de semnătură pe sacul de bumbac*, Dorin-Liviu Bîțfoi îmi contestă contribuția la traducerea *Dicționarului de opere majore ale filosofiei* de Denis Huisman, insinuând chiar, după cum rezultă din titlul citat, săvârșirea unui furt literar.

În textul cu accente melodramatice, care m-au dus cu gîndul nu o dată la pașaniile nefericitei Justine, virtuoașă eroină a marchizului de Sade, el își exprimă nemulțumirea față de faptul că figurează doar printre colaboratori, și prezintă propria-i contribuție - decisivă, desigur - la traducerea în cauză.

În realitate situația se prezintă în felul următor:

Nimeni de la Editura Enciclopedică - deci nici eu - nu i-a cerut vreodată lui Dorin-Liviu Bîțfoi să traducă măcar o pagină din cartea amintită și nu a încheiat vreun contract cu el în acest scop. Pentru cei ce nu știu, trebuie să spun că editurile obișnuiesc să încheie contracte cu persoanele care vor să colaboreze legal cu ele. Nu a fost cazul lui Dorin-Liviu Bîțfoi.

Dacă el a lucrat la traducere, după cum afirmă, solicitat de Cristian Petru, cel cu care editura a încheiat un contract, trebuia să-și rezolve problemele direct cu acesta și nu să transfere asupra mea și asupra editurii răspunderea pentru înțelegerea dintre ei, care nu ne privește.

Procedînd cu naivitatea pe care și-o recunoaște

în articolul din *România literară*, el nu dovedește altceva decît că și-a acceptat statutul de "negru".

Adaug că a trebuit să traduc din nou mari părți ale textului, constrîns de calitatea lor foarte slabă, care le făcea, practic, inutilizabile. Nu știu dacă este vorba de texte traduse de Dorin-Liviu Bîțfoi; de altfel, pînă acum el nu și-a dovedit contribuția concretă la traducere decît prin afirmații vehemente acuzatoare, fără să indice exact ce anume a făcut.

Faptul că o persoană neimplicată legal în nici un fel în traducerea cărții, necunoscută de editură, își arogă merite decisive în această privință, contestându-mi totodată contribuția, îmi pare bizar, și cred, că jenanta contradicție pe care Dorin-Liviu Bîțfoi încearcă să o rezolve este cea dintre pretențiile sale de tânăr vanitos, dornic să se afirme prin scandal și jignit de faptul că figurează doar printre colaboratori și statutul său de "negru", pentru care, sincer, îl compățimesc.

Șerban Velescu

Gândirea paradoxală

NICI ca se putea o caracterizare mai concentrată ca *Homo loquens* pentru preocupările teoretice ale lui Henri Wald! Titlul ultimei sale cărți e suma unui filosof pentru care "ideea vine vorbind", iar cuvântul are rolul fundamental al instituirii culturale în relația dintre "realitate și limbaj".

Volumul este alcătuit din 31 de eseuri publicate între noiembrie 1997 și noiembrie 2000 în "Adevărul literar și artistic" - iar câteva în "Realitatea evreiască". Alte 6 eseuri apărute înainte de 1989 în reviste ale Academiei Române completează tabloul câtorva dintre temele preferate ale lui Henri Wald: funcțiile limbajului, filosofia marxista, iudaismul, rolul existențial al răsului, cel al diferenței culturale, modalitățile negației, stânga și dreapta în istoria culturii ș.a.m.d.

Foarte frapant la Henri Wald este faptul că el se arată pe cât de consecvent, pe atât de mobil în argumentare. Sa avem oare de-a face aici cu predispoziția-i aproape temperamentală pentru energica gimnastică a dialecticii? E o explicație posibilă, mai ales pentru cineva care în 1959 încheia o *Introducere în logica dialectică*, surprinzătoare atunci prin ambițiile de pionierat într-un domeniu pe care Erich Fromm îl va numi al "logicii paradoxale" și care mai fusese abordat sistematic poate numai de Henri Lefevre, în *Logique dialectique et logique formelle*. Această vioiciune conceptuală, drapată uneori într-un socratism de

amfiteatru, se manifestă cu ascutimea unei lame de cuțit cu cât mai fină, cu atât mai penetrantă. Aș spune că Wald e nu atât un combatant, în pofida marii lui vitalități discursive, cât un chirurg; el *nu zdrobește, ci operează*, într-o atmosferă de suspans, prin incizii exacte și sigure. Frazele concentrate și parca delfice dobândesc, în laconismul lor, o încărcătură suplimentară de semnificație - altă trăsătură surprinzătoare, dată fiind limpezimea lor. Dar la ce te poți aștepta de la un gânditor care își exprimă încrederea în firescul paradoxului (desființându-l, în fapt) prin superbe formulări precum: "Moartea apare și dispăre o dată cu viața pe care o neagă" (în *Rostul și iluziile negației*), sau: "La întrebarea dacă materialismul dialectic este depășit sau continuă să fie viu, însuși răspunsul este dialectic: și una, și alta, de vreme ce este o filosofie deschisă, pregătită să se debaraseze de ideile expirate, și să dezvolte idei noi, cerute de contemporaneitate" (în *Lămurirea filozofiei marxiste*). Vorbim așadar, în cazul acestui marxist prin vocație, despre un efort conținut de transcendere a datelor unor situații teoretice foarte bine circumscrise - cum va tocmai pe seama acestei clarități.

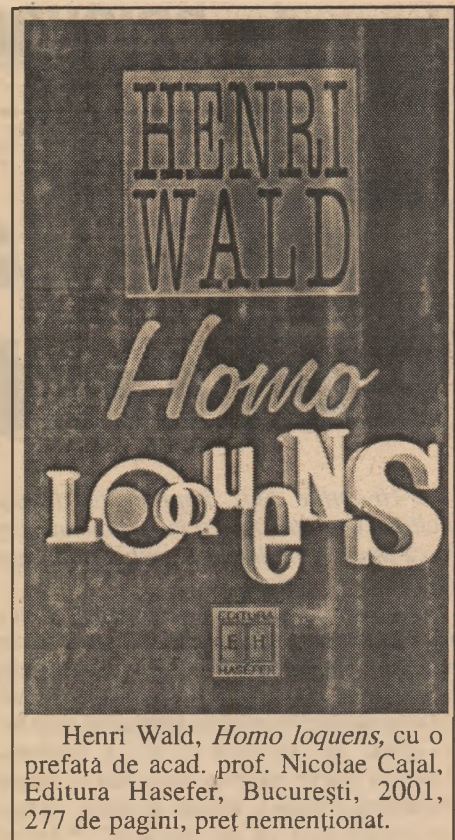
Să existe, prin urmare, o secreta înclinație mistică a gândirii lui Wald? Poate, dar (preluând sugestia din citatul anterior) numai dintr-o perspectivă încăpățanată dialectică (care dialectica numai mistică nu e!). Henri Wald e de fapt, mai înainte de orice altceva, un voltairean a cărui pasiune dominantă

rămâne cea a clarificării - în primul rând a termenilor pe care mizează în desfășurarea ideilor. Nu ajunge la iluminare decât pentru că trece prin lumini. Iată de ce textul abundă în distincții - unele neașteptate, altele în tradiția filosofiei ultimului secol. Cititorul va înțelege astfel că, de pildă, în raportul materie-spirit spiritul este secund (succesiv), nu și secundar (inferior). Într-un eseu precum *Iarși despre adevăr*, filosoful așează o parte a acestor distincții într-un fel de tablou periodic al lui Mendeleev: adevăr-realitate, adevăr-corectitudine, simplu-clar, exact-precis, adevărat-just, nonsens-absurd, paradoxal-banal, relativitate-ignorantă.

Este binecunoscut reflexul nervos și spectaculos prin care Wald conceptualizează până și faptul curent de viață. Febra neobișnuită cu care își trăiește ideile se echilibrează foarte contrastant cu o cerebralitate nemilos rece: rezultatul e că magma acestor idei ia adesea cele mai spontane și mai memorabile forme.

Rămâne, prin urmare, un mister pentru mine cum Henri Wald nu și-a încercat până acum condeiul și într-o manieră mai aforistică. Creatorul subtil al atâtor formulări de forță și calambururi faimoase părea să aibă toate datele pentru așa ceva. Să fii învins oare până la urmă constrângerea severă a logicianului?

Nu mi se pare, aceasta, o explicație mulțumitoare. Aș observa mai degrabă că, la o atât de accentuată preferință pentru avantajele dialecticii, există un

Henri Wald, *Homo loquens*, cu o prefață de acad. prof. Nicolae Cajal, Editura Hasefer, București, 2001, 277 de pagini, preț nementionat.

traseu interior al ideții care se cerea respectat. Henri Wald nu are, dialectic judecând, o expresie concludentă decât pentru că e una concluzivă; relevanța scânteietoare a multora dintre construcțiile sale survine, oricât ar părea de bizar, ca un deznodământ exasperat și exploziv al unor îndelungate elaborări. Până la un punct verbul tăios al lui Wald nu se înființează *ex nihilo*, cât *decurge* ca explicație în contexte mai largi. Nici vorbă așadar despre fragmentarism în scriitura lui Wald, cel puțin la o a doua lectură. Așa cum observase cândva și Noica: într-un mod contrariant și tenace, polarizând semantic în jurul, unor concepte-cheie precum *cultivarea diferenței* sau *hazardul*, se poate citi în filigran o schiță a unui sistem filosofic waldian.

Dorin-Liviu Bîțfoi

CALENDAR

24.03.1930 - s-a nascut Maria Marian	29.03.1929 - s-a nascut Gina Argintescu-Amza	1.04.1940 - s-a nascut Gheorghe Pituș (m. 1991)	4.04.1927 - s-a nascut Dumitru Trancă	7.04.1972 - a murit Ion Ghimbașanu (n. 1890)
28.03.1863 - s-a nascut Livia Maiorescu-Dymysza (m. 1946)	29.03.1941 - s-a nascut Constanța Buzea	1.04.1942 - s-a nascut Gabriela Adameșteanu	4.04.1928 - s-a nascut Florica Dimitrescu-Niculescu	8.04.1829 - a aparut Curierul românesc
28.03.1883 - s-a nascut A. Măndru (m. 1962)	29.03.1952 - a murit I.A. Bassarabescu (n. 1870)	2.04.1851 - s-a nascut Matilda Cugler-Poni (m. 1931)	4.04.1967 - a murit Mariana Dumitrescu (n. 1924)	8.04.1898 - s-a nascut Al. Claudian (m. 1962)
28.03.1883 - s-a nascut Gheorghe Nedioglu (m. 1963)	29.03.1971 - a murit Perpessicius (n. 1891)	2.04.1903 - s-a nascut Olimpiu Boitos (m. 1954)	4.04.1992 - a murit Lucian Valea (n. 1921)	8.04.1911 - s-a nascut Emil Cioran (m. 1995)
28.03.1888 - s-a nascut Alexandru Kirijescu (m. 1961)	30.03.1901 - s-a nascut Grigore Scorpan (m. 1953)	2.04.1914 - a murit Theodor C. Văcărescu (n. 1842)	5.04.1912 - s-a nascut V. Copiluc-Cheatra	8.04.1913 - a murit Panait Cerna (n. 1881)
28.03.1914 - s-a nascut Ovidiu Constantinescu (m. 1993)	30.03.1928 - a murit Ion Gorun (n. 1863)	2.04.1923 - s-a nascut Lucian Dumitrescu (m. 1992)	5.04.1926 - s-a nascut V. András János	8.04.1928 - s-a nascut Alexandru D. Lungu
28.03.1915 - s-a nascut Septimiu Bucur (m. 1964)	30.03.1935 - s-a nascut Andreea Dobrescu-Warodin	2.04.1939 - s-a nascut Ion Gheorghijă (m. 1991)	5.04.1927 - s-a nascut Viorica Rogoz	8.04.1929 - s-a nascut Liviu Leonte
28.03.1922 - s-a nascut Verona Brates (m. 1991)	30.03.1946 - a murit Victor Ion Popa (n. 1895)	2.04.1954 - a murit Olimpiu Boitos (n. 1903)	5.04.1931 - s-a nascut Comeliu Barborică	9.04.1894 - s-a nascut Camil Petrescu (m. 1957)
28.03.1925 - s-a nascut Victor Tulbure (m. 1997)	30.03.1989 - a murit N. Steinhardt (n. 1912)	2.04.1987 - a murit Emil Zegreanu (n. 1913)	5.04.1932 - s-a nascut Fanuș Neagu	9.04.1924 - s-a nascut Francisc Munteanu (m. 1993)
28.03.1928 - s-a nascut Ion Balăceanu	30.03.1991 - a murit Ion Iancu Lefter (n. 1940)	3.04.1893 - s-a nascut Damian Stănoiu (m. 1956)	5.04.1933 - s-a nascut Romulus Vulpescu	9.04.1929 - s-a nascut Virgiliu Ene (m. 1997)
28.03.1934 - s-a nascut Mihai Caranfil	30.03.1993 - a murit Edgar Papu (n. 1908)	3.04.1905 - a murit Ion Pop-Reteganul (n. 1853)	5.04.1946 - a murit Ilarie Voronca (n. 1903)	9.04.1939 - s-a nascut Iosif Cheie-Pantea
28.03.1934 - s-a nascut Lică Rugina	31.03.1890 - s-a nascut I.M. Rașcu (m. 1971)	3.04.1906 - s-a nascut Szemler Ferenc (m. 1978)	6.04.1901 - s-a nascut Elena Mătasă-Dumitrescu (m. 1989)	9.04.1961 - a murit Alexandru Kirijescu (n. 1888)
28.03.1937 - s-a nascut Ion Crînguleanu	31.03.1929 - s-a nascut Arnold Hauser (m. 1988)	3.04.1920 - s-a nascut Gheorghe Bulgăr	6.04.1907 - s-a nascut Bogdan Amaru (m. 1936)	9.04.1964 - a murit Mihai Dragomir (n. 1919)
28.03.1939 - s-a nascut Florin Bănescu	31.03.1930 - s-a nascut Florin Mihai Petrescu (m. 1977)	3.04.1929 - s-a nascut Silviu Rusu (m. 1982)	6.04.1908 - s-a nascut Emilia Șt. Milicescu (m. 1990)	10.04.1912 - s-a nascut Anton Breitenhofer
28.03.1950 - s-a nascut Nicolae Rotaru	31.03.1933 - s-a nascut Nichita Stănescu (m. 1983)	3.04.1934 - s-a nascut Tiberiu Iovan	6.04.1930 - s-a nascut Alexandru George	10.04.1914 - s-a nascut Maria Banuș (m. 1999)
28.03.1979 - a murit Daniel Turcea (n. 1945)	31.03.1959 - s-a nascut Valeriu Matei	3.04.1944 - s-a nascut Farkas Arpád	6.04.1933 - s-a nascut Tóth Mária	10.04.1922 - s-a nascut Alexandru Țion (m. 1982)
28.03.1993 - a murit Victor Felea (n. 1923)	31.03.1965 - a murit Ticu Archip (n. 1891)	3.04.1945 - s-a nascut Florentin Popescu	6.04.1940 - s-a nascut Draga Marianovici	10.04.1926 - s-a nascut Virgil Chiriac
28.03.1994 - a murit Eugen Ionescu (n. 1909)	1.04.1819 - s-a nascut Theodor Codrescu (m. 1894)	3.04.1977 - a murit Florin Mihai Petrescu (n. 1930)	6.04.1984 - a murit Virgil Carianopol (n. 1908)	10.04.1935 - s-a nascut Nicolae Roșianu
28.03.1997 - a murit Gheorghe Tomozei (n. 1936)	1.04.1881 - s-a nascut Octavian Goga (m. 1938)	3.04.1996 - a murit Rodica Toth (n. 1927)	6.04.1999 - a murit Ion Grecea (n. 1924)	10.04.1936 - s-a nascut Horia Gane
29.03.1815 - s-a nascut Costache Caragiali (m. 1877)	1.04.1888 - s-a nascut Mircea Florian (m. 1960)	4.04.1901 - s-a nascut Ion Breazu (m. 1958)	7.04.1947 - s-a nascut Petru Poantă	10.04.1946 - s-a nascut Vitalie Baltag
29.03.1901 - s-a nascut Smarand M. Vizirescu (m. 1981)	1.04.1900 - s-a nascut George Baiculescu (m. 1972)	4.04.1915 - s-a nascut Vasile Florescu (m. 1982)	7.04.1951 - s-a nascut Ana Bantos	10.04.1951 - s-a nascut Mircea Scarlat (m. 1988)
29.03.1908 - s-a nascut Virgil Carianopol (m. 1984)	1.04.1900 - s-a nascut Alexandru Al. Phlippide (m. 1979)	4.04.1917 - s-a nascut Valeriu Ciobanu (m. 1966)	7.04.1952 - s-a nascut Nichita Danilov	10.04.1952 - s-a nascut Richard Wagner
29.03.1916 - s-a nascut Vladimir Tamburu	1.04.1905 - s-a nascut Ion Molea	4.04.1917 - s-a nascut Gall Ernő (m. 2000)	7.04.1954 - s-a nascut Daniel Corbu	10.04.1977 - a murit Tiberiu Treținescu (n. 1921)

“Viața mea la Târgu-Jiu Neantul mobilat cu o lămpă”

La 16 aprilie 2001, împliniți 65 de ani. Felicitări! Vă urez să aveți în continuare succese ca poet, critic literar și publicist. Dumneavoastră ce vă doriți?

Mulțumindu-vă pentru felicitări, se cuvine să-mi amintesc o cugetare a lui Lucian Blaga, potrivit căreia vârsta devine un merit numai când ai foarte multe alte merite. N-am numărat etalării brumei de merite pe care le-o fi având, de fapt cred că nici o vanitate. Am rămas foarte surprins când, într-o *Istorie a literaturii române*, recent apărută, m-am văzut caracterizat ca un “infatuat”: “Având despre sine o superlativă opinie, imuna la contestări, el se pronunță asupra oricui și oricel în fața unei probleme, cu o încredere infailibilității”. De-ar fi așa! În realitatea mea psihică, sînt ros de incertitudini, apăsător de gândul posibilei erori. Nemulțumirea față de alții, câtă e, apare deseori depășită de nemulțumirea față de mine însumi. Sînt oare, cum zicea cineva, un “perfectionist”? Nu știu, însă, în orice caz, am o conștiinciozitate, o aspirație către împlinirea datoriei, către lucrul bine făcut pe care mi le-a imprimat mama mea încă din fragedă pruncie. Conștiinciozitatea nu e o formă a vanității, ci doar un instrument cu ajutorul căruia poți accede la rezultate mai mult ori mai puțin satisfăcătoare. Producătoare de îndoieli, munca literară, uneori în exces, pe care o desfășor și care a devenit, tot mai vădit, în anumite condiții de viață, deosebite de cele ale majorității confrăților, țelul și conținutul unic al existenței mele, e sortită a amortiza aceste îndoieli. Dar pagina, odată așternută cu semne, le dă glas din nou, închizînd un cerc. Realizez întrutotul relativitatea produsului literar, în orizontul unor relativități mai ample, în virtutea unui scepticism ce se însurubează într-un fel de-a fi inexorabil. Însă aptitudinea pentru literatură își are tactica sa. Cu toate că se împartășește, adesea chiar copios, din atitudinea dubitativă a conștiinței, trișează cu scepticismul ei tematic. Așa cum spunea Valéry, scepticul e “un politician al gândirii, în care nu se încrede complet și totuși o duce pînă la fund, fără să lungească, fără să se împotmolească”. Un soi de scafandru pe care adincimea îl înspăimîntă, însă care nu ezită a o explora mereu... Ce-mi doresc, așadar, la acest prag de vîrstă? O seninătate care să mă împace cu truda mea. Căci de o dispariție a framîntărilor ființei nu mai poate fi vorba și așa da dovadă de demagogie dacă aș mai accepta un asemenea ideal prea trandafiriu.

Mai vorbiți-mi despre dumneavoastră. Vă socotiți un om realizat?

Realizarea ține de-o mentalitate care se schimbă de la o etapă la alta a vieții. De la visurile feerice ale copilăriei, adevărate basme ale viitorului, și de la planurile avîntate ale adolescenței și ale primei tinereți pînă la activitatea efectivă a maturității, cu bătaie imediată, criteriile lor ajung să difere radical. Unele proiecte nerealizate se mistuie în nebuloasele sufletului fără efecte notabile, altele stăruie, revin la suprafață aidoma unor nostalgice fantasmă. Dar cutez a crede că o viață lăuntrică reală nu s-ar putea întemeia decît pe o sumă de neîmpliniri, care-i dau un accent sacrificial. Perfecțiunea e îngălbănită, iar urmărirea ei cere jertfe. A realiza tot ce ți-ai propus e banal, e mediocru. A te realiza prin masivitatea, prin dramatismul neîmplinirii, poate fi sublim. De la un timp constăți că neîmplinirile te definesc în mai mare

măsură decît împlinirile, că ele acordă ființei desenul său cel mai caracteristic. Nu vreau să intru în precizuni biografice, însă nădăjduiesc a nu jigni pe nimeni vorbind despre neîmplinirile mele, care au căpătat caracterul unui drum anume, mi-au “sistemizat” existența. Desigur, le pot atribui unui mediu istoric ostil, unor persoane rău intenționate, însă am tot mai mult sentiment că ele s-au aflat, ca să zic așa, în gena mea morală, că împrejurările exterioare n-au făcut decît să favorizeze manifestarea a ceea ce preexista. Am fost croit dintru început într-un anume fel. Ce rost ar mai avea, prin urmare, să mă plîng, incontinent, de nedreptăți? Ajunge să le cîntec pușin, mărturisesc Cioran, ne obișnuim cu nedreptățile cărora le cădem victimă, sfîrșind chiar a le iubi. Ele fac parte din decorul și din structura existenței noastre, se confundă cu ea”. Îmi descopăr, tot mai mult, un suflet cioranian.

Credeți în destin?

Da, cred în destin ca într-o forță misterioasă, capabilă a transfigura existențele, indiferent de datele conținute de acestea, a le da un sens. Normele axiologice nu sînt totdeauna operante. Astfel că un ins submediocru poate ajunge pe culmile puterii, ale bogăției și notorietății, pe cînd unul de factură superioară, un principe al spiritului, se poate pierde în anonimat. Am cunoscut cazuri ilustrative ale ambelor extreme. Destinul ar fi o suprarrealizare, abscons-obiectivă, a vieții, cu semnul plus sau cu semnul minus. Pentru un creator, decît să posedă talent, e mai important să aibă un destin.

Nu cumva “neîmplinirile” dumneavoastră v-au influențat judecata critică?

N-am impresia că s-a întîmplat așa, deoarece am căutat să-mi conștientizez neîmplinirile, adăscîndu-le să lucrez ca un ferment negativ, nelăsîndu-le să lumineze autoanalizei. Astfel, departe de a le resimți ca pe o servitute, le-am echivalat cu o eliberare. Marele meu model a fost E. Lovinescu, ale cărui “neîmpliniri de carieră” n-au constituit decît o marcă a independenței de conștiință și comportament. Neîmplinirile derivă în resentiment la cei roboți contingentului, dornici de-a figura pe o scară a succesului social, și, dimpotrivă, se transformă într-un antidot al acestuia la cei ce optează pentru ordinea ideală a lucrurilor, nepăsători la eventuala injustiție, ignorare, marginalizare. Îmi place să-mi reamintesc că patronul Sburătorului îi contrazicea (la persoana a treia, a lui Anonymus Notarius) pe acei comentatori care “au văzut în aceste «neîmpliniri» izvorul unei amarăciuni personale, prin care s-ar explica incisivitatea portretisticeii lui, uitînd că insuficiența voinței se unește cu o conștiință de sine ce-l face să privească pe oricine într-un sentiment de egalitate și de nepăsare istorică”.

Cum vă simțiți la vîrstă de acum?

Vă mărturisesc că nu-mi realizez vîrstă. Se pare bizar să mă uit în oglinda calendarului și să spun: “am deja atîția ani!” Indiferența față de scurgerea timpului e, poate, un mecanism al echilibrării sufletești, ca și al “reglării de conturi” cu exteriorul, care, pentru un inadaptabil

precum cel ce vă vorbește, a constituit totdeauna o problemă. O anume stabilitate psihică și, dacă se poate, somatică (multă vreme am părut mai tînăr decît ar fi fost de așteptat!), e un fel de maimuțarire a eternității. Dacă te conservi, ți se pare că ești imun la schimbare, intruchipînd un principiu metafizic în fața valurilor mișcătoare ale evenimentelor. E o iluzie pe care ți-o oferă instinctul.

În conștiința publică, sînteți, înainte de toate, critic literar unul dintre cei mai talentați și activi din perioada postbelică. De peste trei decenii, citiți și comentați cărțile unor contemporani. N-ați obosit? Nu v-ați plictisit?

Poate că am obosit, poate că m-am plictisit. Îmi vine greu, chiar față de mine însumi, să-mi recunosc unele slăbiciuni, cu toate că, după cum nu șovăie a admite chiar E. Lovinescu, “individualitățile se încheagă din slăbiciuni”. Dumneavoastră, domnule Alex. Ștefănescu, ați intuit, într-un mai vechi articol, “lenea” mea, pe care mă străduiesc a o învinge pas cu pas, scriind în fiecare zi, cu simțămîntul că e un ultim efort înaintea epuizării, înaintea amuțirii. Întocmai așa se desfășoară scrisul meu. “Motorul” ce mă pune în funcțiune cotidian este acea conștiinciozitate, acel îndemn al datoriei, despre care v-am amintit, sădite în mine din primii ani ai vieții de iubirea ambițioasă și nemăsurată a acelei neasemuite pentru mine fapuri care a fost mama mea. Nu pot proceda altfel decît să mă conformez unui program ce răspunde obligației mele imprescriptibile, conturînd ceea ce îmi închipui că ar fi destinul meu. Mă puteți întreba cum se armonizează această susținută practică a scrisului cu îndoilele care obișnuiesc a mă asalta. Ei bine, tocmai ele mă stimulează în chip paradoxal, întrucît, pentru a le depăși, am nevoie de probe mereu reinnoite, de un exercițiu neînterupt care să mă confirme, atît cît e cu putință. Are loc o competiție între factorii încrederii și cei ai neîncrederii launtrice. “Oblomovismul” meu - căci am, neîndoios, o coastă a celebrului personaj al lui Gonțarov! - nu e acceptat pînă la capăt, pînă la consecințele lui de abulie, torpoare, disoluție a personalității active, ci biciuit, silit a se renega. Lenea, uritul, plictisul, aceste vicii baudelairiene nu ne sînt deloc străine, dar ne străduim a le întoarce pe partea pozitivă, a le preschimba în rivnă, interes, plăcere, grație actului scriptic, mereu reluat, mereu pus sub semnul întrebării și iarăși

reluat. Scrisul e o transcendere salvatoare a trăirii invadate de umori ce o alterează. E mare noroc că putem scrie.

Regreți că v-ați legat destinul de literatura română cea atît de pușin cunoscută în lume? Cărei alte literaturi v-ar fi plăcut să aparțineți?

I. Negoșescu îmi spunea că s-a dedicat literaturii române dintr-o pomire patriotă, deși ar fi putut lesnicios să se ocupe de istoria străini și să obțină în felul acesta o mare largă recunoaștere. În ce mă privește din pricina anilor îngrați ai începutului activității publicistice, urmați de alții numeroși, de “provincializare” forțată, id de proiectare într-un mediu izolat, lipsit bibliotecii bune, n-am fost pus în fața unei asemenea opțiuni. Dar n-am cituși de puține de-a mă afla într-o fundătură. Deoarece literatura română posedă o valoare intrinsecă, de nivel european, de care se vine a ține seama neapărat, chiar dacă ea se bucură peste hotare decît de o circulație încă restrînsă și aleatorie. Nu trebuie să inhibe această circumstanță, oricum nesatisfăcătoare, căci, așa cum specifică G. Calinescu, valorile artei au o semnificație în sine. Chiar dacă nesatisfăcătoare cunoscute la un moment dat, ele sînt, dacă vreți, depozite care se vin exploatate, zăcăminte care se cuvin decoperite de Occident. Existența lor constituie factorul decisiv. Sperăm ca, mai devreme sau mai tîrziu, un contact revelator se va putea duce. Nu pot însă a trece cu vederea o tîmplea pe care nu o înțeleg prea bine și care pare contaminată de-o anumite frivolitate aceea de-a forța de orice preț raspunderea noastră literară în lume, așa cum ai vrea să hrănești cu sila, îndopîndu-l, pe un sanatos, în stare a minca și singur, atît cît nevoie. Nici Eminescu, nici Iorga, nici Arghezi, nici Blaga, nici E. Lovinescu, nici G. Calinescu, nici Noica n-au făcut fixa “europenizării” lor, așa cum se făcuse unii contemporani ai noștri, parca nu pînă atinși de aripa geniului. Vă rog să mă înțelegeți bine. Sînt departe de-a nega deplin valoarea imense ale mediatizării largi mapamond a creațiilor noastre cu adevărat importante, însă aici nu începe artificialitatea, ci ce caută exacerbate orgoliile personale fiind nevoie de un program echilibrat, oricît (deci, pe cît posibil, transpersonal), ca să ia în considerare și așteptările străine mentalitatea și gustul lor, ritmul firesc în care ne-ar putea asimila.

De ce vreți să vi se recunoască, într-un mod mai decis, identitatea de poet? Ce credeți despre critica literară Gheorghe Grigurcu despre poetul Gheorghe Grigurcu?

Poezia a alcătuit prima filă a strădaniei mele literare și m-aș bucura să fie recunoscută în ultima. Critica a venit ulterior. Poate că n-aș fi deosebit de critic, dacă n-aș fi fost angajat la revista *Famur* la reînființarea ei, în 1964, în calitate de critic. Rar, punct de pomire al unor preocupări ce s-a extins pînă la profesionalizarea Conștiincios cum sînt înțeles tradițional, “bucureștii”, am dorit să am o profesie, dar nu pe cea

Cu Nicolae Breban

1? Bibliotecă...

profesor în învățământul, cum se cheamă un profesor, preuniversitar, care mi-a dispărut după o scurtă trecere printr-însul. De profesor-poet, suna ridicol. De profesie critic, mi se pare mai acceptabil. Dar chemarea lirică a rămas până azi, ca o expresie a „profunzimii” ființei, ca un pariu cu dificultățile ei de viață, încercînd a se răsfrînge în ireductibilul limbaj metaforic. Evident, nu sînt tocmai eu măsura a da o sentință valorică asupra poeziei mele poezii. Pot spune doar că o conștientizare, așa cum e, a mă reprezenta, în plan literar, alături de aforismele din Jurnalul micului meu Alceste, cu maximă fidelitate. Mi-au dat satisfacție ecourile favorabile pe care le-a recoltat din partea unor critici poeziei și a unor poeți dintre cei mai avizați prin prestare și cultură, adică a auditoriului a cărei opinie are cele mai mari șanse de a se realiza, ilustrînd o înțelegere și o evaluare în interior a fenomenului: I. Negoieșcu, Ștefan Aug. Doinaș, Ion Pop, Marin Mincu, Ștefan Mugur, Barbu Cioculescu, C. Ababă, Nora Iuga. Ceea ce nu înseamnă că nu persistă încă, la noi, preconcepția scolastică a incompatibilității” poeziei cu critica sub forma elaziilor și, în temeiul acesteia, cristătoarea tendință de punițiune a unor propoziții mele critice, care se pare că pot fi combătute ușor cu ajutorul contraargumentelor, prin respingerea, uneori trem de iritată, de-o duritate suspectă, a producției mele poetice. Însă am început a se obișnui și cu acest gen de „polemică”.

Vi se pare că sînteți prea sever cu scriitorii ca G. Calinescu sau M. Sadoveanu, atunci cînd incriminați colaborarea lor cu regimul comunist? Oare ei n-au revărsat suficient farmec în lume ca să li se ierte compromiturile?

În această privință s-a instalat o gravă înțelegere, provenită din neacceptarea discuțiilor raționale și, în unele situații, chiar a unei replici civilizate. „În vecii vecilor, susține dl Eugen Simion, dl Gh. Grigorescu n-o să-i elimine din literatură, cum doște cu atîta ardoare, pe Nichita Stănescu, G. Calinescu, Argehezi, Sadoveanu, Preda, Grigorescu”. Dar cine a pretins „eliminarea din literatură”, „demolarea” acestor autori (chiar dacă lista e cam amestecată)? Dl Simion vorbește o ficțiune cu care voiește a se război, impunîndu-mi-o, lucru care nu-l onorează în chip deosebit. În altă parte, își restrînge setul argumente academice la eleganta sintagma „abjecțiile inevitabilului Gh. Grigorescu”. Pentru a reveni la întrebarea dumneavoastră, nu pot decît a-mi reitera admirația pentru care o port unor M. Sadoveanu și G. Calinescu, coloane de susținere ale literaturii noastre naționale, o dată cu incredința că oamenii și nimic nu-i va putea „darima”. Imanația furibundă a unor „paznici ai templului” scomește acest pericol și răspîndește din motive ce nu sînt chiar obscure. Remunerația mică, după buget”, se poate simplifica, iar carierele pot cunoaște ascensiuni, nu-i așa? În realitate este vorba, așa cum a arătat de nenumărate ori, exclusiv de faza timă a creației și biografiei marilor scriitori ca să li numiți, ca și a altora cîțiva (T. Arghezi, Camil Petrescu, Tudor Vianu), fază de cumscrisă, din păcate, unor compromisuri teologice. Compromisuri incontestabile, pe care n-are rost a le ocoli ori „justifica” într-o maniera stingăce, dintr-o pietate greșit înțelesă ori în baza unui discurs inertial. Ele trazaază o deficiență morală, transpusă în texte

de circumstanță, propagandistice, componentă a catastrofei pe care a abătut-o regimul totalitar asupra istoriei și culturii noastre. Adevărul trebuie cunoscut, chiar dacă e dezagreabil. Din fericire însă, în momentul în care s-au înrolat sub flamura „realismului socialist”, creatorii în chestiune terminaseră partea cea mai însemnată a operei lor, care le asigură un loc central în istoria literaturii și nu numai atît: în cadrele literaturii viabile, ce continua a stîmni interesul valorilor succesive de cititori, revărsînd farmec în lume, după cum, cu toată dreptatea, vă roștiți. Analiza care nu poate fi univoca, hagiografică, departajează cele două sectoare, inegale, ale creației acestor autori „călare pe două epoci”. Dar să ne fie clar un lucru: în perspectiva evoluției conștiinței literare, a „mutației valorilor estetice”, nici o apreciere nu e bătută în cuie. Scriitorii de frunte nu fac excepție, ba chiar sînt cei mai vizați de astfel de primeniri. Ne putem aștepta la puncte de vedere șocant-innoitoare, care să mute centrul de greutate al operelor, să le refacă energetic trăsăturile, împingînd în umbră unele din părțile lor prețuite pînă la un punct, scoțînd în lumină altele, neglijate. Asemenea fenomene iscă de obicei proteste. După cum nu sînt excluse nici „negațiile” totale, „scandalozase”, venite din partea unor personalități care „n-au organ” pentru emulii lor, precum contestarea lui Dostoievski și Faulkner de către Vladimir Nabokov, a lui Rilke de către Paul Claudel, a lui Valéry din partea lui Cioran etc. Însă nici aceste gesturi iconoclaste nu se cade să ne sperie excesiv, căci ele au un caracter particular, nu sînt decît simple accidente pe fundalul unor glorii perene. Iconodulia se corectează periodic prin iconoclastie.

Dar Nichita Stănescu?

Mi se pare că a fost și este mult supraevaluat. Îmi mențin punctul de vedere cu mîhnire, deoarece omul, așa cum l-am cunoscut cu toții, a fost fascinant, inclusiv prin amenitate și generozitate, veritabil izvor al unei poezii existențiale, în așa grad încît i se potrivește adagiul rostit în legătură cu Oscar Wilde, că și-a pus geniul în viață și numai talentul în operă. Resentimentul sau ranchiuna nu au ce căuta, așadar, în preajma sa. Nici alunecările sale propagandistice n-au fost majore. Izolînd însă poetul de om (Novalis stipula: „Creatorul de artă aparține operei, iar nu opera creatorului”), nu putem a nu-i remarca insuficiențele: carența de dramatism launtric, de încordare vizionară, mascată de redundanță, de trucuri filosofante ori pseudohermetice, confuzia asociată cu procedeele unui simulacru naiv de abisalitate, care se răsfață pe spații neîngăduite de largi. Staruie în discursul său aerul echivoc al unui iluzionism, alura dibace a unei prestigidații. Ion Caraion i-a sesizat cu perspicacitate deficitul de substanță, înlocuita prin artificiu (frecvent prin jocuri de artificii). În amplă proporție, turmentat de glorie, Nichita Stănescu s-a înșelat pe sine însuși. Celor care susțin că el a „subminat” doctrina comunistă prin „metafizică”, „iraționalism”, „individualism”, li se poate răspunde că au și n-au dreptate, întrucît acceptarea și mediatizarea sa de către regimul totalitar s-a petrecut în etapa „liberalizării” aproximative, cînd astfel de „erezii” erau admise și chiar încurajate, cu condiția unei subordonări de ordin politic (fie și tacite). Admise și încurajate nu chiar în beneficiul tuturor... Indiscutabil, bardul

Necuvintelor rămîne o figură remarcabilă a literelor noastre, o schiță de geniu, impresionantă fie și pentru imensa reputație a cărei trenă exegetică încă nu da mari semne de epuizare (cu toate că așteptatele clivaje negative s-au înmulțit). Și acum îngăduiți-mi o amintire, relevantă pentru ceea ce reprezintă tirania modei. După ce și-a publicat eseul despre Nichita Stănescu (*Descrierea unui poet*), Ion Negoieșcu mi-a mărturisit: „în timp ce-l scriam, m-am gîndit mult la tine; aveam la îndemînă, de fapt, tot atîtea argumente pentru a-l respinge ca și pentru a-l lauda pe poet”. Am înțeles că a preferat varianta pozitivă și pentru a nu distona față de „generația” șaizecistă, în curs de impetuoasă afirmare, pe al cărei sprijin conta, într-un joc de adaptări reciproce, în care, precum un „întîrziat”, se vedea prins.

Totuși, sînteți acuzat că ați urmărit minimalizarea poetului...

Mă văd nevoit a preciza din nou: nu pun la îndoială, Doamne, calitatea de poet a lui Nichita Stănescu, ci numai aprecierea ce i s-a dat de foarte mare poet, de geniu demn de a fi pus alături de sau chiar deasupra lui Eminescu. Altminteri, sînt convins că el rămîne un autor reprezentativ al importanței „generației” ’60 (chiar dacă nu *primus inter pares*!), în măsura de-a fi studiat și de-a intra ca atare în istoria literaturii. Aserțiunea că aș dori „demolarea” sa e stupidă, fie și din motivul că, așa cum arăta Croce: „Nici un critic nu poate face artist pe cine nu e, și tot astfel nici un critic nu poate, prin imposibilitatea metafizică, să nimicească, să dărîme și nici să zgîrie, cit de ușor, pe un artist, care ar fi într-adevăr artist”. Opinia mea, „neortodoxă”, asupra lui Nichita Stănescu de care se face atîta caz e, firește, o opinie personală pe care nu țin a o impune nimănui, care nu mă determină a-i insulta pe cei de altă părere, așa cum procedează cu mine unii „paznici ai templului”.

Credeti că literatura (nu numai română, literatura în general) are viitor? Cît timp se vor mai simți atrași oamenii de frumusețea unor combinații de cuvinte?

Literatura e o invariantă a spiritului uman, așa cum o vedem azi și cum o concepem pe un timp indefinit. Dați-mi voie să nu mă refer acum la tezele privitoare la dispariția artei ori la sleirea procedeele sale, sortind-o învîrtirii vicioase pe loc, unei agonii mai mult ori mai puțin prelungite, pentru a-mi îndrepta atenția cîteva clipe asupra unei chestiuni care se dezbate în piața literară. Și anume dacă „eticismul” (criteriul etic, astfel persiflat chiar prin nuanța denumirii) și-a trăit ori nu traiul. Denunțînd conceptul estetic al doamnei Monica Lovinescu și al domnului Virgil Ierunca drept „perimat”, cîțiva comentatori se declară, aparent, gata a se întoarce la poziția lui E. Lovinescu, conform căreia, în literatură, singura morală o reprezintă valoarea estetică. Dar între cele două poziții nu e nici o contradicție! Est-etica (alt

Fotografie de Ion Cucu

concept luat în deridere balcanică) nu e decît aplicarea consecventă a ideii estetice într-un mediu istoric mistificator, impurificat de ideologizare și de ceea ce am numit postideologizare, în rîndul manevrelor celei din urma înregistrîndu-se chiar această campanie împotriva eticului. O campanie care nu e decît un eșantion al unei crize generalizate, pe toate coordonatele societății românești din prezent. Reprezentanții săi sînt cîțiva conservatori notorii, privilegiați ai guvernării actuale, ca și acoliții acestora, imprudenți profitori de ocazie. Ei se grăbesc a contabiliza adeziunile, nu multe, la noua varietate de compromis, încă mai debilă decît cele „consecrate”, întrucît n-ar mai putea beneficia de scuză vreunei „obligativități”. Cred că sînteți de acord: a te ridica împotriva moralei imanente a creației literare (caci aceasta se afla în chestiune, iar nu moralizarea exterioară, tezismul moral susținut în perioada interbelică de N. Iorga, Brătescu-Voinești, Const. Kiřítescu) înseamnă a nesocoti identitatea esteticului cu sine însuși, cu toate consecințele de rigoare. Dl E. Simion nu mai are încotro, dar pledanții d-sale, tineri, riscă ceva...

Cum decurge o zi din viața dumneavoastră? Cînd citiți? Cînd scrieți? Vă uități la televizor? Prin ce locuri din Tg. Jiu vă plimbați? Ce prieteni aveți?

Viața mea la Tg. Jiu? E neantul pe care l-am mobilat cu o bibliotecă personală în suferință (n-am bani spre a-mi comanda un raft necesar pentru gramezile de cărți adunate în ultimul timp) și cu o masă de scris care necesită reparații. Micul ecran, „luxul săracului”, constituie singura fereastră spre lume a celulei mele pe care o părăsesc rar, în care lucrez de dimineața pînă în noapte. Prietenii pe care mă bizui sînt cîțiva tineri de bună-credință, din Amarul Tîrg și din țara, ca și, în egală măsură, cîteva animale (ca să nu se simtă ofensați, dar mă vor înțelege, desigur, tinerii în cauză, le reamintesc definiția pe care celebrul naturalist Buffon a dat-o ciinelui: „animale ale cărui sentimente alege, delicate, l-au făcut să devină demn de a intra în societate o dată cu omul.”).

La ce lucrați? Ce cărți urmează să vă apară? Care este proiectul la care țineți cel mai mult?

Aștept să-mi apară în curînd o „integrală” a producției poetice. Bineînțeles, pregătesc cîteva cărți de critică, eseu, aforisme. Mi-e greu să vă spun la care din odraslele mele livrești țin mai mult.

Alex. Ștefănescu

ȘEFUL DE CABINET

LA MOARTEA tatălui său, în iunie 1912, Mateiu se prezentă la ușa locuinței din Berlin, în mare tinută de doliu, mai solemn ca oricând, smulgând surorii sale, Tușchi, luată pe nepregătite, un țipăt de spaimă. Imperturbabil, fiul neconsolat emise, în limba franceză, cu defectul de pronunție cunoscut, fraza de rigoare: "Je suis venu voav feu mon pev", și intră în apartament, spre a se reculege la căpătușul defunctului.

Întors în Capitală, după împlinirea pioasei datorii, inseră, prin mijlocirea bunului său Uhry, redactor la "L'Independance roumaine", un anunț în publicația respectivă, în care, foarte de sus, preciza că numai el era, în țară, legitimitul reprezentant al familiei - această spre a pune în gardă buna societate care citea gazeta în limba franceză, față de eventualii profitori ai unei nedorite omonimii - de fapt rude colaterale, din spre partea lui Costache Caragiale.

Tocmai de trista împrejurare a dispariției părintelui său, care cauzase mare emoție, amestecată cu un sentiment de culpabilitate în societatea românească, s-a folosit spre a obține, în ceasul al doisprezecelea, postul de șef de cabinet la ministerul domeniilor, condus de mina dreaptă a lui Take Ionescu, Al.Al. Badărău, bărbat politic reputat mai cu seamă ca elector, întru care mai era numit și "Vulturul Moldovei". În ultimii săi ani de viață, I.L. Caragiale se alăturase partidului lui Take Ionescu, grupare de oameni noi, fără a ajunge, spre marea lui dezamăgire, la ocuparea unui scaun de deputat. La moartea celui mai ilustru intelectual ce aderase la formația lor, conservator-democrații se aflau într-o poziție destul de delicată. Lui Alexandru Badărău i-a mărturisit Mateiu, într-o străluminare de inspirație, că ultima dorință a părintelui său ar fi fost de a-l vedea atașat pe lângă liderul takist. Minciuna pioasă își făcu efectul, candidatul la postul de șef de cabinet, post în afara oricărei puteri de decizie, însă bine situat în privința obținerii de decorații, își văzu visul împlinit.

Fericita răsturnare de situație, perioada de 14 luni cât a funcționat ca șef de cabinet a constituit momentul de vîrf a unei tinereți, jubilația, revanșa, premiza că și celelalte planuri de viitor aparțin domeniului realității, într-un lanț care începuse să-și sune verigile. În fapt, considerind momentul social, tinărul Caragiale s-ar fi găsit, într-adevăr, mai mult ca oricând în apropierea "filonului", dacă ar fi "pistonat" cu sporită energie, așa cum de altfel își și propusese. Numai că unicul său efort, acela de a se propune lui Al.Al. Badărău, îi sleise fan-tezia. În lunile următoare, se va irosi, încercînd, printr-un zel pe care nu i-l prețindea nimeni și care, probabil, îl îndispunea pe șeful său direct, să acopere lapsurile vulturului obosit, în ceea ce avea să fie ultimul său ministeriat. (T. Arghezi ni-l înfățișează pe șeful de cabinet ca pe un cerber ce nu lăsa pe nimeni să pătrundă la ministru,

nici chiar personalități marcante - dacă printre cei trimiși la plimbare nu va fi fost însuși povestitorul!). Evident, postul legat de o singură legislație și de o unică persoană - cea al cărei "șef" devenise postulăntul - nu asigura o carieră. Acesta fusese chiar motivul pentru care ministrul se gândise inițial să-i ofere un post mai sigur, profesional propriu-zis.

Numit cu antedatate, pe data de 16/29 octombrie 1912, Mateiu s-a despărțit de Al. Badărău, în termeni reci, la 4/17 ianuarie 1914, data demisiei cabinetului condus de Titu Maiorescu. Nici Mateiu nu și-a legat soarta în continuare de fostul său protector, nici acela nu a manifestat vreun interes în a-l promova în continuare, eventual în partidul intrat în opoziție.

În principal, șefia de cabinet, pe lângă că i-a deschis lui Mateiu gustul pentru alte culmi administrativopolitice, i-a adus o oarecare recoltă de decorații, cele despre care scria în *Jurnalul* său că se înnebunea (*raffoler*) după ele. A primit astfel Coroana României, în gradul de cavaler, cu brevetul semnat de Titu Maiorescu însuși și, mai cu seamă Ordinul Sfînta Ana clasa doua. Deși doar a opta pe scara ordenelor imperiale țariste, această decorație se bucura de o deosebită faimă, iar primirea ei l-a copleșit pe Mateiu, care se aștep-

ta la o răsplată mai modestă: Ordinul Sfîntul Stanislav. A rămas toată viața atașat ideii de măreție a puterii pravoslavnice, pînă acolo încît, în *Craii de Curtea-Vechi*, prea iubitul Pantazi realizează că tatăl său declină grav și rapid, atunci cînd află că acesta, dintr-un motiv foarte precizat însă, intenționa să restituie curții de la St. Petersburg decorațiile primite, printre care, desigur, că și Ordinul Sfînta Ana. În privința unor relații noi făurite din, ca să zicem așa, înălțimea postului său, memoriile scriitorului nu ne aduc mărturii directe.

Prin 1912 însă, Mateiu reîmprospătează cunoștința cu Bogdan-Pitești, personaj bucureștean pitoresc și notoriu, gazetar (veros), amator de arte

plastice (norocos), client al justiției și, cu vorbele lui Mateiu, fanfaron al viciului sexual. Dacă anul și împrejurările cînd îl cunoscuse pe Bogdan-Pitești nu prezintă vreo însemnătate, autorul *Jurnalului* pare că are un scrupul anume în a consemna cum, în toamna anului 1913 întrerupsese, fără motiv serios, relațiile cu B.P. adăugînd că data la care își dăduse demisia din postul de șef de cabinet nu putuse fi prea îndepărtată de aceea în care își încetase apariția "Seara", gazeta condusă de B.P. Legătura să fie cu totul fortuită? În "Seara", publicație relativ pro-conservatoare, dar cu profil net anti-takist, Al.Al. Badărău era ținta atacurilor celor mai dure și mai insistente. I se aduceau acuzații enorme de necinste bănească, privind sume între 200 și 250.000 lei (aceștia din urmă primiți prin C.E.C. de la un petrolișt american, pentru un contract de conducte!), de incapacitate ș.a.m.d. Se putea citi în "Seara": "Samsarii lui Badărău", "Badărău distrus la Iași", "Badărău escrocul murdar de la lucrarile publice", "Badărău în deconfițua", "Milogi și pomanagii" etc. etc. - titluri à la Mark Twain, se vorbea în paginile ziarului de haremurile ministeriale ale șefului lui Mateiu (peste 150 de femei în ministerul său!), de intrigi monstruoase patronate de liderul takist, ce era declarat simptomul unei maladii politice grave (N. Fleva), toate

acestea ca un reflex al acutelor contradicții care măcinau coaliția guvernamentală. Dacă un takist, în speța Nicolae Titulescu, își procura, prin relațiile sale, un gobelin, apărea articolul: "Un nou samsarlic al lui Titulescu-Gobelinul". Se scria negru pe alb că ministrul domeniilor datora, neacoperit, la Iași citeva milioane, se dădeau în vileag taine de cabinet. Era cu adevărat informată gazeta lui Bogdan-Pitești sau defăima pur și simplu? Cînd se scria că lui Al. Badărău "nu i-au votat nici o lege, i-au pus pe o centură de castitate financiară, interzicîndu-i-se să facă vreo cheltuială mai mare de 10.000 de lei fără aprobarea Consiliului de Miniștri", e clar că se folosea "Monitorul oficial". Alte insinuări dădeau impresia că gazeta e bine informată despre ceea ce se petrecea în minister.

Orice legătură s-ar fi făcut, chiar și mult mai tîrziu, între șeful de cabinet al lui Al. Badărău și redacția ziarului numit, ar fi ridicat bănuiele asupra modului în care ar fi respectat șeful de cabinet regula tăcerii - de unde precizarea formală din *Jurnalul* său, cu aparență de cronologie gratuită.

Ce legătură putem face însă între Mateiu, care n-a colaborat la "Seara" sub semnătură, și respectiva gazetă? În numărul 718 din 1913 al ziarului apărase un violent articol, semnat general St. Stoica și intitulat *Take Ionescu și Melanos! Takistii și craii de la Curtea-Vechi*. Autorul cita dintr-o istorie a românilor, publicată de I. Heliade Rădulescu "acum cîțiva ani", cu două capitole: I) "Nemții iarăși au venit la plăcinte" și "Craii de Curtea-Vechi", despre care vom vorbi astăzi". Puțin probabil ca articolul să-i fi scăpat lui Mateiu, el însuși un asemenea crai, ca ta-

kist de ocazie, în formația guvernamentală - starea, doar, în spatele ministrului său, în picioare, la parlament, cum, cu multă emoție, își amintea, după două decenii. Aproximarea poate să fi acționat în surdina asupra-i, cu răsunset tîrziu și mitizant. Craii din romanul său nu sunt, firește, takistii, oameni noi, ieșiți din tirgovețime și din mica burghezie, dimpotrivă aparțin boierimii, în cazul în care nu includem în cercul lor pe Gore Pirgu. Acesta, într-adevăr, prezintă toate stigmatele tipului vizat în "Seara", și chiar vreo citeva în plus, dar mai trebuie arătat că în trăsăturile sale par a fi intrat linii de caracter ale directorului de ziar mai sus pomenit, îndeaproape cunoscut de Mateiu - semn că inspirația operează adunînduși și "genele" de unde crede de cuviință, într-o ordine a unității greu de reperat.

Așa cum îl citise amănunțit pe Anton Pann, din care reproduce ("Alta e floarea din grădina și alta e floarea din cîmp" - vezi *Remember*), Mateiu nu va fi pierdut din vedere operele socrului său postum, George Sion, traducătorul din Dionisie Fotino, în ale cărui file apare episodul istoric al crailor de Curtea-Vechi. O asemenea reintîlnire poate să-i fi improspătat un strat mai vechi, determinîndu-l să părăsească lucrul la romanul dedicat arborelui Măgurenesc, ce nu avea nimic comun cu gîntea crailor, și să urmărească destine moderne.

În *Jurnal*, afirma că ideea *Crailor* ar fi venit, nebulos, prin 1910, dar nu se specifica dacă tot atunci se fixase și asupra titlului, asupra spațiului infernal al Curții-Vechi însăși. Nu pare de crezut cînd cercetăm foile primei versiuni, care reprezintă, în fapt, un alt roman.

ÎN SUITA lui Bogdan-Pitești se mai agita cîțiva tineri aspiranți, cam de aceeași vîrstă cu Mateiu, despre care avea să se mai audă, printre ei Tudor Argezei. Acesta nu avea vreo simpatie deosebită pentru conversatori, dar îi detesta pe takistii, pe ciocoi, împotriva cărora a scris rînduri de minie profetică: iată, din articolul său *Ciocoi* din 11 septembrie 1913: "Ciocoi de astăzi sunt takistii, sub penele ciocoiului celui mai gros: Take Ionescu.

Bucureștii sunt cuibul adevărat al ciocoiilor. De pe aceasta grămadă de cadavre muncitoare și supuse apăsării ciocoiști își iau zborul ciocoiștii cu caș la gură, cu tului sub nasul tăios ca o seceră. Ei pornesc din dosul unei teșghele, dintre cotețele unui găinar, din Piața Mare, din Dealul Spirei, mirosînd la plecare a săpun prost, a seu de lumînari, a untdelemn, a brînză și a rachiu - și revenind în mahalaua natală parfumați și tanțoși. Sunt politicienii, sunt magistrații, sunt avocații, sunt popii, sunt igerii, sunt militarii, - mulți, stoluri întregi, patentate de stat, ciocoi, ciorile sociale, toți parveniții, toți incompleții, toți deșertii, toți imbecilii.

Ei tabără pe țară ca norii și lăcustele, se înmulțesc ca șoarecii și gînganiile murdare.

Ei alcătuiesc partidele politice, corpurile profesionale. Ei sunt țara, ei sunt învațămîntul, ei sunt Biserica, ei sunt administrația, politica, totul.

Ei sunt simbolul anului 1907, cînd încărcat pe brațe, pe piept, pe umeri și în spinare, de corbi, de ciocoi, țaranul

s-a zmcuit din brazda lui, s-a aruncat în lături, s-a luptat ca să-i gonească și pentru că din eforturile lui în gerul iernii de sărăcie și deznădejde, în fața bordeiului său, să cada ucis de ghiarele care stringând s-au adâncit în carne și au străpuns înăuntru chiar sufletul de l-au ucis.

Pe acest ciocoi îl vom stârpi”.

Nu este zis că Mateiu gusta aceste ieșiri de clasă ale lui T. Arghezi, cu care nu a cultivat relații - tot pe atunci Arghezi a scris

o cronică rautăcioasă despre cea de a doua tranșă a *Pajerelor*, care tocmai aparuse în "Viața Românească" dar urmarea, cu siguranță, credem, cronică mondenă a acestui ziar. La o serată, din 8 sept. 1913 participaseră, alături de ministrul său, un prinț - Ruspoli, un general - Mavrocordat, un conte - Pejacevici, apoi un de Ramaix, Leon Cantacuzino, E. Barclay, Boris Arsenieff, - ministrul rus care-i decernase decorația Sf. Ana -, un Dall'Orso, un de Haimlerle, Radu Văcărescu, I. G. Duca etc., etc. La Sinaia, unde o trupă străină jucase "Oedipe roi", de Henri Kistemakers, asistasera prințesa Ruspoli, Marquisa de Belloy, Contesa Starjenska, baronul și baroneasa Ivan de Marçay, baronul și baroneasa Julietta de Reineck, dl. și d-na Sefa-Bey, și dl. și d-na Alexandru Darvari, d-na Olga Mavrogheny, d-na Elena Văcărescu, d-na Eliza Baicoianu - aceea de care avea, cu zece ani mai târziu să se intereseze atât de aproape, d-na Stella Heliade-Radulescu, bună prietenă a sa, d-na și dl. Mihai Kalinderu, d-na de la Pommeraye, d-na și d-rele Vlahutzi-Slatineanu - o întreagă protipendadă ale cărei nume îl fascinau până într-acolo încât va începe să redacteze acele "Efemeride" în care va înscrie decesele unei întregi societăți, până la însuși finele acesteia, în iulie 1916.

ÎN "Seara" nu și-a pus niciodată semnătura, dar în *Jurnalul* său a calculat, fără cel mai mic sentiment de culpă sumele pe care, la intervale regulate, B. P. i le împrumuta, fără să-i ceară vreodată restituirea. Tot în paginile *Jurnalului* notează legătura strinsă cu metresa lui Bogdan-Pitești, aceea care îl dezonoară cu intimitatea ei - vorbele sint ale lui Mateiu. De altfel, cu Bogdan-Pitești și cu tovarășa de viață a acestuia a efectuat, în 1915, în timpul neutralității noastre, cea de a patra și ultima călătorie la Berlin, despre care relatează sec în *Jurnal*.

Anul 1913 l-a marcat profund pe M.C. care revine pe larg asupra evenimentelor din cadrul lui, în *Jurnal*. A fost anul unei mari reușite, semnalul că ceea ce își dorea mai mult era în ordine nu numai a posibilităților, dar chiar și a realității. De aceea se și muștră, cu două decenii mai târziu, a nu fi izbutit să țină promisiunile pe care și le făcuse atunci. În *Jurnal* își pune eșecul social pe seama inerției, a faptului că nu a insistat în continuare, cu același

aplomb, că și-a irosit forțele aiurea. În fapt, întreaga situație se schimbă după primul război mondial, toate condițiile deveniseră nefavorabile unui om legat atât de mult de un trecut de care societatea românească, în pragul unor înnoiri fundamentale, se depărta fără prea mari regrete. Nu se poate spune că M.C. nu a înțeles lumea de după primul război mondial, dar că nu a aderat la sistemul ei de valori, este sigur. Dorința sa de a pătrunde în diplomatie, lăsând la o parte faptul că i-ar fi satisfăcut setea de decorații, reală și mărturisită, cum am spus, răspundea în principal tendinței de a găsi un ultim refugiu al trecutului, în formele ceremoniale ale vieții de diplomat, în costumatie, în însuși faptul că, cel puțin pe atunci, umbra lui Metternich plutea încă asupra cancelariilor diplomatice. Insul care alcătua, în liniștea ceasurilor lui de reverie, cînd uita de lipșuri și de nevoi, formule de mulțumire, adresate unui ipotetic cancelar reprezentînd un cap încoronat, mulțumiri pentru acordarea cutărui Ordin, insul ce-și nota regulile de ceremonial pe care trebuie să le aibă în vedere un ministru plenipotențiar, dacă nu și un simplu prefect, căzuse victimă, în anii singurei sale victorii, unei imense farse a destinului. Zădărnicia întreprinderii nu i s-a înfățișat niciodată în toată goliciunea ei, dar visătorul s-a muștrat pînă la urmă a fi fost atât de aproape de Fata Morgana și a nu fi îmbrățișat-o zdravăn! Cel căruia Balzac i se impusese cu atîta tărie fusese și el, desigur fără să o știe, un personaj balzacian. Aici a operat, de altminteri, marea intuiție, de artist nu de critic, a lui G. Călinescu, atunci cînd i-a trasat portretul lui Mateiu la bătrînețe.

Portretul lui Mateiu Ion Caragiale tinar, veghind cu strictete, într-un birou - empire, oare? - liniștea unui ministru absent și abulic, citind cu satisfacție în "L'Independance roumaine" felicitările pentru acederea în noul post și trebăluind prin dosarele cu mare vechime și foi îngălbenite ale unor pricini așteptătoare, iar nopțile întorcînd cite un membru de frază pe toate părțile, pînă la desăvîrșita epuizare a posibilităților matematice de combinare a șapte-opt cuvinte dintr-o povestire ce avea să-l chinuie încă mulți ani, mai mult decît supărările de peste zi ale unor ani de eșecuri, portretul acesta rămîne, totuși, de făcut. În culori, pe ce fundal și în care stil?

Barbu Cioculescu

RĂZBOI ȘI PACE

AERODROMUL din Ardeal, Vinu de jos?, 23 august 1944, dimineața. Piloții români, buni prieteni cu piloții germani, alături de care au zburat deseori, se trezesc în ziua aceea singuri, părăsiți pe ascuns de camarazii lor germani. Înștiințați în secret de ce se petrecea la București, aceștia decolează pe furiș, iar puțin timp după aceea îi bombardează pe români. Și erau ca frații. Ca toți aviatorii, între ei, indiferent de naționalitate, pericolul comun apropiindu-i... Plecaseră încet, ridicîndu-se parcă supărați de la mesele lor, spre nedumerirea românilor, care credeau că se supăraseră din cauză că unii pierduseră al poker cu o seară în urmă... Așadar, fuseseră anunțați. Iar românii, mirați, îi văzuseră echipîndu-se grăbiți, apoi îndreptîndu-se spre aerodromul lor comun și decolînd *val-virtej*. Mărturie auzită de la un intermediar, al cărui nume nu contează. Sigur e că, făcînd armata la aviație la Buzău, la Flotila III Informații apoi și la Turda, Alba Iulia, mă aflam în mediul special în care astfel de vesti circulau repede.

Așadar, mă gîndeam în ziua de 23 august 1944, ca elev teterist la aviația de navigație, că nemții le-o făcuseră, mitraliînd barăcile camarazilor români... Nu mai știu dacă fuseseră și victime. Curios *amănuntul*, la vremea respectivă, nici nu fusese luat în seamă.

Prima mea reacție, ca militar, fusese una de revoltă. Deși nu trecuseră nici 24 de ore de cînd regele Mihai îl arestase pe Antonescu, întorcînd armele împotriva foștilor aliați.

Ne-legiuirea făcută de tine rar de tot o pui în cumpănă cu nelegiuirea altuia. Ceva mai târziu, după ce de la Turda și Alba-Iulia coboriserăm spre București, la Pipera, începusem să văd altfel lucrurile. În ciuda ororii pe care mi-o provocase evenimentul, începusem să mă gîndesc că *trădarea*, în fond, era de-o parte și de alta și că germanii fuseseră îndreptați să facă ce făcuseră, ca represalii.

Trebuie să spun însă că orice act de acest fel depinde de națiunea care îl comite. De mărimea ei, de gradul de forță. Reacția unei mari națiuni în război este de obicei mult mai puternică decît a națiunii mici care ar viola o lege... O țară mică trădează, desigur, mai repede și fără scrupule, forța ei stînd tocmai în lipsa oricărui respect al învoielii prestabilite, dacă nu numai din p.d.v. cavaleresc. Noi, românii, nu vom avea niciodată forța *de a i-o plăti cu vîrf și îndesat inamicului*, în război. Ca piloții germani, în Ardeal, după 23 august. (Dar ei ne bombardaseră atunci și capitala, cu cîteva Stukas-uri...) Nu putem fi, deci, decît mici și șireți, în raport cu alte națiuni mari, reacționînd disproportionat. De aceea noi fiind mai mici, putem părea și *mai morali*. Oricum, răzbuîndu-ne într-o măsură relativ mai puțin spectaculoasă. Atunci, putînd fi și *cavaleri*, oarecum. De pildă, cînd li se acordase germanilor 48 de ore pentru retragere, lucru mai puțin știut. I-am văzut, pe un dîmb al șoselei spre Turda, pe nemți, retrăgîndu-se în acel răgaz cu motocicletă, camioane. Îmi amintesc de șoferul unui camion german abia urcînd în pantă și care-mi făcuse semn de la volan. Oprise camionul. Aveam la mine o sticlă cu erzatz, cafeaua cazonă matinală. Neamțul crede că-i băutura. Îi întinsesem sticla, băuse din ea și, simțînd poșirca, o scuipase scîrbit pe geam. Ne salutaserăm, iar șoferul dezamăgit, o pomise.

Acum, printr-o străfulgerare, îmi aduc aminte de Midovschi. Un camarad, însă pilot. Da, el fusese la Vinu... Întîlnindu-ne întîmplător la București, după 1960, îl văd pe stradă pe Midovschi, ne îmbrățișăm, intrăm într-o circiumă și îmi

PREPELEAC

de Constantin Toiu

povestește bind bere că a făcut 16 ani de pușcărie, acuzat ca spion. Pilot de linie, un timp, după război, pe linia Milano-Paris-Bruxelles. Abia acum îmi aduc aminte de Midovschi! Care fusese cu nemții pe același aerodrom. Că fuseseră 7 avioane în care încăpuseră, claie peste grămadă, 42 de nemți. Că se legaseră de aripi, de fuselaje, ciorchine. În seara aceea, el îmi spusese și numele piloților români: Lulu, Ghiță, Radu, Ady...De la nemți, nu mai ținea minte decît pe unu pe care-l chema Kurt.

Moldovenii se pierd frumos în visări și nuanțe. La acest lucru contribuie și vinul lor nobil despre care s-au scris atîtea... Un vin deloc agresiv în capul consumatorului, ci prietenos, plin de voie bună. Nu vei auzi lălituri primitive; ci numai vorbe de duh, întîmplări cu haz. Nu vei vedea fețe schimonosite, ochi holbați sub părul coborît salbatic pe frunți; vei vedea chipuri vesele, ochi scinteind de evoluțiile oratoriei locale despre care un bucureștean ursuz ar avea cuvinte nu tocmai onorabile. Ei, nu; dînd impresia aceasta și care ar putea să se închege, pasul este anulat pe loc, o eschivă se petrece ca a unui spadasin pînă atunci preocupat de exerciții preliminare, iar cheștiunea, ca să zicem așa, se pune, în sfîrșit. Încît, gravitatea, seriozitatea, atît de amîinate, capătă, prin contrast și prin exersarea umorului, mai multă pondere sau putere de convingere. E ceea ce, un franțuz, un scriitor, care, culmea, nu bea deloc vin, vorbea de acel *L'ésprit de sérieux*, originea atîtor negliobii, ca și, în general, a congelării existenței.

Gîndindu-mă eu la aceasta și ascultîndu-mi cu luare-aminte conviviul, sus, la Huși, pe dealul stațiunii viticole, peste care stelele nopții de iulie ardeau, scaunul de sub mine care, pînă atunci suportase atîți musafiri, se rupse deodată, șubrezit, poate, de însăși greutatea, de tensiunea vocii bune generale; ...se sfărîmă brusc și căzui cu el cu tot pe podea. Mi se aduse numaidecît unu de fier.

La casa lui Ralea, care mi-a fost profesor în anii războiului, ajungem însoțiți de aceeași bonomie moldavă și gustînd, pe la vecini, din vinul sfînt cu iz de biserică veche, numit *Busuioacă de Bohotin*. Casă frumoasă, mult lemn, rezonanță de instrument muzical. Pășind în ea cu grija, mi-l amintesc pe profesor, în anii războiului, '43-'44, punînd la Universitate note cu aerul unui bancher ce ar semna ordine mari de plată, în timp ce țigarea, strînsă între dinți, un Dunhill, îi fumea în colțul gurii, făcîndu-l des, în timp ce semna, să închidă un ochi cu un rictus aristocratic.

Nimic nu mai e cum a fost. Totul aici dă impresia a fi ca altădată, dar semnele reinnoirii acoperă autenticitatea. Doar eu văd... am prilejul să observ, pe ușa de la intrare, dată de perete, - cu pomirea mea de a mă interesa mai întîi de ceea ce pare să se ascundă: din modestie, - plăcuța de alamă coclîtă, pe care, concentrîndu-te, poți desluși numele: *Mihai Ralea*.

E, sînt convins, singurul lucru rămas la locul lui, nemișcat. Dovadă acțiunea de eroziune a timpului. Tot astfel, o dată, la Istria, cu mulți ani în urmă, cînd văzusem întîia oară altarul lui Apollo, - ce-a mai rămas din el, - cel mai mult m-a înfiorat belciugul de bronz coclît înfipit în lespedea de marmură și de care erau legați, pentru sacrificiu, cu coarnele în jos, taurii.

Terminînd articolul, îi puseseam automat titlul de mai sus. Abia pe urmă îmi dădusem seama. Și nu mai știam dacă Tolstoi pusese războiul înaintea păcii, ori invers... Oricum, sacrilegiul comis, - nu mai corectez.

Omenescul este uneori prea omenesc

(titlul cap. 5 din *Cercul mincinoșilor*)

DE ZECE ANI, este prima oară când urmăresc la televizor transmisiunea *Galei Premiilor UNITER* și nu din sala Teatrelor Odeon sau Național, a Operei sau a Sălii Palatului. Ci de pe canapeaua personală, din motive personale, cu aceleași emoții însă. Dezinteresul Televiziunii naționale pentru cultură, pentru teatru în mod special (deși în fruntea instituției se află un regizor de teatru!) a atins apogeul. Platitul polițelor politice din orgolii mici este la mare preț. Ce vreau să spun: Ion Caramitru, nemaifiind ministrul Culturii, deci omul puterii, nu doar că nu mai prezintă nici-un interes, dar trebuie și pedepsit pentru opțiunile sale. Confundind persoana lui Ion Caramitru cu UNITER-ul, în ultimă instanță, directorii Canalului 1 al TVR au decis că nu doresc să mai colaboreze, ca de zece ani încoace, și să preia spectacolul Galei în transmisie directă. Un spectacol unic de o importanță majoră pentru oamenii de teatru și spectatorii din România, pentru valorile lui și pentru cei care le iubesc și le respectă, nu convine astăzi cu linia comercialului și a mediocrității pe care s-a înscris televiziunea. Mi se pare firesc. De aceea, vreau să o felicit sincer pe Sanda Vișan, directoarea Canalului 2 al TVR, pentru opțiunea domniei sale de a prelua Gala UNITER în direct, echipa de profesioniști care, făcând prima oară asta, au dovedit prețuire față de cultură, față de teatru, față de cei care, fanatici, se încăpățânează să facă această meserie în condiții ce le sînt total potrivnice. Din păcate, convulsiile societății în care trăim precum și acelea care s-au cuibarit în noi, degradarea socială și umană nu pot lăsa fără urmări și breasla noastră. Căci, oameni sîntem!

Reușita Galei ține de două lucruri: în primul rînd de felul în care fiecare din noi încarcă de valoare nominalizările, de respectul pe care nominalizații înșiși îl au față de această distincție (față de

ei, cu alte cuvinte) și față de colegii lor. Asta se vede prin acceptarea competiției și a prezenței în sală. În al doilea rînd, de alcătuirea celor două jurii, mai exact de spiritul de echipă și sentimentul responsabilității profunde pe care jurații îl au față de istoria teatrului.

Stagiunea în discuție, 1999-2000, a fost una lipsită de strălucire, aproape pe toate palierele. Această realitate a îngreunat munca juriului de nominalizări, iar deciziile au stimit enorme controverse. Chiar dacă opțiunile personale

atunci cînd nominalizările unei categorii se regăseau la cealaltă. Oricine ar fi luat premiul de regie anul acesta, tot este greu să afirmi că este cel mai bun regizor al stagiunii, nu din cauza vârstei biologice, cum le place unora să spună, ci pentru că alte exprimări regizorale au fost realmente mai evidente, dacă ar fi să consultăm cronicile, top-urile ș.a.m.d. O împlinire regizorală și spectacologică specială și de un maxim rafinement este *Saragosa - 66 de zile* al lui Alexandru Dabija, un punct important

bucuria firească. Premiile nu se judecă în general, pe o activitate desfășurată în timp (există premii acordate de Senatul UNITER pentru asta), ci punctual, în dimensiunile unei stagiuni. Or, la acest capitol - cel mai bun spectacol - nu este reflectată realitatea, nici măcar *party-pris-urile*, ci o distorsiune a ei. Lucrul periculos este unul singur: imaginea UNITER-ului, a Galei care riscă să-și piardă din credibilitate. Apoi, în mod grav și nedrept, totul se sparge în capul lui Caramitru, care iese șifonat fără vină. Am făcut și eu parte dintr-un juriu final și pot afirma neamestecul său în votul membrilor care de altfel este vot secret. Aranjamentele de care este mereu învinuit nu știu cum pot fi o dată spulberate, astfel încît adevărații implicați să fie responsabilizați. El poate avea o mie de păcate, dar mi se pare fals să anulezi strădania și tenacitatea cu care luptă să dea prestanță singurelor premii din breaslă. De ce nu se reușește asta, ar trebui să ne întrebăm în mod serios fiecare. Cum ar trebui să ne întrebăm de ce sala n-a fost plină, de ce au lipsit nominalizații, de ce fețe arătate în prim plan pe micile ecrane erau sasisite, acre, superior nemulțumite, de ce efortul unor oameni este răsplătit cu dispreț, de ce în locul stringerii breslei laolaltă s-a instalat risipirea energiilor bune.

Cred că este un moment de reflecție. Poate este nevoie de o schimbare în felul de a alege juriile sau mai știu eu ce. Un lucru este cert: dacă nu ne dăm strălucirea cuvenită singuri, nu e cazul să o așteptăm din altă parte. Depinde și de noi ca miza Galei să fie mare, ca premiile să se apropie de realitate (niciodată nu va fi toată lumea mulțumită și nici n-are cum să se întimplă asta undeva în lume) și să o pună în valoare, ca solidaritatea să se manifeste în mod constructiv în vremuri nu tocmai favorabile pentru cultură. Reversul se numește abandon, în-singurare, disperare.

Marina Constantinescu

Premiile UNITER pentru stagiunea 1999-2000

- Premiul pentru cel mai bun spectacol: *O scrisoare pierdută* de I.L. Caragiale. Regia: Alexandru Tocilescu. TEATRUL NAȚIONAL BUCUREȘTI.
- Premiul pentru cel mai bun regizor: *Anca Bradu*
- Premiul pentru cel mai bun actor: *Ștefan Iordache*
- Premiul pentru cea mai bună actriță: *Oana Pellea*
- Premiul pentru cea mai bună scenografie: *Helmuth Stürmer și Lia Mantoc*
- Premiul pentru cel mai bun critic: *Alice Georgescu*
- Premiul pentru debut: *Marius Chivu*
- Premiul pentru teatru radiofonic: *Ion Vova*
- Premiul *Surpriză* (acordat de Ion Caramitru): *George Banu*
- Premiul *Interferențe* (acordat de Fundația Culturală Română): *Oana Pellea*
- Premiul British Council pentru cel mai bun manager: *Constantin Chiriac*
- Premiul Mecena: *Ovidiu Iosif*, președinte Ericsson
- Premiul criticii *12 pentru anul 2000* (acordat de biroul secției AICT-UNITER): *Felix Alexa, Claudiu Goga, Marius Stănescu, Bogdan Zsolt, George Ivașcu, Bianca Zurovski, Antoaneta Zaharia, Diana Ruxandra Ion, Theodora Herghelegiu, Cristina Modreanu, Alina Moldovan, Mihai Iancu.*

nu se confundă cu cele ale juriului, atunci cînd găsești spiritul unei echipe, îi respecti exprimarea. Lucru care nu mi se pare că s-a întimplat de data asta. O singură remarcă aș dori, totuși, să fac: faptul că regizorii ale căror spectacole au fost nominalizate nu se regăsesc și la categoria "cel mai bun regizor" este un lucru mai bizar și pe marginea căruia se poate discuta serios. Așa cum deseori s-a comentat negativ faptul că, de exemplu, cel mai bun spectacol premiat nu a fost dublat și de premiul pentru regie,

al stagiunii trecute, care nu se regăsește în nici un fel în palmaresul Galei deși izbînda a fost recunoscută. Perturbări de acest gen, distorsiuni umane emoționale și contextuale puse în locul sentimentului de maximă răspundere morală și estetică au afectat imaginea Galei. Mi se pare o enormă eroare, regretabilă, care nu se poate înscrie nici măcar la capitolul "o nebulie" a juriului, o extravaganță. Însuși discursul inteligent al regizorului Alexandru Tocilescu era marcat de o uluială, dincolo, desigur, de

MUZICĂ

O reușită

SE ȘTIE cât de semnificativă devine, într-o lume ce tinde spre globalizare, amprenta originală, identitară a culturii muzicale a unui popor și ea nu se rezumă - așa cum s-a crezut până nu demult, și cum unii mai cred și acum - la grupuri folclorice sau la prestația vreunui rapsod brunet. Artiștii români (dirijori, instrumentiști, cântăreți) sunt prezenți, fără îndoială mai mult decît în trecut, în contextul muzical internațional, dar nu printr-o politică de stat, ci prin inițiative particulare; este bine așa, chiar dacă ar fi utile și unele proiecte ample, bine articulate. Din păcate, această circulație nu se face, în cea mai mare parte, pe căile regale ale marilor centre muzicale, ci la nivelul unor organizații artistice modeste, fără ecou în mediile de specialitate. Nu pentru că artiștii noștri nu ar corespunde standardelor cerute la nivelele înalte ale profesiei, ci pentru că pătrunderea în straturile superioare ale pieței muzicale este foarte dificilă: o instituție muzicală bine poziționată nu este, îndeobște, interesată să-și mărească aria de acțiune decît cu certitudinea unui succes notabil sau în cadrul unei politici de risc asumat, cu debutanți pe care să poată miza în perspectivă.

Esențială este și componenta publicitară. Interesul mediilor suprasaturate de informație poate fi trezit doar de o campanie puternică; în fiecare oraș mare sunt zeci de concerte zilnic, circula sute de CD-uri săptămînal, selecția nu se poate face la întîmplare, ea trebuie ajutată; este misiunea impresarului și dacă acesta nu este în măsură să exercite influență, cercul se închide.

Lipsa de informare a mediilor vestice cu privire la artiștii noștri (cu excepțiile celebre) este dublată și de insuficienta cunoaștere în țară a ceea ce înfăptuiesc ei în afara granițelor (de aici, uneori, confuzii în aprecieri întemeiate mai puțin pe date certe cît pe povestiri fantastice). Nici în mediile noastre interesul public pentru reușitele reale nu este stimulat, ca și cum ele nu ar fi componente, fie chiar și punctuale, ale procesului îndelung și anevoios al cunoașterii și re-cunoașterii tuturor fațetelor patrimoniului nostru spiritual.

O astfel de reușită - care vorbește de la sine celor ce știu cât de restrictive sunt oportunitățile - este apariția recentă a unui CD făcut de Electrecord: Horia Andreescu la pupitrul Filarmonicii din Dresda. În peisajul destul de sărac al discografiei noastre de muzică simfonică, apariția unui CD se cuvine remarcată cu atât mai mult cu cît este prima prezență românească în discografia acestei orchestre faimoase și că ilustrează evoluția unui dirijor român la pupitrul unei formații germane de mare tradiție, la conducerea căreia s-au perindat cele mai ilustre nume ale breslei.

Horia Andreescu a fost timp de 10 ani dirijor invitat permanent al ansamblului din Dresda și din repertoriul foarte larg parcurs împreună - cu acordul orchestrei care l-a apreciat în mod deosebit - pentru CD alegerea lui s-a oprit asupra Simfoniei a III-a "Eroica" de Beethoven, înregistrare din concert realizată în jurul anului 1990. Alegerea este curajoasă dacă ne gândim la imensa producție discografică ce însoțește acest titlu și totuși ascultând discul, cu toate lecturile sedimentate în memorie, ești furat de vitalitatea discursului. În pofida numeroaselor versiuni incitante, dirijorul nu se lasă constrîns de apăsarea marilor modele și atent la păstrarea echilibrelor interioare, le insuflă o libertate controlată minuțios. Simțul impecabil al desfășurării timpului

muzical - care caracterizează de altfel interpretările lui Andreescu - operează și aici mlădiind fraza după pulsațiile firești și conferă formei un dinamism intrinsec. Prima parte și mai ales Scherzo au o fluentă care nu este dată numai de tempo-urile rapide, ci mai ales de incisivitatea ritmurilor și de diversitatea culorilor timbrale folosite cu peniță fermă ca într-o gravură de secol 18. Marșul funebru articulat cu sobrietate în nuanțe gradate fin are o dimensiune lirică, sublimată mai degrabă decît dramatică, iar finalul încheie ciclul simfonic nu fără momente spectaculoase, însă păstrînd tot timpul cumpăna estetică a clasicismului.

Să mai adaog că auzul este mîngăiat de calitatea sound-ului orchestrei, de maleabilitatea cu care se desfășoară scara intensităților, consistente în nuanțele mici și rotunde în cele mari; că nu poți decît să admiri precizia atacurilor și transparența pastei sonore - pe scurt, acele date care definesc o orchestră "mare".

Că nici o realizare nu este posibilă astăzi fără aportul unor resurse financiare care lipsesc artiștilor, fără atragerea unor sponsorizări venite sub diverse forme de la instituții sau persoane, este o evidență. Și editarea acestui disc a fost posibilă datorită unei colaborări româno-germane în care Internationes Bonn, Ambasada Germaniei și Deutsche Kommerzbank din București au oferit sprijinul necesar.

Nu este prima oară că instituțiile reprezentative germane se implică în susținerea vieții muzicale românești. La lansarea discului, domnul Hans-Jorg Krohn, directorul băncii amintite, spunea că între un director de bancă și un muzician există o similitudine: amîndoi construiesc punți între oameni - unul în plan spiritual, celălalt în plan financiar. Uneori aceste două planuri se întîlnesc. Aviz amatorilor! Dar există ei oare la noi?

Elena Zottoviceanu

Et in Colosseum ego!

CUM au trecut de acum și febra pronosticurilor, și frisonul deschiderii plicurilor, ne putem permite câteva reflecții la OSCAR 2001. Sint referiri la filmele vizitate împreună cu cinefilii români și trebuie salutată din nou politica importatorilor autohtoni cărora le datorăm faptul de a cunoaște aproximativ 75% din peliculele nominalizate, începând cu vedeta acestei ediții.

Pentru Ridley Scott totul a început cu un tablou de secol XIX care i-a amintit de antichitate, de posibilitatea de a revitaliza un gen semi-compromis: peplum. Eu am făcut cunoștință cu *Gladiatorul* abia a doua zi după decernarea premiilor și, în întinerul sălii Cinematografului Scala, am exclamat pe tăcute conform titlului parafrazându-l pe Pousin, căci mi se-ndeplinea un vis. În urmă cu ani, vizitând ruinele impozantului edificiu, încercasem să mi-l imaginez însuflețit ca-n vremurile de glorie. Acțiunea filmului se petrece exact la 100 de ani de la inaugurarea Colosseumului, la sfârșitul domniei lui Marcus Aurelius (121-180), împăratul filosof al cărui volum de cugetări "Catre tine însuși" i-a inspirat pe cei trei scenariști, mai puțin interesați de stricta respectare a istoriei, cit de ilustrarea nobilelor sale convingeri stoice, demne de a fi repute în circulație. Macar pe ecran! Suflul eroic (care, într-adevăr, apropie filmul mai degrabă de modernul *Braveheart* decât de clasicul *Spartacus*) se impune printr-o simplă formulă de salut între camarazii de arme: "Putere și onoare!". Russell Crowe și-a adjudecat premiul de interpretare pentru că a izbutit într-un mod defel spectaculos să parcurgă emoționantul destin al personajului. Un agricultor ajuns general mereu învingător căruia împăratul - impresionant Richard Harris, emaciat de povara anilor și responsabilităților - hotărăște să-i încre-

dinzeze imperiul, dezamăgit de propriul său fiu. Detestabilul Commodus - caracterizat cu voluptatea detaliilor de nominalizatul Joaquin Phoenix - e personaj real, renumit pentru hazardatele sale gesturi printre care acela de a coborî în arenă să înfrunte fiarele. Înfruntarea cinematografică se produce în inima amfiteatrului din centrul Romei (vezi Forumul recreat digital). Aici - urmând sfaturile cinicului proprietar de luptători - Oliver Reed, admirabil în acest cîntec de lebadă, sclavul gladiator cîștigă simpatia maselor din tribune, intoxicate cu *ludi circenses*. Diversiune organizată prin care un ritual funerar a degenerat într-o formă criminală de exacerbare a violenței gratuite, stupefiant spectacol al unei grandiori maladii, manieră de întreținere a unei patimi belicoase care a alimentat orgoliul de "stapini ai lumii". La final, eroul își va demonstra ascendentul moral asupra progeniturii bicevnice și patricide, încărcată și cu alte păcate: invidia și iubirea incestuoasă, lășitatea și autoritatea tiranică etc.

Gladiator ascunde în sine câteva momente - aproape subliminale - de o mare frumusețe: indemnându-și oștenii la luptă, comandantul le dă întâlnire în moarte, în Cîmpiile Elisee, locul de retragere postumă a celor protejați de zei. Laitmotiv frisonant: în tonuri de albastru cenușiu evocînd deopotrivă visul și coșmarul, mina protagonistului mîngie un lan de grîu, înaintînd spre veșnicie...

O cinematografie precum cea americană își permite pe parcursul aceluiași sezon să jongleze la extreme pe scala aceleiași referințe: antichitatea - romană și respectiv greacă. Frații Coen - Ethan și Joel - și-au adjudecat detașat premiul pentru scenariul lor liber inspirat de "Odiseea" - *O Brother Where Art Thou?* (neinspirat botezat pe românește *Marea hoinăreală*) - prin filiera... benzenilor desenate. De unde și o anume in-

consistență a excepționalei grile de persiflari a numeroase și esențialele cutume ale societății americane (și nu numai!), începînd cu superficialitatea și mistificarea. Vezi minciuna emisă de un George Clooney cu aspect de Clark Gable pentru a-și determina partenerii de detenție să evadeze, cu lanțuri cu tot. Suma citatelor în citat, a aluziilor livrești ori filmice închipuie - ca de obicei la tandemul teribilist - un palimpsest infinit de semne ce se cer citite de către cunoscătorii angrenați în această aventură, mai mult sau mai puțin inițiativă. Eroii - trei la număr - redeapănă firul poemului homeric la ora Marii Depresiuni, într-un Mississippi al anilor '35 (patinat prin procedee numerice), urmînd să se aleagă cu *fructele* parodiei, cu ecou percutant în actualitate. De la popularitatea dobîndită ca formație *country* pînă la mecanismul șicanelor electorale, și de la mrejele scaldătoarelor-sirene pînă la ineptia uriașilor Klu Klux Klan-ului, de la anihilarea Ciclopului impostor pînă la înlăturarea pețitorului fertilei Penelope etc.

Necesarul rapel la tradițiile bătrînului continent și-a aflat o mai mare densitate de idei, la fel de postmodernist inventariate, într-un film înscris pe lista favoriților la Oscar doar prin performanța lui Geoffrey Rush, interpret subtil al Marchizului De Sade în ecranizarea piesei *Quills* semnată de Philip Kaufman, cineast rodat în dezvăluirea defurărilor și depășirea barierelor conformismului ipocrit.

O formă de ipocrizie prost disimulată poate fi considerată acordarea dis-

Russell Crowe, în *Gladiatorul* oscarizat...

tincției mult rivnite Juliei Roberts, cenușăreasa-pretty-woman căreia i se recunosc meritele artistice acum, cînd reiterează, preț de trei ceasuri, un autentic caz de militantism social: *Erin Brockovich*. Filmul lui Steven Soderbergh (regizor nominalizat și pentru *Traffic* pe care-l așteptăm cu interes) a candidat și la categoria "scenariu original" unde a cîștigat însă *Aproape celebri*. Dacă americanul Cameron Crowe a speculat propria experiență pentru a readuce în atenție anii '70 (cînd rock'n roll-ul umplea stadioanele cînd se scanda "Make Love Not War!"), cînd s-au descătușat nu doar afecte și instincte, ci mai ales mentalități dinamitate de un tineret în ofensivă), englezul Stephen Daldry, director și regizor la Royal Court Theatre, și-a propus la debutul în cinema să ne resensibilizeze prin intermediul unui ambițios băiețel. Acest puști va ajunge dintr-un oraș minier pe scena Baletului Royal din Londra și datorită unei tenace profesoare, nominalizată Julia Walter, cîndva protagonistă în *Educating Rita*.

În "seria lecțiilor de viață hollywoodiene, robinsoniada *Naufraziatului* Tom Hanks n-a mai înregistrat succesul lui *Forrest Gump*, în ciuda eforturilor lui Robert Zemeckis de a aglutina meditații metafizice de ultimă oră. Într-o extrem de interesantă relație cu trecutul s-a plasat în schimb americanul Ang Lee, reintors în Taiwanul de origine pentru un exemplar film deopotrivă educativ și distractiv, demonstrînd posibilitatea dialogului între culturi. Dialog facilitat cu inteligență și ironie de cele mai noi tehnologii și cele mai vechi principii. Povestea din China imperială, preluată dintr-un roman de secol XX, constituie un omagiu etern adus artelor marțiale, reinnoit printr-un amuzant joc de complicitate a laureaților pentru imagine, coloană sonoră, costume cu personajele antrenate indiferent de sex într-o continuă cascatorie coregrafiată cu virtuozitate de același maestru care l-a propulsat în viitor pe Matrix, Yuen Wo-Ping. De unde și momentul dansant din spectacolul de gală, fără nici o legătură însă cu vraja și hazul indicibil al zborului din basmul cinematografic *Tigrul și dragonul* (prezentat la Cinemateca Română în versiunea mandarineză care i-a adus trofeul!).

Nostim mi se pare faptul că cel mai intelectualist film (dintre cele cunoscute nouă) - vorbind despre ratare, dar și posibilitățile mai mult sau mai puțin iluzorii de relansare/redresare, radiografie sarcastică a trei generații de *Wonder Boys*, filmul lui Curtis Hanson, dar în egală măsură și al bărbaților în pragul unor crize de nervi, pe numele lor Michael Douglas, Robert Downey jr. și Tobey Maguire - a fost menționat doar la două categorii: a foarfecelui poetic și a cîntecului original. La ultima categorie a și învins, dar - cu siguranță - nu doar datorită lui Bob Dylan, autorul melodiei cu titlu semnificativ: "Things Have Changed"...

Irina Coroiu

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel Șușară

Victimele tricolorului

SAPTĂMÎNILE trecute s-a petrecut un eveniment care ar fi meritat un alt destin mediatic, măcar și numai pentru proba de vigilență la care au fost obligați - și pe care, evident, au trecut-o cu bine - cîțiva actori ai vieții noastre artistice și pentru reacția „patriotică” pe care el a sfîrșit-o din partea acestora în perspectiva unei solide culturi a reflexului condiționat. Dar, pentru că povestea este scurtă, banală și hilară, ea poate fi rememorată în câteva cuvinte. Totul s-a întîmplat la Galeria Eforie, în cadrul Atelierului 35 și în contextul unei expoziții pe care tînărul pictor timișorean Bus (aici trebuie spus că participanții și-au semnat lucrările folosindu-și doar prenumele) a realizat-o invitîndu-și prieteni artiști din Timișoara și din București. Ce a expus fiecare în parte este mai puțin important acum, ceea ce contează, însă, este faptul că grupul și-a propus, prin expresii diferite - de la pictură la instalație - și din perspective diferite, să iasă din crisparea strictă a limbajului și din dogma ceva mai largă a tot felul de propoziții tabuizate și de materiale sanctificate prin decrete ideologice și prin liturghii propagandistice. Unul dintre expozanți, sa-i zicem Gelu, pentru că oricum nu contează, a realizat, de exemplu, o compoziție cu bustul lui Eminescu pe fundalul tricolorului, iar pe brațul sacru din imagine a tatuat, evident tautologic, așa cum se întîmplă și în viață, mărșăl nume al poetului însuși. Care va să zică, junele artist, netrecut încă la creația birocratică și la producția pe stoc, a încercat să spună că există un narativism exterior și neproductiv în lumea noastră de reprezentări, că asfiziem, prin amatorism și fanfaronadă, cele mai autentice și mai gingașe existențe. Și pentru că tot a venit vorba de tricolor, de acel tricolor pe care unii îl poartă în loc de indispensabili și de care Funar își freacă prin parcuri turul pantalonilor, un alt expozant, să-i zicem Matei, dar, spre a fi expliciti, să-i spunem și Căltia, a realizat o instalație simplă, mai degrabă o instalație psihologică decât una obiectuală, cu sfîntul tricolor, da data aceasta avînd registrele așezate pe orizontală, peste care a suprapus stema Un-

riei. Ceea ce s-a întîmplat mai apoi, nu este greu de banuit. Instalația lui Matei s-a transformat brusc și fără voia lui în happening, întrucît o mîna patriotică și vigilentă a scos a doua zi obiectul din expoziție. Dacă un asemenea eveniment a fost posibil în cadrul unei acțiuni a tinerilor, dacă obtuzitatea și improvizatiile patriotico-morale au reușit să pătrundă și aici, concluziile nu sînt tocmai încurajatoare. În fond, ce a făcut Matei? Un lucru foarte simplu: a încercat să demonstreze, printr-o înscenare simbolică, faptul elementar că incompatibilitățile sînt în noi, în mintea noastră, în sensibilitatea și în educația noastră, în lumea deformată (și diformă!) a construcțiilor noastre abstracte și ca, în esență și în realitatea vie orice întîlnire este posibilă și orice formă de comunicare, fie ea și la nivelul însemnelor majore, firească și legitimă. Ce a făcut, în fapt, Matei? Pai în fapt, el a făcut un lucru și mai simplu. A demonstrat fără echivoc un adevăr extern de banal și pe care multă lume îl cunoaște bine: acela că patrioții noștri insomniaci și colerici, gata oricînd să denunțe și să elimine ceea ce nu corespunde reprezentării lor schematice, sînt nu numai prezențe anacronice ca existență, obtuze ca mentalitate și primitive ca acțiune, ci și profund inculte și incapabile de percepții reale. Tricolorul lui Matei Căltia, acea splendidă juxtapunere pe orizontală a celor trei culori primare, roșu, galben și albastru, acel însemn al demnității naționale, întinat acum prin asocierea lui cu stema Ungariei, este, nici mai mult, dar nici mai puțin, decît... steagul Budapestei. Al nostru, mărșăl nostru tricolor care ne-a purtat în tot felul de biruințe de la patruzeci și opt și pînă astăzi, și pe care l-am primit cadou prin generozitatea fraților romantice de acum două secole, are, totuși, dungile pe verticală. Cei care au rămas cu imaginea orizontală și-au format cultura patriotică și competența heraldică la școala băncilor funariote de prin parcurile Clujului, banci care, în mod evident, glosează ele însele, ambiguu și fără imaginație, pe marginea, adică pe cîmpul, steagului budapestan.

TELE-COMANDO

Dansul burții de post

POATE o fi din vina mea, oi fi a-vind astenie de primăvară: tot mai rar găsesc în programele televiziunilor românești ceva pe gustul meu. Sau poate segmentul de public din care fac parte a devenit insignifiant, de vreme ce confecționerii autohtoni de grile nu-l iau în seamă. Bun, am pe cablu *Discovery*, *Muzik*, *Arte*, *Animal Planet* - dar asta nu-mi compensează frustrarea și nu renunț la obiceiul de a-mi începe raita cu posturile noastre. Cel mai des dau de *trupe* care topaie, icnesc și behăie ineptii cu un accent străin limbii materne. Trupele și trupeții care și-au întins dansul burții de post, cu buricul la vedere, pe toată scala, au început să mă înfricoșeze, ca o armată de clone decerebrate. Ca alternativă, am talk-show-uri cu peremiști și pedeseriști agresivi, pe care patriotismul îi dispensează de vorbirea corectă a limbii române și de politețea de a-și asculta interlocutorii. Ei concurează în insolentă și agramatisme vrăjitoarele aduse pe toate posturile împreună cu Țuguil lor, ajuns purtător de cuvânt al sindicatului "doamnelor" cu ulcică. (L-am văzut recent într-o emisiune pe Ion Țugui, prevalându-se de calitatea sa de "om de cultură" în fața unui admirabil preot, profesor la Teologie, căruia voia să-i impună ideea "dezinteresată" că escrocheriile practicate de protejatele lui

fac parte din tradiția poporului român!). Ni se mai aduc, tot la ore de maximă audiență, proxeneți, prostituate, nebuni, fete fugite de acasă la 14 ani, care au abandonat școala "din dragoste" (aplauze!), tinere cu implanturi mamare, hoți prezentați ca victime ale societății, securiști care au făcut rău pentru binele țării... Știu că toțiăștia există. Dar, ce naiba, sînt atît de mulți încît să umple ecranele cu prezența lor?! (A.B.)

Dacă e miercuri, e comedie

NU știu alții cum sînt, dar eu deschid televizorul în funcție de starea de spirit. În unele săptămîni mă uit numai la documentare de pe *Discovery* sau *Arte*, în altele numai la știri sau numai la *talk show*-uri. Problemele apar însă în zilele cînd am poftă să văd un film bun. Nu numai pentru că filmele bune sînt atît de rare (la urma urmelor nici cărțile bune nu sînt chiar frecvente), ci și dintr-o bizarerie a programării. Din motive de concurență, probabil, săptămîna cîinfilului e extrem de standardizată. Lucrurile stau cam așa: dacă e luni e acțiune / aventură pe toate posturile, dacă e marți e o dramă universală, dacă e miercuri rîsul se revarsă de pe toate canalele, joia nu mai știu ce este, dar este pretutindeni, iar vinerea thriller, horror, minie și groază pe fiecare post. Despre sîmbătă și duminică nici nu mai vorbesc deoarece, prin convenție parcă, toate posturile se întrec în filmele cele mai proaste și în jalnice „divertimente”, care te întristează pentru toată săptămîna următoare. Ce se întîmplă însă, mă întreb, dacă un cinefil n-are poftă să rîdă mîercuria sau e prea înspăimîntat vinerea de evenimentele realității românești trăite în

timpul săptămîinii ca să mai suporte încă un horror? Marțea, dominată de zeul războiului, Marte, ar fi fost mult mai potrivită, s-ar spune, pentru thrillere sau filme de război. Oare de ce nu poți începe săptămîna cu o „comedie romantică” pe *Antena 1*, dacă simți nevoia de așa ceva, cu o dramă pe *Prima TV*, dacă ai nevoie de trăiri contradictorii și cu o aventură palpitantă pe *Pro TV*? Că realitatea te obligă la tragedii sau comedii atunci cînd nu ți le dorești deloc, se știe, dar nici ficțiunea să nu-ți mai permită acum să alegi ce vrei? (I.P.)

Radu

ÎN AFARA prezentării de carte, scurtă și ea, dar extrem de importantă prin substanța și prin unicitate, pe care Dan C. Mihăilescu o face cu un amestec inegalabil de sobrietate academică și de joacă intelectuală, de epos colocvial și de exegeză frugală, de rigoare profesională și de voluptate adolescentină abia camuflată, *cultura* (acel biet cuvînt la azul căruia Gheorghe Andrei este gata să scoată umbrela bulgărescă) a fost depusă de către *Pro TV* și *Acasă*, asemenea unui ou de pasare pribeagă, în poalele microscopice ale Mihăilei Radulescu, în minutele somnolente ale Corinei Daniilă, în acea guriță clocoțitoare, ale cărei buze rotunjite nu se ating niciodată, probabil spre a nu-și înghiți rujul, care nu este altceva decît infatigabilul și mereu disponibilul instrument retoric al Mihăilei Tatu, în șortul lui Florin Călinescu și, evident, în sutienul intempestiv al lui Teo Trandafir. Adică a fost depusă exact acolo unde moartea este sigură și subită, iar posibilitatea regenerării o simplă și copilărească fantasmă. „Și totuși...” spunea Arghezi, pînă cînd încă un licăr de speranță într-un morman de melancolie, „și totuși”, zic și eu, așa, ca prostu’, comutînd de pe metafizică pe „sticlă”, parcă sărmana *cultură* își mai găsește ceva resurse și se aciuiază și ea pe unde nici cu mintea nu gîndești. De acolo de unde a fost dînsa depusă (pentru împospătarea memoriei a se reciti prima frază, chiar dacă pentru mulți telespectatori ar putea fi destul de obositor), biata *cultură* a reușit să evadeze, a trecut, de bună seamă, prin nenumarate încercări, prin diluvii și prin serpării, prin grindină și prin gheizere de foc și de pucioasă, prin hărmlăia discursurilor stereotipe și prin corul de miorlăituri infantile și vag cretinoidale, prin simbolistica mlăștinoasă a libidoului de Ferentari (sau de Giulești!) și prin fantele împăienjenite ale dicționarilor cu răspundere limitată și a poposit... ei bine, a poposit direct în... *bucătărie*. Evident, nu în aceea a Monicăi Ghiuță, amenajată strict pentru întreținerea unui metabolism rezonabil, ci în aceea destrăbălata și barocă, pe jumătate arheologie, pe jumătate idee masticabilă și eros latent, din coțineala lui Radu. Ați ghicit, a lui Radu Anton Roman! Sub pretextul mîncatului în direct, e drept, bine întreținut și argumentat prin prezența pofticiosului diac Cristian Tabără, un fel de Creangă postmodern gata oricînd să dea mistică din seminar pe harul din spatele spotului publicitar, haiducul Radu creează fascinantă itinerarii alimentare în care panoramarea etnografică, gastrogeneza, aculturația, ritmurile cosmice, filiațiile istorice, priapismul papilelor gustative, soluțiile convergente, botanica și zoologia, scenariul inițiat și mecanica astrelor se împletesc într-un lujer transparent și luminos, de multe ori la fel de fascinant ca acela pe care l-am imaginat Călinescu drept matrice a substanței eminesciene, care sparge toate blindajele acefalismului și ale prostului gust pe care le-au impus, cu un cinism bolnav, cele două posturi surori. Ascultîndu-l pe Radu în plină expansiune retorică sau, mai ales, privindu-l la sfînta împărtașanie finală alături de cobaiul său perfect, Cristi, ai sentimentul irepresibil că burduhănoasa-i arhitectură se efilează și se poleiește, că figura i se umple de smerenie și de candoare critică, ba chiar și pe acela că rîspopitul ministru de astăzi al agriculturii nu este o simplă decizie pedeseristă, ci prima ipostază a unei prelungi epifanii. Patetizînd olecută, așa cum îi stă bine oricărui final de discurs elogios, s-ar putea spune cam așa: fericite de televiziunile care oferă asemenea *cultură gastronomică*, dar vai de țara pe ale cărei posturi de televiziune *cultura* nu este decît o *infracțiune a gastronomiei*. Dixit! (P.S.)

OCHEAN

de Paul Miron

Din baltă în baltă

OMUL acela bizar care oprise mersul liniștit al programului nostru de lucru, începu să mă intereseze. Voind să mă cîștig în tabăra sa, îmi aduse un pliant cu datele de ultimă oră ale negocierii sale (el fiind reprezentantul oficial) și trecu la subiectul următor. Se vedea că era decis să ne lege cu lanțuri de prietenie, un gospodar înțelept cu un patos nemaipomenit. În fundul sălii, organizase o echipă de războinici bine instruiți. Nu credeam că va birui gălăgia generală. Urcă rapid și curajos la microfon. Ci graba - degeaba! Aparatul de transmisie era agățat prea sus chiar pentru lungimea sa de peste doi metri. Un electrician scurtă cablul și-l înnădi la loc. Ghinion! Bietul conferențiar *in spe* fu nevoit să se aplece schimbînd mereu poziția, cînd ca un foarfece, cînd ca un creion. Provocă rîsul candidaților care, fiind chemați la proba decisivă, se cereau la toaletă ca să dispară în întunericul nopții înstelate. Pînă la urmă, ramașeram doar 2, eu, în banca, sîrguincios, timid, iar el, la catedra, prestigios, maestral. Mă privi lungă vreme, apoi "trecu Rubiconul", îmi dete mîna și rosti buhăios: "Cu ce te pot ajuta, picuile?" - "Cu nimic, dar să începeți. Am venit să ascult conferința, domnule profesor." Mă bătui pe umăr: "Mie poți să-mi spui lordache cînd sîntem numai noi între noi." Prelegerea sa desființa diferențele de structură a zonei "Miorița 5". Își dădea toată osteneala să mă facă să înțeleg cum a gîndit Lucian Blaga acest spațiu. Cît a ținut lecția sa, m-a silit să mă cațăr pînă la tavanul laboratorului, odată singur, odată cu el. Cînd mă mai potoleam, îmi promitea că mă va cruța arătîndu-mi mișcările de identificare a imperiului mioritic. Striga cu voce de haiduc *munte* și ca un fulger salta de estradă și ceva mai agale ateriza pe parchetul luciu, scîncind *lexia vale*. M-a pus să fluier ca o pupază (aici repudiat de școlarii obraznici care pretindeau că pupăza "pupă" și nu fluiera). M-am despărțit de picurar și de micii lui patrioți care viseau o țară plină burduf de credincioși ai fericirii ondulate *munte/vale*. Pe stradă, mă auzii intonînd "Marșul lui Iancu". Mă băteam pe burta, eu eram toba prevestitoare a zorilor de aur. Sarmanul nou venit, doritor să repete istoria Egiptului, trăia o soartă aprigă între tihnă și răscoală. Deși aparuse din nimic, căpătase în puține minute încrederea, ba chiar și simpatia publicului, din păcate astăzi alcătuit doar din făpturi triste: casca-gură, papă-lapte, pierde-vară, capete-seci (capsecuri), calici, schilavi, cocoșați și strîmbălemne. Tenacitatea lor te speria, te teroriza. Apoi, mila înlocuia mînia și de cele mai multe ori îți dilua avîntul, aruncîndu-te în brațele unei liniștitoare lașități.

Așa și acum. Cînd deschisei ochii după o absență neomologată, la catedră se instalase dl Nelu cu niște ochelari cum nici în film nu văzusem. La un semnal electric, lentilele se învîrteau, schișînd umbre delicate ce măreau misterul ochilor. Și ramele căpatau diferite culori prevestind în funcție de barometru timpul probabil.

Obsesia identității

(Urmare din pag. 1)

Mi-e greu să găsesc acum o explicație satisfăcătoare pentru excepțiile cu pricina. În ce ne privește, am totuși de făcut unele precizări. Schizofrenia, pomenită de Steiner și evidentă în subtext și la Judt, nu e chiar boala de care suferă cultura română. Să ne reamintim că Judt notează că, la central-europeni, obsesia autodefinirii vine dintr-o combinație de doi termeni morali. Schizofrenia e cuprinsă în cel de al doilea: nesiguranța identității. În cel dinții, siguranța intelectuală, se poate dimpotrivă întrevădea, dacă ne gîndim bine, o înclinație paranoică. Trebuie să spun că, în comportamentul românesc, prevalează mai cu seamă siguranța decît nesiguranța de sine. Obsesia noastră nu-și are la propriu vorbind cauza în dileme identitare, ci, tocmai invers, în prea apăsate convingeri cu privire la însușirile și originile noastre. Naționalismul românesc e mai puțin tulburat de îndoieli decît animat de certitudini, este arogant, nu umil. Și dacă dorim să căutăm aici un complex, căci poate exista și așa ceva, el este de superioritate, nu de inferioritate. Obsesia noastră de a ne autodefini nu izvorăște din spaima că n-avem identitate, ci din iritarea că identitatea nu ne este recunoscută la valoarea ei. Cu excepția fînărului Cioran, nici unul din gînditorii noștri naționaliști nu are comportare schizofrenică, defensivă, autocritică și pesimist-prăpăstioasă. Paranoia se observă clar la cei mai mulți, ultimul exemplu (dar cît de caracteristic!) fiind Noica, ofensiv, critic îndeosebi la adresa altora și optimist mai dincolo de marginile adevărului. ■

POLIROM

NOUȚĂȚI
aprilie 2001

• În colecția *Plural. Religie*

Î.P.S. Nicolae Corneanu

Patristica mirabilia

Pagini din literatura primelor veacuri creștine

• În colecția *Plural M*

Isabelle Stengers

Inventarea științelor moderne

• În colecția *Biblioteca Polirom*

Jean-Paul Sartre

Carnete dintr-un război anapoda

Dante Alighieri

Divina comedie

(traducere: G. Coșbuc)

În pregătire:

Dan Horia Mazilu

Pierre Cabanes

O istorie a blestemului

Mic atlas al Antichității grecești

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)3138978
Timișoara, Tel.: 092/548785
E-mail: polirom@mail.dntis.ro

http://www.polirom.ro

CARTEA
STRĂINĂ

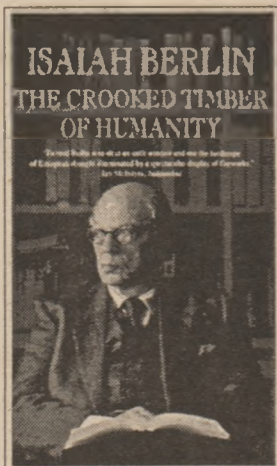
prezentată de
Andreea
Deciu

Isaiah Berlin în Rusia sovietică

ÎN TOAMNA anului 1945, la doar câteva luni după ce orașul (pe atunci numit) Leningrad fusese aproape distrus de bombardamentele germane, Isaiah Berlin a făcut o călătorie de câteva zile în Rusia sovietică, prilej cu care a cunoscut-o pe Anna Ahmatova și alți artiști și scriitori ruși. Impresiile pe care i le vor fi făcut aceste memorabile descinderi într-un univers care nu putea fi alfel decât șocant diferit de lumea sa, Berlin le-a notat în cel puțin două lungi eseuri care au fost date publicării la scurta vreme după întoarcere, dar și câteva misive cu caracter mai personal.

Una dintre ele a apărut pentru prima oară cu doar câteva săptămâni în urmă, în revista *Times Literary Supplement*. Reflecțiile lui Berlin privind societatea rusească la momentul acela, amestecul de sentimente de după război—confuzia, tristețea dar și nădejdea—supraviețuitorilor—saracia, foamea, ideologizarea crescândă și consecințele ei sunt de o acuitate remarcabilă. Dar mai presus de orice sunt *generoase*. Isaiah Berlin, aflat la vremea respectivă în serviciile departamentului britanic de Externe (British Foreign Service), sosea dintr-o țară fără o experiență directă a totalitarismului, ferită de ravagiile imediate ale războiului, cu o civilizație de secole, o aristocrație cu radacini adânci și o intelectualitate care gustase deja din scepticismul modernismului. Pe străzile orașelor din Rusia sovietică, distinsul britanic descoperă tramvaie și troleibuze supraaglomerate, din care oricând se poate prăbuși fatal un călător, oameni dispuși să vîndă pian și covoare scumpe pentru un braț de lemn, țărani care sosesc zilnic la Leningrad, în căutare de slujbe, de bani, de mîncare. Intelectualii pe care îi cunoaște sînt adeseori temători de contactul cu un străin, naivi, patetici într-un fel pe care Berlin își dă seama că nu-l poate înțelege. Spectacolele de operă sau de balet pe care le vede sînt deseori mediocre sau chiar proaste. Și to-

tuși Isaiah Berlin e atent și respectuos față de această lume pe care oricui venit din Occident i-ar fi ușor s-o disprețuiască, sau s-o compătîmească mai curînd condescendent. După întîlnirea cu Anna Ahmatova, poetesa i-a dedicat

Isaiah Berlin, *The Crooked Timber Of Humanity*

și compus un scurt poem, făcîndu-l astfel pe Berlin să declare evenimentul ca fiind cel mai emoționant care i s-a întîmplat vreodată.

Însemnările de călătorie în Rusia ale lui Isaiah Berlin sînt foarte impresionante prin însuși faptul că sînt echilibrate: autorul nu caută exotismul străinătății în sensul cel mai adecvat al termenului, și nici nu forțează comparații asimilatoare. Într-o vreme în care atîția alții apucau drumul Rusiei din motive aberante sau spre a se întoarce cu mințile sucite, Berlin izbutește să rămînă el însuși fiind totodată complet deschis unei isolite experiențe de cunoaștere. E surprins să descopere că în vreme ce Virginia Woolf e practic necunoscută în mediile literare ale Leningradului, numele unor scriitori britanici obscuri sînt pe buzele tuturor. E surprins, dar nu revoltat. Un librar împătimit de meserie, dar lipsit de posibilități și mult prea naiv în privința viitorului, îl înduioșează fără a-i stîrni o milă degradantă. Berlin izbutește întru totul să-și păstreze o atitudine firească, pe potriva curiozității celui aflat pentru prima oară într-o țară străină dar totodată extrem de respectuoasă. Robert Kaplan, un autor american contemporan pe care l-am prezentat

săptămîna trecută, e de parte de a avea o asemenea atitudine. Să i-o reproșăm lui, să o reproșăm altcuiva?—am recunoscut în articolul precedent că nu am un răspuns. Dar însemnările lui Isaiah Berlin m-au ajutat să formulez măcar o ipoteză. Ca să cunoști o țară și mai cu seamă un popor trebuie să fi reflectat mai întîi asupra citorva chestiuni mai generale, aplicabile în egală măsură lor și ție însuși. Să ai un cod etic și sistem axiologic, dar și un calm și o răbdare cu prezentul pe care numai lungi ceasuri de meditație asupra trecutului ți le pot da.

Atitea însemnări de călătorie oferă succinte incursiuni istorice, dar ele sînt atașate deseori forțat, puse în coada unor constatări ale momentanului. Isaiah Berlin e departe de a fi în principal un scriitor de memorialistică sau însemnări de călătorie. Paradoxal, poate tocmai de aceea excelează (și) în memorialistică și însemnările lui de călătorie. Din bogata sa operă, m-am oprit asupra unui volum intitulat *The Crooked Timber of Humanity*, publicat prima oară în 1956 și re-editat în repetate rînduri, inclusiv foarte recent. Cartea e o culegere de eseuri, o parte dintre ele dedicate spiritului iluminist, gîndirii romantice, conștiinței naționale, noțiunii de ideal și Europei unite. În toate aceste eseuri am descoperit cheia celui calm și echilibrat al călătorului Berlin. Pentru gustul contemporan (mai ales în spațiul academic anglo-saxon) stilul său aforistic, inclinat spre generalizări, cu apetit pentru rezumate spectaculoase ale unor întregi secole de filozofie, artă și literatură poate parea caduc. Cel puțin în acest volum Berlin scrie o eseistică în glorioasă tradiție europeană a genului, care mizează pe două importante virtuți: erudiție și un anume rafinament al gîndirii, o eleganță și noblețe a raționamentului. Erudiția lui Isaiah Berlin e impresionantă, dar nici pe departe atît de impresionantă ca noblețea gîndirii sale. În eseul despre

PORNIND
DE LA VALÉRY

de Livius
Ciocărlie

Limitele identității

“NU AVEAM decât puțină încredere în mijloacele mele și găseam fără greutate în mine tot ceea ce îți trebuie ca să te urăști; dar eram puternic prin dorința fără margini de a fi net, disprețul pentru convingeri și idoli, dezgustul față de tot ce e facil și sentimentul limitelor mele” (II, 12).

Dacă n-aș fi tradus-o, ar fi una din acele fraze care te lasă mut. Le citezi și nu simți nevoia să mai adaugi ceva. E starea pe care mi-o dă poezia, adevărata poezie. Nici nu sînt în stare s-o comentez, dar nici nu se cuvîne. Tot ce poți să faci pentru poezie este să creezi un spațiu de protecție în jurul ei.

Așa, tradusă, traza lui Valéry îmi dă voie să glosez. A fi un spirit liber înseamnă nu numai a nu avea idei preconceptuate. Înseamnă și a-ți părăsi ideile, îndată ce le-ai conceput. Ești mult mai sprinten când nu porți în spate un cufăr cu bunuri proprii. Și, bineînțeles, când ai luciditatea de a nu întreține nici un mit. Abia atunci, închizînd cercul nu te întorci de unde ai pornit. Ceea ce a fost neîncredere în tine a devenit conștiința a limitelor. Conștiința, aș spune, nu - ca Valéry - sentiment.

Și imediat îmi amintesc un titlu, *Mes propriétés*, al lui Michaux. Mi-l amintesc și pe prietenul lui, Cioran. Ei au proprietăți, ei duc un sac în spinare. Un sac cu merinde: obsesiile lor. Obsesiile le vin din inconștient. Ele fac din ei ni spirite libere, ci mari scriitori. Adică, între altele, oameni în stare de orice. În stare să nu țînă seama de limitele lor.

“Orice spirit pe care-l găsim puternic începe prin greșeala care-l face cunoscut” (II, 16). Dacă Valéry ar fi scris fraza aceasta într-o carte de reflecții personale, ar fi fost facilă, ca tema sinuciderii la Cioran; adică, pledoaria pentru anonimul a unui om cum nu se poate mai cunoscut. Valéry a fost abil: și-a încredințat ideea unui personaj, Monsieur Teste. Așa, i-a dat mai multă credibilitate. Discursul despre sinucidere a unuia care apucă optzeci de ani te face să te simți jenat, ca de o indiscreție. Parcă ai fi răscolit intimități ce n-ar fi trebuit știute. Ca omul însuși ți le-a pus sub ochi nu schimbă mare lucru, ba și agravează: te simți jenat *pentru el*.

Ca sens, desprins de persoana emițătorului, nu foarte diferită e provocarea cuprinsă în fraza lui Valéry.

vicisitudinile unei Europe unite, autorul pornește de la premisa că o umanitate netulburată de conflicte e necesarmente o umanitate altruistă, preocupată de binele celuilalt, nu doar de al individului izolat. Urmărind succesiunea de curente filozofice care au plămădit o identitate culturală europeană, Berlin constată evoluția constantă spre individualism și egoism, tendințe pe care le socotește respon-

sabile pentru o profundă alterare a spiritului universalist al unei Europe unite. Cîtă vreme nu sîntem preocupați decît de binele individual, celalalt fiind în cel mai bun caz un “inamic respectat” care trebuie eliminat dacă periclitează atingerea scopurilor noastre, Europa nu poate fi un spațiu mental și intelectual ospitalier, ci un topos al conflictelor și tensiunilor.

Isaiah Berlin a murit

L-am imaginat totdeauna cu invidioasă admirație pe acela care, avînd puterea spiritului, ar rămîne, prin proprie decizie, anonim. M-am întrebant, ca despre Martereau, personajul lui Nathalie Sarraute: există un asemenea individ? Există, sau tacerea lui învâluie mediocritate? Chiar și așa să fie, omul ar rămîne remarcabil. Superior unei nenumărabile cohorte de - vai, mie! - publici vorbăreți.

“Nu îndrăznesc să spun tot ceea ce tema mea îmi spune. Logica mă oprește” (II, 19). Nu e o vorbă de artist. Artistul nu se dă în lături de la excese (dimpotrivă!), ba nici de la a se face de rîs. Nimic și nimeni nu-l poate împiedica. Afară de lucruri mărunte, de neluat în seamă, cum ar fi cenzura, ori o obiecție a editorului, a redactorului șef.

“Nu ne gîndim niciodată că ce gîndim ne ascunde ce suntem” (II, 27). Ce suntem? Chiar suntem noi ceva anumit? Să fie vorba de mîzga de pe fund, de haosul de impulsuri nearticulate care se agită în noi? Puține noțiuni mai *vagi* (ca să-l atac unde îl doare!) decît acelea de *identitate*, de *noi*, de *eu*. De ce m-aș găsi mai mult, ba m-aș și ascunde, în haosul latent care zace în mine decît în ce gîndesc? Am sentimentul că scriind împotriva ideii lui Valéry, scriu în numele lui.

E adevărat, de multe ori spunem “Nu știi tu ce zace în el!”, dar zăcămintul acela e transindividual. Un fond comun de pulsuni care la unii se actualizează, la alții nu. Iar când gîndesc, dacă chiar gîndesc, sunt șanse bune să fac tocmai asta: să dau un profil propriu aceluia zăcămint. Sa pot spune *sunt*.

Nu-i mai puțin adevărat: Valéry e, mai ales, un gînditor asupra propriei lui gîndiri. Se observă gîndind. În timp ce gîndește, se gîndește la ceea ce gîndește. Prin acest sistem de filtre nu trece decît distilata mîzga de pe fund. Și totuși el pare să creadă că adevărata lui ființă persistă, ascunsă, nemodificată de tot acest parcurs. Încât stai să te întreb: nu cumva originea identității, a eului, a ascunsului nu trebuie căutată în “adâncimi”? Nu plutește ea, neatinsă, peste apele gîndirii, ca Isus? Să se “ascunda” oare în dialecticianul, în omul devotat, s-ar zice, numai rațiunii și activității minții lui, să se ascunda, deci, un spirit religios?

în 1997. Ce ar avea de spus despre eforturile de astăzi ale unei Europe care se vrea unită? Și mai cu seamă, ce ar avea de spus despre acea parte a lumii pe care unii o socotesc a fi provincie europeană, alții nu? Dacă în anii '50 Rusia sovietică îi inspira remarcă atît de calme și pe cît e posibil obiective, e foarte probabil că la fel ar sta lucrurile și acum.

Autohtonismul românesc "față cu"

FRAPEAZĂ și, mai ales, ar trebui să ne pună pe gânduri convergența opiniilor care ne privesc, opinii exprimate probabil total independent, în trei momente istorice diferite din secolul abia încheiat, datorate unor universitari italieni ce și-au desfășurat o vreme activitatea didactică și de propagatori ai culturii patriei lor în România. Este vorba de oameni cu lungi stagii în țara noastră, de care s-au atașat și nu ca de o paranteză fortuită în propria biografie. Ca așa stau lucrurile, o dovedesc măsura în care s-au integrat în viața culturală din orașele unde și-au avut catedrele, faptul că, după repariere, au creat sau întărit catedre de română în prestigioase universități și, mai ales, implicarea afectivă subiacentă din notațiile lor.

Îi numim, în ordine cronologică, pe Ramiro Ortiz, fondatorul Catedrei de română la Universitatea din Padova, la jumătatea anilor '30, după ce crease Catedra de italiană la cea din București (unde a trăit, cu excepția a doi ani în timpul războiului, între 1909 și 1933); pe Silvio Guarnieri, animatorul italianisticii în Banat în deceniul 1937-1947, rastimp în care a fost și Directorul Institutului de cultură italiană din Timișoara, și caruia îi datorăm cultivarea românicității la Universitatea din Pisa și pe Bruno Mazzoni, lector în capitala noastră în anii '70, în prezent profesor universitar de literatură română la Pisa.

Așadar, trei filologi italieni, observatori atenți și receptivi, pentru care România, după propriile declarații, reprezenta/reprezintă patria de suflet. Nici una din constatările, de o impecabilă urbanitate, ce ar trebui să ne îndemne să luăm aminte, subliniez, nu a fost făcută de la distanță autoprotectoare a turistului grabit sau a cercetătorului arid, obsedat de canonul obiectivității. Scrierile lor (publicate în 1916, 1939, respectiv 1999), în care înțelnim aceeași constatare privind propensiunea românească spre conservatorism - având drept corolar exacerbarea mindriei autohtonismului - acoperă așadar întreg secolul XX. Harnicul R. Ortiz remarcă aceasta în diferite scrieri, între care documentatul volum *Per la storia della cultura italiana in Romania* (C. Sfetea, București, 1916), S. Guarnieri în consistenta postfață la broșura lui Aurel Cosma, *Tracce di vita italiana nel Banato* (edizione dell' Istituto Italiano di Cultura in Romania, sezione di Timișoara, 1939) iar B. Mazzoni în prefața la propriul volum, *Le iscrizioni*

parlanti del cimitero di Sapința (ETS, Pisa, 1999).

În cei 22 de ani de pasionată implicare în cultura noastră (prin cursuri universitare și îndrumarea tinerilor, între care G. Călinescu, E. Papu, N. Façon, colaborări la revista, fondate sau nu de el, prin participarea la cenaclul "Sburatorul" și la viața Academiei Române), Ortiz și-a valorificat întinsa operă științifică publicând în Italia și România peste 200 de studii și volume, așadar mii de pagini, interesând filologia romanică, istoria și critica literară italiană sau românică. Între acestea și volumul mai-sus citat, impresionant prin rigoarea și polimorfia documentării. Dacă primele două sute de pagini erau inedite, următoarele (*Pietro Metastasio e i poeti Văcărești*, respectiv *Per la fortuna della tragedia alfieriana in Romania*) fuseseră tipărite în prestigiosul *Giornale Storico della Letteratura Italiana*. Pentru a compensa spiritul doct-demonstrativ al capitolelor istoriografice, prefața strecoară o notă cochet-sentimentală. Parafrazând finalul cântonelor și baladelor medievale, prin care poetul își trimitea ca mesajer în lume propriul text, Ramiro Ortiz își îndemna la drum, într-un *pelerinaj de juruință...* cartea de iubire, nu doar de erudiție, pentru a le vorbi italienilor *despre acest popor frate pe care ei nu-l cunosc și care nu-i cunoaște*, iar românilor *despre gloria și splendoarea de altă dată, când arta italiană și manierele alege din secolul al XVI-lea făceau din curtea lui Petru Cercel sau a lui Constantin Brâncoveanu faruri alese, pline de lumină ale culturii latine în orient!*

Și motto-ul capitolului introductiv trădează, nu un orgoliu ostentiv, ci doar conștiința apartenenței la o prestigioasă tradiție culturală; aceeași pe care o vom întâlni într-o formă, la fel sau mai puțin explicită, nu numai la Guarnieri sau Mazzoni, ci la toți italienii care au pus în balanță propria istorie cu a altora. Ortiz reparcurge căile de penetrare a culturii latine, apoi italiene (militare, politice, misionare, comerciale, culturale), oprindu-se, în funcție de perioadă, asupra unor categorii profesionale (constructori, medici, ingineri, decoratori, marinari genovezi și venețieni) sau a unor personalități și nu numai de talia lui Piccolomini, Giovanni Botero, Petru Cercel sau stolnicul Constantin Cantacuzino.

Ici și colo, dar niciodată frontal, au fost abordate chestiuni ca defazarea Țărilor Române față de Italia și cultul pentru tradițiile meleagurilor, cum se

exprima referindu-se la Asachi, *moldovean pur sînge*.

ÎNTR-UN alt volum, *Medioevo rumeno* (Roma, Anonima Romana Editoriale, 1928), Ramiro Ortiz zăbovea asupra persistenței unor fenomene culturale (disparute la unii din vecinii noștri), semn al unei mai pronunțate inerții. Comparându-i cu trubadurii occidentali pe scripcarii și cobzarii interpreți (uneori și autori) de epopee, din Ungaria și România, nota: *este foarte interesant să constatăți că în vreme ce cobzarii au dispărut aproape complet din societatea maghiară, ei există și astăzi în România, unde cuvintele ungurești cobză și cobzar au apărut datorită influenței Ungariei vecine* (p. 69-70).

Frontal, a abordat problema cerbiei tradiționaliste Silvio Guarnieri, deși a consacrat mult mai puține pagini culturii române. Hiperlucidul prozator și istoric literar s-a consacrat mai ales literaturii moderne din țara sa, după debutul cu *Interpretazione di Machiavelli*, în 1934, în anii colaborării susținute la *Solaria* florentină, când și-a câștigat prietenia, nu numai stima, frecventatorilor renumitei cafenele a ermeticilor *Le giubbe rosse*, - a unui Montale, Vittorini sau Gadda.

Prin spiritul ei, postfață lui S. Guarnieri mai sus citată este reacția normală la introducerea lui Aurel Cosma, pandantul firesc la retorică dulceagă și la emfaticizarea frației de sînge a românilor cu italienii, purtînd drept titlu *Omagiu Italiei*. Conform obiceiului, și acum răspîndit printre noi (deși cel mai adesea reacția de răspuns este condescendent ironică), acesta din urmă invocă, sugerînd drept fundal forul lui Traian, consanguinitatea: *Ne leagă imperativa lege a singelui ca și ghesul inimii noastre, cu pulsații latine*. (p. 7)

În șaisprezece sumare capitole, A. Cosma semnala diacronic, prin mari salturi, prezențe preromane, romane și italiene, pînă în 1777, anul cînd Francesco Grisellini și-a încheiat rodnicul sejur trienal în Banat. În realitate, el doar a numit personalități și evenimente despre care acesta din urmă ne lasase o solidă documentație, în sute de pagini, publicate simultan, în 1780, în germană și italiană, la Viena și Veneția. Poate broșura lui Cosma ar fi fost mai cu miez și mai sobra, dacă ar fi luat aminte la textul înaintașului italian. Referindu-se la zona Banatului, în primul paragraf al Scrisorii I (tratatul științific are, prin incipitul și finalul capitolelor, o ramă epistolară) adresate comandantului chezarocraiesc al Timișoarei, Grisellini scria: *Ar fi de dorit să o descrie cineva, deoarece are o multime de lucruri memorabile, merind atenția savanților și naturalistilor, cît și a oricărui alte persoane, cărora niște informații reale și exacte le-ar putea da îndemn... Iar aceasta cu atît mai mult într-un secol atît de luminat ca al nostru. (Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei, Facla, Timișoara, 1984, p. 28).*

La spiritul acestor pagini lua bine aminte, în schimb, Silvio Guarnieri, capitalizînd și plusul derivat din noua distanță istorică. Reparcurgînd și el etapele prezenței peninsularilor în Banat, nu uita de motivația imigranților și de durata sejurului fiecărui val, pentru a compara treapta de civilizație pe care se aflau noii veniți față de autohtoni. Pentru că romanitatea - comuna

nouă și italienilor -, arăta profesorul Guarnieri, în condiții istorice diferite, a fost pentru ei o bază pentru o adevărată înflorire, în vreme ce pentru noi - un element de coeziune și apărare, punct de referință în zbaterea pentru supraviețuire ca entitate națională. Silvio Guarnieri observa că motivației comerciale sau militare din vremea romanilor i s-a adăugat în epoca modernă cea de ordin religios, nu mai puțin ambițioasă, chiar dacă nu a ajuns să prevaleze asupra primeia. Pe vremea Habsburgilor, de exemplu, italienii veneau în grupuri restrînse în Banat ca să presteze propria muncă bine retribuită; stăpîni pe o meserie sau o anume tehnică, împinși nu de foamea de pămînt, ci de cîștig; era vorba mai ales de muncitori foarte apropiați, ca mentalitate și obiceiuri, de mica burghezie, numai că puțini s-au stabilit aici, majoritatea preferînd să se întoarcă în țara de baștină (p. 62).

Legăți prin indeletniciri de urbe, nu de pămînt sau vite, cum erau cel mai adesea ceilalți coloniști, în vremuri de restriște (războaie, epidemii), italienii își lichidau afacerile pentru a face calea întoarsă. Ceea ce îi împingea după un timp pe conaționali lui din secolele trecute spre casele lor - considera Silvio Guarnieri - era faptul că greu s-ar fi putut adapta unui nivel de viață diferit și adesea inferior celui cu care erau obișnușiți. (p. 63)

Nu a fost uitat nici statutul dezavantajat al românilor transilvăneni, obligați, sub valorile navalitorilor și dominatorilor, să se agațe de o tradiție care încă mai amintea de punctul-limită al evoluției lor (p. 159), sau fuseseră împinși înapoi pe scara civilizației, ceea ce explică de ce nu ei, ci alți coloniști i-au asimilat pe puținii italieni ramași.

Aceasta ar motiva, după universitarul nostru, și valorificarea în salturi și cu oarece întîrziere a posibilităților de dezvoltare culturală și civică, create prin reiteratele contacte cu italienii, și prin ei, cu occidentul. Pentru ca atît martirul Gerardo Sagredo, misionar catolic în Banat (sec. al XI-lea), cît și Giovanni Capistrano, în secolul al XV-lea, generalii Enea Silvio Caprara și Luigi Ferdinando Marsigli (sec. al XVII-lea), Eugen de Savoia, baronul-guvernator Giuseppe di Brigido, pe vremea lui Iosif al II-lea, pentru a nu mai vorbi de iluministul venețian Francesco Grisellini (geograf, istoric, desenator, cartograf, economist, etnograf, botanist) au readus Banatul în sfera civilizației occidentale, restabilind legăturile întrerupte între două țări avînd cîndva aceleași obiceiuri și guvernare. Dar lungile secole de izolare explica de ce românii - scria Guarnieri în 1939 - fixați la un anume mod de viață, devenit obișnuit, deși prin unele aspecte primitiv, nu se despart de el fără păreri de rău: este revolta firească - arata el - a celor mai simple sentimente împotriva deformării impuse de convențiile sociale, lupta inevitabilă dintre mentalitatea țărănească și cea de la oraș, suspiciunea cu care cel educat în mijlocul a puține, fruste obiceiuri privește lipsa de prejudecăți dezinvoltă a noului bogătaș obișnuit să-și duca la extrem mondenitatea. (p. 65-66)

Din păcate, profesorul Silvio Guarnieri, care în ciuda unei proverbiale sobrietăți, nu se sfia să repete public, la noi și în Italia, că România însemna pentru el mai mult decît oricare altă țară străină (aici își petrecuse ani funda-

Sfântul Gheorghe - gravură la Cartea românească de învățătură, Iași, 1643

italienii

mentali de viața, i se nascuse primul copil, fusese înconjurat cu o caldă solidaritate în anii grei ai războiului), nu a mai scris nimic pe această temă, deși a revenit în răsmapuri în România pînă spre sfîrșitul anilor '80. Neîndoelnic, ar fi fost cel mai indicat să ne spună dacă și în ce măsură ceva din felul nostru de a fi se schimbă după o jumătate de secol.

Cu atît mai mult cu cît, acum doi ani, Bruno Mazzoni căuta și el explicații pentru unele mentalități, de data aceasta din Maramureș. A făcut-o pe urma investigațiilor unor cercetători români, privind considerentele istorice care au dus la formarea unei *diffuse conștiințe colective*, cînd păturile rurale, urmîndu-și 'domniile', își făcuseră scut din valorile identitare. *Efectul acestui proces istorico-social* - citim într-una din primele pagini - este *mîndria cu care și astăzi populația din satele maramureșene, revendicîndu-și propriul "autohtonism", tinde să-și salveze valorile cele mai autentice ale Ethosului lor istoric.* (pag. 10)

În densa introducere la volumul citat - cercetare filologică riguroasă a textelor din trist-induioșatorul *cimitir vesel* din Sapința - universitarul italian dă încă o dată dovada pătrunderii fenomenelor sociale și culturale de prin părțile noastre, sesizînd mitizarea unor valori și manifestări culturale considerate ancestrale și sub impulsul unor forțe externe și aleatorii. O face nu numai în urmărirea diacronică a politizării și distorsionării oportuniste a fenomenului (*emfaticizarea caracterului autentic și laic al multor inscripții*, sub regimul comunist) sau a superficialei exploatare turistice, ci și în felul în care le corelează cu elitismul exacerb al intelectualității. Motivația reală invocată (*adoptarea cimitirului vesel* de cultura oficială, în anii '70, a provocat reacția de respingere, alimen-tînd snobismul) și eleganța frazelor lui Bruno Mazzoni nu trebuie să ne împiedice să vedem mesajul subiacent, invitația de a medita asupra contraproductivei exagerări a elitismului. De dragul patinei istorice, cel puțin, intelectualitatea ar trebui poate să nu uite lecția modeștilor pașoptiști, care au dinamizat cursul istoric, tocmai pentru că nu au adîncit - prin ostentație - o distanță oricum stîngenitoare.

Trei semnale convergente, așadar, toate venite de la prieteni apropiați Ortiz, Guarnieri, Mazzoni.

Doina Condrea Derer

Paul MORAND

POEME

CUNOSCUT mai mult ca prozator - autor al unor volume de nuvele precum *Ouvert al nuit* (*Deschis în timpul nopții* - 1922), al unor romane (*Lewis și Irene* - 1925) ori al unor cărți consacrate unor mari orașe ca *New York* (1929), *Londra* (1933), *București* (1935) - Paul Morand (1888-1976) a fost un remarcabil poet, reprezentativ pentru poezia franceză din primele decenii ale secolului XX, crescută în atmosfera «cosmopolită» a mediilor avangardiste sau în vecinătatea lor. Diplomatul Paul Morand, cu stagii la Londra, Roma, Madrid. Și, spre sfîrșitul carierei, la București (în anul 1943-1944), pasionat de călătorie, cu o curiozitate deschisă peste toate frontierele, este astfel și în versurile sale, care-l situează printre poeții obsedați de spațiu, de explorarea și descoperirea unor ținuturi noi, de o cuprindere caleidoscopică a dinamicii civilizației moderne - adică alături de un Apollinaire (a cărui *Zonă* e un punct de origine pentru o întreagă orientare a liricii începutului de veac), de un Blaise Cendrars sau Valéry Larbaud, și prețuit ca atare de toți comen-

tatorii acestui moment din istoria poeziei franceze. Cîteva culegeri de poeme ilustrează această parte a operei sale, începînd cu *Lampes à arc* (*Lămpi cu arc*, 1919) și continuînd cu *Feuilles de température* (*Foi de temperatură*, 1920), *Vingt-cinq poèmes sans oiseaux* (*Douăzeci și cinci de poeme fără păsări*, 1924), *USA* (1928), *Papiers d'identité* (*Documente de identitate*, 1931). Este o poezie prin excelență de notație, «reportericească», înregistrînd cu o tehnică «simultaneistă» senzația, imaginea, metamorfozele peisajului contemporan și refuzîndu-și programatic efuziunile sentimentale. Ochiul atent și sensibil al «omului grabit», prins în agitația universală, concentrează în linii rapide și sub lumini fulgurante impresii, emoții, siluete ori portrete (din care nu lipsesc, adesea, nici ironia și grotescul), astfel încît textul devine într-adevăr un fel de «foaie de temperatură» a momentului înregistrat. Cîteva rînduri dintr-o evocare a lui Bernard Delvaille, care îngrijește și ediția de versuri publicată în 1966 în colecția «Poètes d'aujourd'hui» a Editurii Seghers, sintetizează expresiv

În 1930

portretul scriitorului: «Privirea pe care o îndrepta spre lume a fost rînd pe rînd ironică și neliniștită, tandră și perfidă. A vrut să-și sfărîme legenda de pirat al globului, de hoț de continente care aleargă după trenuri cu o valiză în mîna. Acest om grabit a fost discreția însăși. Nu și-a expus niciodată stările sufletești și ar fi putut spune, împreună cu Clotilde de Vaux că e nedemn pentru inimile mari să-și reverse tulburările pe care le trăiesc. A fost felul lui de a fi clasic. El ne-a învățat că viteza și eleganța, ca și percepția și pudoarea, nu sunt contradictorii. Dobîndise un soi de înțelepciune orientală...».

O zi de glorie

Între arhitecturile puternice ale bulevardului curge

o grasă omenire latină bogată în păr, în dinți, în inele, în mătase; copii cu capul mare în care alunecă ochi uleioși ca niște bile-n rostogolire, scofălcite femei gravide umplu catedralele unde-un Isus iezuit binecuvîntează neutralitatea. Tineri își așează pe terasele cafenelelor ștergîndu-și de praf pantofii cu o batistă colorată. Și niciodată morți, sau, în dricuri Ludovic XV, lăcuite cu alb, cîteva resturi de prea multă viață. Familii trec în ciorchini pe sub geamurile căldute ale autobuzelor; la balcoane încolțesc fete lacome să zămislească; bărbați zdraveni cu buzunare grele de bani ce se schimbă bine, ascund digestii enorme în pantalonii de alpaga, sub plane mecanice. În gări, e-o multime compactă ca ouăle de hering. Cum să uiți după toate astea stația Invalizilor în duminicile de ianuarie, sub ploaie, pe cînd un metrou plumburiu îi vărsa, sughițînd, ca pe niște bale, pe cîteva lucrători auxiliari care tușesc...

Barcelona

Don Juan

Pentru Marie Laurencin

Se duce la Clubul Conservator. Are ghete cu bot de postav cenușiu, o barbă de ștab, o pălărie de Córdoba, ochi de-antracit cu punji dedesubt. Fiindcă a vîndut niște catări armate americane (pe cei schiopi defilînd în centrul turmei) are bancnote de-o mie chiar în buzunarul din spate al pantalonilor. Statuia Comandorului care era-n cimitir îi aparține celui mai vîrstnic dintre Seligmann Brothers. În partea dinspre ducele de Montpensier miezul de noapte miroase a flori de portocal. Catării alunecă și de multe ori au căzut fiindcă procesiunile au împrăștiat ceara pe caldarâm.

Soferul are ordin să evite

Guadalquivirul și umezeala lui căci Don Juan suferă de prostată. Cu toate astea o trupeșă damă în chimonou, cu un deget arătător inelat cu un dinte de lapte îl invită să urce. Pe o bancă, niște călugărițe pocăite se oferă să-i lustruiască pantofii cu părul lor.

Sevilla, 1918

Beauty-parlor

căci tocmai frumusețea vorbește aici. Profitati de intrarea liberă, sub pămînt. Albastru, alb, roșu, aceste culori mă entuziasmează, căci sunt culorile frizerilor americani. Există oglinzi peste tot; nu răsfrîng niciodată același lucru, și ceva mai grozav decît Giotto. În peisajul ăsta de nichel și de smalt alb, li se întîmplă pielii păroase, unghiilor, epidermei, aventuri cumplite. Sub fascicolele proiectoarelor de cuirasate, în spatele vitrinelor, se fac operații de care depinde viața însăși a frumuseții! Bărbații sunt răsturnați, întepenii sub șervete fumegînde din care nu iese decît nasul, pe scaune legate-ntr-ele, și li se fac lucruri tăioase, care ard și omoară-n același timp, pe întreg trupul. De fiecare mîna se leagă-un manichiurez care-i ține pe pacienți pe sol. Ei nu pot să simtă nimic fiindcă li s-a luat sufletul ca să fie dezinfecat. Jucători de tenis cu vizieră verde scalpeză fete, leoaice, totemice, și strivesc cu tocurele lor de cauciuc părul acesta moale, așternut din paie de culoarea porumbului. Nu-ndrăznesc să-l adun și să-mi umplu cu el buzunarele.

Un negru trece în revistă ghetele, cu un aer sever, și face cruci cu creta pe tălpi, hotărînd cine va fi mîncat.

Prezentare și traducere de Ion Pop

Patimile după Malaparte

ÎN 1933 Suckert-Malaparte, expulzat din Partidul Fascist din cauza unor scrieri critice publicate în Franța, dă primele semne de îndepărtare de regimul mussolinian, ce va avea grija să-l deporteze în scop de reabilitare supravegheată. Și să-l trimită apoi pe frontul african și rus în calitate de corespondent de presă. În 1943, după o scurtă arestare din ordinul generalului Badoglio, Malaparte se înrolează sub drapelul armatei italiene de eliberare și lucrează ca ofițer de legatură pentru aliați. Din această experiență se va inspira romanul *La pelle*.

Curzio Malaparte în 1943

Anii '40 sînt foarte fertili pentru autorul romanului *Kaputt*, tipărit în 1944, și care descrie peisajul dezolant al unei Europe răpuse de război și corupție morală, în care putreziciunea cărnii adie deja în mediile, cabinetele și odăile aristocrate și burgheze ce s-au jucat cu focul și cu destinul unor popoare. *Kaputt* anunță, prin sadismul și necruțarea implacabilă față de *vinovați*, următorul roman, *La pelle* (1949), apărut simultan la Paris și la Milano, în italiană și franceză, - veritabilă *summa* stilistică și tematică a prozei malapartiene.

Ediția în limba română, *Pielea* (Ed. Univers, 2000, 328 p.) semnată de prozatorul și eseistul Eugen Uricaru, este traducerea celei italiene apărute în 1978 la Ed. Mondadori, prilej cu care, Malaparte, după o carantină (în Italia!) de trei decenii, este consacrat definitiv în colecțiile clasice moderne.

Pielea este o structură polifonică în 12 capitole ce ambiționează să dea o versiune modernă a *Divinei Comedii*. Chiar dacă nu o versiune riguros teologică, morală și alegorică, narațiunea lui Malaparte focalizează partea de infern și purgatoriu a unei Italii traumatizate de istorie în însăși esența sa glorioasă de simbol al creștinismului, al artelor, al armonizării omului cu fastuoasa natură italică. O cădere flagrantă din arhetip consemnează corespondentul de front dedat cu atrocități și violențe incredibile, ajutat de suflul epic, tragic, dramatic și chiar liric al romancierului. Malaparte, căpitan de legătură și călăuză a colonelului american Jack Hamilton printre ruinele și sufletele moarte dintr-un oraș-simbol al Italiei, Napoli, reușește în primul rând să fie un mare prozator, de o cruzime stilistică ce amintește de Céline, în sinestezia de duhori, mizerie și pitoresc, în decriptarea bolgilor de proxenetism,

prostituție, dezastru și trafic cu orice.

Este toamna lui 1943. Sudul Italiei este curățat de nemți. Învingători în bătălia de la Cassino, aliații debarcă la Napoli. Foametea face ravagii, declanșând o ciumă a *sufletelor*. Apar angroșiștii de femei, de copii, există chiar o bursă a acestora; în paralel se dezvoltă, ca sport național, spolierea militarilor străini, a *învingătorilor*, devalizarea, tâlhăria lor, indiferent de culoarea pielii sau confesiune religioasă.

Inventivitatea meridionalului atinge cote paroxistice în numele supraviețuirii, al salvării *pielii*. Sufletul a fost uitat, de vreme ce totul e de vânzare, prilej pentru Malaparte de a excela în codurile plasticului terifiant, imund, monstruos, deprimant. Fără să uite, când și când, să aerisească pagina printr-o boare de speranță dintr-un paradis anamnetic. Un lamento interior omniprezent însoțind ironia amară introduce scene de depravare și dezonoare, de abjecție și venalitate generalizată, flagel datorat nu numai războiului, ci și libertății aduse de eliberatori, față de care dicțiunea lui Malaparte este fie suspect apologetică, fie subversivă: "Libertatea costă scump. Mult mai scump decât robia. Și nu poate fi plătită nici cu aur, nici cu sânge, nici cu cele mai nobile sacrificii, ci cu lașitate, prostituție, trădare, cu toată murdăria sufletului omenesc."

Pielea nu poate lipsi din bibliografia călătorului interesat de sufletul ascuns, al orașului Napoli și al Italiei, cu totul deosebit de cel livresc și rațional. Suflet misterios, irațional, gata să coboare în mlaștina vânzării de frate sau a trupului, a adulației josnice, dar și să urce în zona sublimului, a sacrificiului de sine în timpul războiului. Evident, opțiunea lui Malaparte merge spre latura eroică a războiului antinazist, vestejind grozaviile *ciumei* declanșate ca efect al luptei *pentru a trăi, pentru a-ți salva pielea*.

Invectiva profetică, sarcasmul personajului Malaparte nu știrbesc cu nimic obiectivitatea naratorului, expert

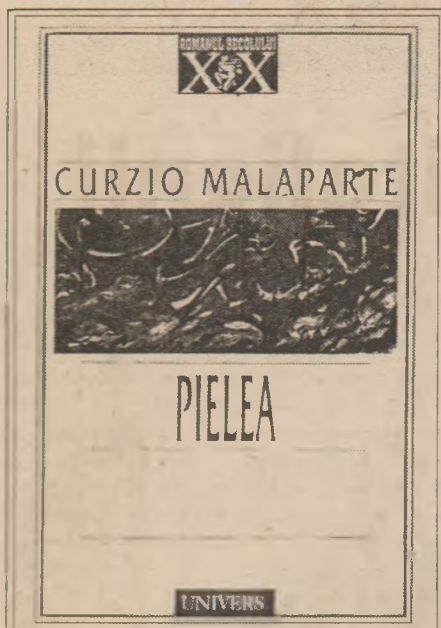
în tablouri preapocaliptice, o veritabilă *delectatio morbosa* în a descrie episoadele pângării vieții și morții, masacre, cadavre strivite, desfigurate, sfâșiate. Ceea ce nu-l împiedică să dea, în credibile puseuri de "arhitalian", memorabile icoane de peisaj sau fragmente din mitologia tutelară a artelor Renașterii. Pe alocuri patetic, strident și chiar artificial, monden și eclectic, livresc și dannunzian, Malaparte nu se dezmente niciodată când vine vorba de portretul unei tipologii umane adulterate, contrafăcute, demne de *Commedia* sa, ca de pildă cea dintr-o Sodoma homoerotică a orașului vegheat de Vezuviu.

EXEGET al frumuseții fizice virile, romane, Malaparte deplânge coruperea acesteia într-un personaj ca Jeanlouis, invadat de "fermenții unei sensibilități feminine, bolnave, deja stearpă prin absența sentimentelor nobile, a pasiunilor puternice, a idealurilor înalte(...)". Și nu pregetă să vadă în el imaginea raului de care suferea cea mai mare parte a tineretului european "în toate țările, învinse sau victorioase". Un moralist ce nu fuge în fața patimilor și perdiției sufletelor, și nici în fața unor îngrozitoare scene de război cum ar fi damnații bombelor cu fosfor din Hamburg, sau evreii răstigniți undeva în Ucraina. Pagini unice în proza italiană, de elegie și pietate, cum sunt cele dedicate cănelui Febo, dar și scene în cod fantastic, cum sunt cele prilejuite de casa cu fetuși din Roma, în care autorul a locuit temporar.

Chiar dacă pe alocuri narațiunea decade în reportaj, colportaj sau paradă enciclopedică, nimeni nu va mai scrie atât de eficient și totodată magic, despre Capri, Sicilia, Florența, Roma, Prato, orașul natal al autorului etc. *Pielea* este compendiul patimilor Italiei, dar și ale Europei, al cărei simbol este, în ochii generalului american Cork, chiar Malaparte. Un fel de ghid fabulatoriu de istorie și de civilizație, de poezie, artă, glorie și mistere europene.

...și în ultimii săi ani de viață

Curzio Malaparte, *Pielea*, Ed. Univers, 2000, 238 pag.

Drept care Malaparte își intră în rol și se simte în același timp "oprimat, distrus, împușcat, invadat, eliberat, mă simteam ticălos și erou, *bastard* și *charming*, prieten și dușman, învins și învingător". As în regia comportamentului multilor în împrejurări extreme, ca de pildă sub "Ploaia de foc" a Vezuviului, Malaparte descinde în subterana instinctelor aceloră în fața cataclismelor. Peisajul infernal capătă valențe luxuriante, cromatic înfiorătoare merge mână-n mână cu escandescența de amintire biblică. Haos vs. creație. Personajele americane și franceze (ce vorbesc cu spor în engleză și franceză de dragul *autenticității*) își pun întrebarea vis-à-vis de autor, întrebare legitimă și a cititorului: nu cumva toate cele povestite fac proba unei imaginații foarte vii, și cum de este posibil ca totul să i se întâmple numai lui? Raspunsul lui Malaparte, o stratagemă ad-hoc, de-a dreptul horror, nu va întârzia să vină. Nici violențele partizanilor nu sunt cruțate, barbare și păgâne, asemeni tuturor masacrelor săvârșite inclusiv după Eliberare, în vendetele fratricide. Romanul se închide cu o urcare pe Vezuviu, "Zeul Mort", vulcanul ucigaș și tutelar, osmotic legat de destinul, credința și viața napolitanilor. Ce se tem de liniștea letală a muntelui lbr sacru, mai mult chiar decât de erupția lui, vitală ca o făgăduință de renaștere.

SIGUR, n-am insistat în acest comentariu asupra omului Malaparte (1898-1957). Protagonist al unor scandaluri literare și politice în timpul vieții, apoi, în chip voit, aproape uitat după moarte; un succes editorial unic în panorama literaturii italiene a veacului XX, Malaparte revine impetuos în arenă prin forța unor cifre strivitoare: 38 de cărți, 124 ediții în italiană, 123 ediții în 23 de limbi străine, inclusiv chineză, japoneză. Personajul Malaparte, eroul tuturor cărților, cameleonul, profet în țara sa, duplicitarul, omul de Renaștere, erou și artist, anti-italianul și naționalistul, provincialul și avangardistul, protestantul și catolicul, riscau să-l eclipseze pe scriitorul european, pe romancier în primul rând. În jurnalul său, Malaparte dorește să acrediteze că: "Tout mes avatars sont des avatars littéraires. J'ai été en prison pour des raisons littéraires, non pas politiques. On veut faire de moi un personnage politique, et naturellement cela ne cadre pas avec moi, et les gens n'y comprennent plus rien". După lectura acestei cărți, ne este greu să nu-l credem pe cuvânt pe autor, preocupat în cel mai înalt grad în ultimii ani dacă în cărțile lui a făcut *arta* sau nu. Romanul *Pielea* este o probă de artă cu majusculă.

Geo Vasile

"Kafka"

● Goethe Institut și Inter Naciones (alt organism ce se ocupa cu promovarea culturii germane) au inițiat editarea unei noi publicații: "Kafka - trimestrial central-european", care apare simultan în versiune poloneză, ungară, cehă, slovacă și germană și se dorește a fi un forum de dialog referitor la unitatea istorică și culturală a Europei. "Istoria ne-a lăsat prejudecați reciproce care împiedică buna înțelegere. Pentru a le depăși, trebuie să ne împărtășim amintirile și experiențele" - se spune în editorialul numărului inaugural. Revista, care apare sub direcția lui Peter Sotje și e redactată de Inge Brodersen și Rüdiger Dammann, își propune să publice opiniile unor cunoscuți scriitori și oameni de cultură din Europa Centrală, în "caiete tematice". Astfel, în primul număr se pot citi, între altele, texte de György Konrád, Slavenka Drakulic, Jens Reich, Adam Krzeminski, ilustrate cu fotografii alb-negru ale celui din urmă, Frantisek Drtikol.

Pentru turiști

● Arthur C. Clarke (pe care l-ați văzut probabil, în transmisiile Galei Oscar, anunțând, de la el de acasă,

din Sri Lanka, unde locuiește de peste o jumătate de secol, câștigătorul unuia dintre trofee) și-a petrecut copilăria la o fermă din Somerseset și a urmat cursuri serale de fizică la Victorian Arts and Education Institute din Taunton. Orașul englez, cunoscut doar pentru produsele lactate și pentru monotonia senina a vieții locuitorilor, a decis să-și onoreze cel mai ilustrat personaj pornit de pe acele meleaguri, transformând școala într-un muzeu consacrat "profetului erei spațiale". Inițiatorul proiectului, Chris Clarke (în regiune, Clarke e un nume foarte frecvent) speră că, astfel, urbea să atragă turiști și să obțină beneficii. Cum autorul *Odiseei spațiale 2001* a refuzat să mai calce vreedată în orașul adolescenței sale, fratele sau mai mic cu cinci ani, Fred Clarke, acum în vârstă de 79 de ani și care îi seamănă perfect, îl va reprezenta la festivități. Deși nici acesta nu s-a mai văzut cu Arthur de vreo trei decenii decit pe videofon, pare mulțumit să primească onoruri în chip de sosie - scrie "The Independent on Sunday".

Expoziție

● Rita Gombrowicz a oferit Muzeului Literaturii "Adam Mickiewicz" din Varșovia câteva obiecte ce au aparținut soțului ei și care sint prezentate în expoziția recent inaugurată - *Witold Gombrowicz - frânturi de amintiri*. Autorul romanelor *Ferdydurke*, *Pornografie*, *Trans-Atlantic*, *Cosmos*, al celebrului *Jurnal* (toate traduse și la noi, la Ed. Univers), care își simțea "polonismul" ca pe o nefericire, s-a împăcat în posteritate cu țara sa de origine.

Trifero

● Publicind în 1982, la 15 ani, *Lo peor de todo*, Ray Loriga a declanșat în Spania un fenomen literar, editorial și chiar sociologic. Tinăra literatură spaniolă exploda, prin el, într-o salbaticie libertară, proprie convulsiilor adolescenței punk. Ajuns acum la 34 de ani și la al șaselea roman, Loriga și-a mai calmat violența contestatară. Ultima sa carte, *Trifero* (Ed. Destino)

se inspiră din... fizica cuantică. "Mă interesează posibilitățile literare, poetice și filosofice ale anumitor teorii științifice. Mecanica cuantică, de exemplu, cu timpul reversibil, lumile în *n* dimensiuni... percepțiile multiple ale realității etc. - un adevărat paradis pentru un romancier." Refugiul în știință nu îl multumește însă, fiindcă "problemele care se pun sufletului nu găsesc răspuns într-un accelerator de particule". În "Cambio 16" el se confesează: "Fac parte din acei atei care cred în infern. Asta înfierbîntă citeodată." Și eroul său, Trifero, e din aceeași categorie. Un *picaro* clasic în costumul lui Humbert Humbert din *Lolita*, el oscilează între comedia tristă și drama veselă - un funambulism periculos dar care îi place. Pe coperta a patra a romanului *Trifero*, editorul a rezumat subiectul așa: "Un om în căutarea unui echilibru imposibil și care, chiar în ridicol, își păstrează eleganța".

Balthus

● Este ciudat că oamenii se sting din viață în chiar luna în care s-au născut. În februarie, cu citeva zile înainte de a împlini 93 de ani, a murit pictorul suprarealist francez de origine poloneză Balthus (Balthasar Klossowski). Născut în 1908, și-a făcut studiile la Paris, unde s-a împrietenit cu marii artiști ai grupului avangardist și și-a cucerit o cotă internațională, operele sale fiind expuse în mari muzee europene și americane și figurind în colecții

particulare celebre. La licitații, tablourile lui au atins sume record, între 2 și 7 milioane de dolari. Numeroase retrospective i-au fost consacrate, la Muzeul de Arte Decorative din Paris, la Tate Gallery din Londra, la Metropolitan Museum din New York ș.a. În Polonia natală n-a revenit decit o singură dată, în septembrie 1998, cînd, cu ocazia împlinirii vîrstei de 90 de ani, i s-a acordat titlul de *doctor honoris causa* al Școlii de Arte din Wrocław.

Urîta rupe inimi

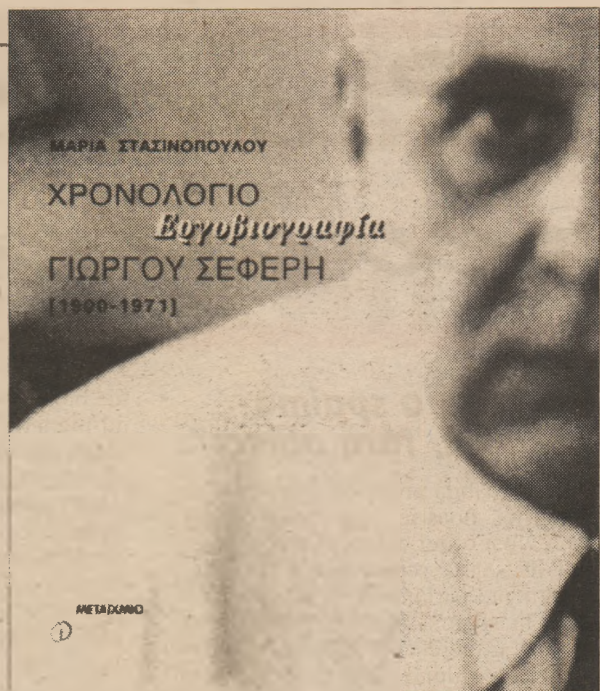
de actrița Ana Maria Orozco) a cucerit inimile columbiensilor de ambe sexe pînă într-atît încît a fost propusă la titlul de "Personalitatea anului", politicianii și chiar președintele țării sint "fanii" ei și nu e săptămîna să nu-i apară poza pe copertele revistelor. "În toate țările există mai mulți oameni urîți decit frumoși, ceea ce explică formidabila solidaritate a publicului cu Betty", a declarat Fernando Gaetan, autorul serialului, care scrie cinci episoade pe săptămîna ținînd cont și de sugestiile telespectatorilor. Telenovela e difuzată în 15 țări și doar în America Latină e urmărită de 80 de milioane de persoane. În imagine, eroina serialului, intruchipată de Ana Maria Orozco.

Epilog la Centenarul Seferis

DEȘI, cronologic, Anul Seferis (care a marcat în 2000 împlinirea a 100 de ani de la nașterea celui dintîi scriitor grec laureat al Premiului Nobel pentru Literatură, Yorgos Seferis) s-a încheiat, edițiile legate de viața și opera bardului smiriot continua să apară și în 2001. Între acestea se numără și *Cronologia Yorgos Seferis (1900-1971)*, semnată de Maria Stasinopoulou-Daskalopoulou și apărută la editura ateniană Metaimnio.

Lansarea volumului a avut loc la 15 martie a.c. în amfiteatrul Seferis al Ministerului de Externe, în prezența ministrului de Externe al Greciei, dl Gheorghios Papandreou, care a evocat, într-o emoționantă alocuțiune, strălucita activitate diplomatică de aproape patru decenii (1924-1962) a scriitorului născut la Smirna, "una dintre cele mai puternice voci ale conștiinței grecești", cel care a inaugurat în Grecia "diplomația culturală".

D.N. Maronitis, profesor la Universitatea din Salonic, președinte al Comitetului de organizare a Centenarului Seferis, a stăruit asupra rectitudinii morale a autorului *Cotiturii* (placheta de debut, care constituie actul de naștere al poeziei pure în Grecia), pe care l-a cunoscut în toamna anului 1970. Seferis, care renunțase la scris în semn de protest împotriva juntei militare instalate la putere în 1967, acceptă să semneze, alături de alți scriitori, unul dintre cele *Optsprezece texte*, ale volumului colectiv apărut în

1970, energic protest al intelectualității ateniene împotriva dictaturii.

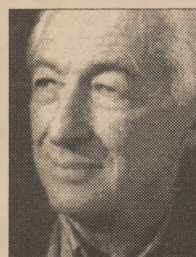
Ceilalți doi vorbitori, Yorghis Ystromanolakis, profesor la Universitatea din Atena și prozator, și poetul Titos Patrikios au relevat virtuțile lucrării, care se citește pe nerăsuflăte, ca un roman, romanul unui ionian, al cărui spațiu de desfășurare (cu popasuri la Paris, Londra, Ankara, în Egipt, Cipru sau Africa de Sud) are ca punct de plecare Smirna și de sosire Atena. Urmărind îndeaproape evenimentele care au marcat tumultuoasa viață personală, cariera diplomatică de excepție și biografia spirituală a unuia dintre pilonii vieții literare neoeleene a secolului 20, autoarea topește în această cronologie - gen din ce în ce mai gustat de publicul elen (este așteptată cu nerăbdare o cronologie Kavafis) - un imens material, în parte inedit (cititorul român va afla că Seferis a poposit în România de două ori într-un singur an, în februarie și mai 1939, a doua oară fiind însoțit de poetul Takis Papatsonis), menit să pună în lumină, la adevăratele-i dimensiuni, complexitatea acestei personalități măcinate de "dorul grecității". (Elena Lazăr)

Forța feminină

● În toate filmele sale, marele regizor japonez Shohei Imamura, acum în vîrstă de 74 de ani, descrie cu forță dorințele primitive ale oamenilor, în special iubirea carnală, ce exprimă vitalitatea, energia debordantă. De la *Femeia insectă* (1963), *Dorința de a ucide* (1964), *Răzburarea e a mea* (1979) și *Balada lui Narayama* (1983) pînă la *Anghila* (1997), care a obținut Palme d'or la Cannes, Imamura s-a străduit să arate "supremația forței femeii". Filmul la care lucrăm acum, inspirat de două nuvele ale scriitorului Yo Henne, se intitulează *Apa călduță de sub podul roșu* și e povestea legăturii sexuale dintre un bărbat trecut de prima tinerețe și o femeie stranie, căreia sexul îi dă puteri miraculoase. "Secolul XXI e prevăzut ca reprezentînd apogeul științei. Această viziune nu-mi place deloc. Eu vreau să provoc reflecții pornind de la dragostea fizică. Chiar dacă sint considerat un vestigiu al secolului trecut, îmi place să filmez ființe de carne și sînge, să sondez profunzimea energiei feminine". *Apa călduță de sub podul roșu* va avea premiera la toamnă.

Patmos

● În noul volum de poeme al lui Lorand Gaspar, *Patmos et autres poemes* (Ed. Gallimard) domnește lumina mediteraneeană a Greciei, Tunisiei, Indiei. Același har

profunzime a gândirii - cunoscute din volumele anterioare ale poetului - se unesc din nou pentru a cînta frumusețea lumii și fericirea uimită de a fi viu, de a descoperi miracolele al cuvîntului și aceeași cotidiene ale existenței.

Suflete pierdute

● Operatorul american de origine poloneză Janusz Kaminski, de două ori laureat cu Oscar pentru imagine și colaborator permanent al lui Spielberg, a debutat ca regizor cu filmul *Suflete pierdute*, ce a avut premiera de curînd la Varșovia. Filmul e un thriller avînd ca subiect exorcismele de la începutul secolului 20. Teme situate la granița dintre credință și misticism preocupă în ultima vreme destui cinești celebri, de la Polanski (*A noua poartă*) la Shyamalan (*Al șaptelea simț*). Filmul lui Kaminski, în care Ben Chaplin joacă rolul unui scriitor bîntuit de Diavol, iar Winona Ryder pe acela al exorcistei, a fost comparat de critici cu *Rosemary's baby* al lui Polanski și cu *Exorcistul* lui Friedkin. "Evident, comparația mă flatează, dar pentru *Suflete pierdute* nu m-am inspirat de nicaieri. E vorba de un film doar al meu. Ceea ce nu înseamnă că eu cred în exorcisme", a declarat regizorul, care, în mod curios, a incredinat imaginea altui operator, Mauro Flore.

Au fost odată... poveștile

● De ce tricentenarul ediției princeps (1697) a *Poveștilor* lui Perrault a trecut neobservat? Pentru că memoria noastră confundă poveștile lui Perrault total și fiul cu cele ale Fraților Grimm și ale lui Andersen, intrate cu toatele în folclorul copiilor, alături de povești

populare, ale căror motive circulă pe vaste arii geografice. O expoziție dedicată poveștilor poate fi văzută la Biblioteca Națională a Franței pînă la 17 iunie, ocazie cu care BNF în colaborare cu Ed. Seuil a editat și un superb album intitulat *Il était une fois... les contes de fées*.

Revista revistelor

"Era o spaimă absurdă, fără obiect"

Remarcabila propoziție din titlul însemnărilor noastre aparține d-lui Ilie Merce, fost ofițer de securitate, răspunzător de soarta scriitorilor și artiștilor, actualmente parlamentar PRM, și ea se referă la spaima noastră a tuturor de răposata și mereu via securitate. A fost rostită cu prilejul unui interviu total neprofesionist pe care i l-a solicitat pentru ziarul *Adevărul* (24-25 februarie) dl Val Vâlcu. Replicile au venit de la sine. Cea mai exactă și mai temeinică îi aparține d-lui Dorin Tudoran, care a publicat un amplu articol în *ADEVĂRUL LITERAR ȘI ARTISTIC* (20 martie), intitulat spiritual *Scufița roșie cu imunitate parlamentară (natură nu tocmai moartă)*. Motto-ul, din Theodulf, este citabil și el: "Ce să faci azi lebedele, de vreme ce corbii fac să răsună asemenea cîntări, iar papagalul imită Muzele". Dl Tudoran ironizează, în stilul său binecunoscut, ideea principală a intervenției dl Merce și anume că în epoca de aur, "românii erau loviți de un soi ciudat de amoc, temîndu-se excesiv de ceva ce fie nu exista, fie nu era nici pe departe de proporții ce trebuiau să producă neliniște". Reducînd securitatea la contrainformații, dl Merce încearcă, la fel ca și dl Pleșiță sau ca și alți foști ofițeri ai odioasei instituții, să o legitimizeze, de vreme ce toate țările din lume posedă astfel de servicii și nimeni nu protestează. Despre anchetele penale pe care fosta securitate le conducea după bunul ei plac, despre dreptul ei de a aresta, tortura și executa oameni, despre miile de agenți în civil care îi urmăreau pe cetățenii acestei țări, despre ascultarea telefoanelor și violarea corespondenței private, despre racolarea de turnatori prin șantaj și amenințare, despre acestea și despre altele, dl Merce nu suflă o vorbă. El se întreabă cu cinism că, de pildă, ascultarea telefoanelor era o balivernă: cum să-i interceptezi cu 100 de posturi, cîte erau în județul Buzău pe cînd dl Merce lucra acolo, pe cei peste 400.000

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundației "România literară", București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

de buzoieni? Ca și dl Pleșiță, în interviul maraton din *Lumea magazin*, reluat, după cite sîntem informați, într-o carte, dl Merce ne socotește niște imbecili, uituci pe deasupra, care s-au temut, din lașitate, de o instituție admirabilă și patriotică, asemenea celor din toate țările moderne. "Era o spaimă absurdă, fără obiect", exclamă dl Merce, acuzînd implicit "Europa Liberă" de a o fi creat și întreținut. Ticaloșia îi prilejuiește d-lui Dorin Tudoran un răspuns care se cuvine citat integral: "Așadar, Paul Goma nu a fost arestat decît în inchipuirea lui Noel Bernard; Radu Filipescu nu a fost arestat decît în inchipuirea lui Vlad Georgescu; Gheorghe Ursu nu a fost ucis în bătaie decît în inchipuirea d-nei Monica Lovinescu; Gabriel Andreescu nu s-a aflat la un fir de păr de o teribilă sentință decît în imaginația bolnavă a lui N.C. Munteanu; I. Negoiescu nu a fost arestat și șantajat decît în inchipuirea Ralucai Petruțian; Vasile Paraschiv nu a fost de citeva ori la un pas de moarte decît în inchipuirea lui Virgil Ierunca; calvarul lui Gh. Calciu-Dumitreasa nu a avut loc decît în inchipuirea lui Mircea Carp; Doina Comea n-a fost supusă unor umilinte nesfîrșite decît în inchipuirea Ioanei Magura-Bernard; Dan Petrescu, Nicu Stăncescu, Mariana Celac, Vasile Gógea și atîția alții nu au fost hăituiți decît în inchipuirea lui Gelu Ionescu; G.M. Tamás, William Totok și Geza Szöcs nu au existat decît în inchipuirea lui Dan Ionescu; teroarea la care au fost supuși Gh. Brașoveanu și doctorul Ionel Cană nu a fost decît rodul inchipuirii lui C. Alexandroaie. Și așa mai departe. Cum s-ar spune, păcătosul de «imaginar colectiv» ne-a tras clapa."

Două descreierate de la Chișinău și numeroși manageri din România

Marcat pesemne de nostalgia vechiului consens de la Snagov, președintele Iliescu și-a mai încercat o dată norocul, în aceeași localitate. Însă în locul așteptatei Declarații de la Snagov, dl Iliescu s-a ales cu o aminare, deoarece o parte dintre participanți a considerat că textul Declarației are nevoie de precizări pe ici, pe acolo. Editorialiștii cotidianelor centrale au fost în majoritate de acord că această Declarație nu va impresiona prea tare factorii de decizie ai NATO. Un editorialist, Dan Pavel, și-a intitulat contribuția din *ZIUA*: *Integrarea de la Snagov*, ceea ce, din păcate, e perfect adevărat. Clasa politică autohtonă e tot mai pătrunsă de propria ei importanță în materie de declarații și tot mai greu de urnit la acțiune. De altfel, dl Iliescu a declarat presei că nu este nici o tragedie dacă România nu va fi invitată să adere la NATO în 2002. N-a zis nimeni că asta ar fi o tragedie, dar dacă s-a angajat cu seriozitate într-o operațiune al cărei scop declarat e integrarea în Alianța Nord-Atlantică, dl Iliescu putea să se abțină de la acest comentariu. Fiindcă n-a trecut prea mult timp de cînd PDSR ataca NATO din pricina intervenției în Iugoslavia, iar în prezent, scrie Cornel Nistorescu în *EVENIMENTUL ZILEI*, "În ciuda cuvintelor frumoase, în România, puterea a bolmojit povestea dosarelor fostei Securități, (...) s-a democratizat și modernizat folosindu-i tot pe cei vechi, proveniți chiar din acele

LA MICROSCOP

CASTANELE UITATE PE FOC

PRIMA sută de zile a guvernării Năstase s-a scurs jalonată de citeva scandaluri, de numeroase ezitări și de citeva gafe. Nu e loc în această rubrică pentru o trecere în revistă amanunțită a vorbelor și faptelor guvernului. Putem deosebi în această sută de zile citeva perioade distincte. Prima, cea a declarațiilor de intenție, i-a impresionat pînă la incintare pe reprezentanții mai multor instituții internaționale care au descoperit în dl Năstase un interlocutor rezonabil, care știe că România are nevoie de reforme, de economie de piață și de un proiect veridic de integrare în Uniunea Europeană. Aici s-ar cuveni spus că succesele de premiant ale d-lui Năstase se datorează deosebiri dintre agresivitatea antireformistă a PDSR din campania electorală și declarațiile apăsate occidentale ale primului-ministru. Cea de-a doua perioadă a guvernării a început din momentul în care executivului i s-au cerut și fapte, nu numai declarații. Cam de atunci au început ezitățile și gafele, precum și disputele din echipa de la Palatul Victoria. Dacă ne amintim, un alt reproș venit din partea instituțiilor occidentale a fost acela că în România corupția a depășit toate pragurile imaginabile. Imediat după aceea dl Năstase l-a trimis la vinătoare pe Ovidiu Grecea și a încercat să sporească atribuțiile faimoasei UM a Ministerului de Interne. Ovidiu Grecea a alcătuit rapoarte din care reieșea că de corupție nu sînt scutiți nici reprezentanții ai Ministerului de Interne, inclusiv șefii locali ai Unității de incruptibili a Internelor. Din acest conflict producător de scandal rezultă o primă victimă în guvern, Ovidiu Grecea. Dar executivul supăra cu acest prilej și SRI-ul, care acuză Internele că ar vrea să-și depășească limita competențelor. Premierul se vede descoperit și reacționează împăciuit pentru a calma și presa și orgoliile SRI-ului. Tot din momentul în care guvernului Năstase i s-a cerut să depășească faza bunelor intenții în privința privatizării a început și războiul executivului cu

privatizările "dubioase". Un fel de a spune că executivul s-ar ocupa cu dragă inimă și de alte privatizări, dar mai intii vrea să limpezească situația privatizărilor făcute de precedenta putere. Dar pentru a nu pareca că ignoră marile privatizări pe care le are în față, executivul prelungeste termenele de depunere a ofertelor, intra în discuție cu noi ofertanți, adică, una peste alta, ține cald subiectul. Vine însă la rînd și Bugetul. Guvernul Năstase vrea să facă pe plac și Fondului Monetar Internațional, dar să se achite și de promisiunile din campania electorală a PDSR-ului. Executivul se straduiește să împace și capra și varza, dar în acest scop adoptă o atitudine care, prezizibil, nemulțumește și Fondul Monetar Internațional și pe cei pe a căror spinare ar trebui mulțumit Fondul, adică bugetarii și pensionarii. Încercînd să se asigure de liniște din partea sindicatelor, guvernul stabilește pacte cu citeva centrale sindicale, dar nu izbuteste să facă acest lucru cu toate centralele. În pofida faptului că premierul se bucură de o încredere spectaculoasă în sondajele de opinie, în țară grevele se produc una după alta, și ele se aseamănă cu cele care au măcinat guvernarea Ciorbea.

În ciuda declarațiilor spectaculoase ale premierului, declarații prin care dl Năstase se străduia să dea impresia că guvernul pe care îl conduce are la dispoziție libertăți care să-i îngăduie să nu țină cont de exigențele FMI, executivul se luptă din răsputeri să convingă și Fondul, dar să dea impresia că n-a uitat de promisiunile electorale ale PDSR.

Nimic nou sub soare, guvernul Ciorbea a încercat aceeași echilibristică. Rezultatele se cunosc. Marea deosebire e că între timp criza s-a tot adîncit, incît, paradoxal, castanele pe care PDSR le-a încins pe vremea cînd era în opoziție au ajuns să-l frigă pe premierul Năstase, fiindcă nimeni nu le-a luat de pe foc pînă în prezent.

Cristian Teodorescu

structuri care au luptat împotriva SUA și a Alianței." Se pare însă că noua putere de la București visează la o integrare originală în NATO, condensată într-o formulare scurtă de *ACADEMIA CAȚAVENCU*: "La vremuri noi, tot Priboi!" ● Dacă e adevărată știrea apărută în citeva cotidiane la începutul săptămîinii trecute că fostul ambasador american David Funderburk a fost propus pentru un nou mandat la București, acesta ar fi un semnal clar că americanii nu se lasă păcăliți de semnalele amestecate care le vin din România. David Funderburk a trimis la Washington rapoarte extrem de critice la adresa lui Ceușescu pe vremea cînd acesta încă mai era privit cu bunăvoință de administrația americană. Încît nu se poate spune că ar fi omul care să nu știe deosebirea dintre declarații și fapte. ● O știre groznică venită de la Chișinău a ținut mai multe zile prima pagină a ziarelor de dincoace de Prut. Două femei din Capitala Republicii Moldova au fost arestate în timp ce vindeau, pe stradă, carne de om, drept organe de porc. Carne fusese aruncată la groapa de gunoi de clinica de oncologie din Chișinău, spun anumite surse, în vreme ce comerciantele pretind că au cumpărat carnea de la o femeie de serviciu a clinicii. Grozăvia acestei fapte de necrezut, mediatizate de toate agențiile de știri internaționale, aruncă o pată greu de șters asupra și așa greu încercărilor basarabeni. (Vă amintiți, probabil de românii mîncători de lebede din anii '90.) Cronicarul nu vrea să dea de înțeles că și în România s-ar putea întâmpla așa ceva, dar e de părere că autoritățile de la București ar trebui să interzică riguros comerțul "stradal" cu produse alimentare de orice fel. Căci, nu demult, spitalele din citeva localități din Moldova s-au umplut de consumatori de pește infestat pescuit din apele Siretului. Și, înainte de a-i căina pe basarabeni, să nu uităm că locuitorii orașului Calan au baut apă contaminată cu materii fecale care au pătruns în rețeaua conductelor cu apa potabilă a orașului. ● Cele două femei din Chișinău care au vîndut carne de om, chiar dacă or fi avînd discernămint, sînt iresponsabile. Dar, în România, cum pot fi categorisiți directorii de firme și firmulițe care otrăvesc în modul cel mai responsabil apele riurilor sau cei ai firmelor care pun în vinzare carne stricată sau produse din carne și mai stricată? Aceștia sînt sau pozează în oameni de afaceri respectabili, nu le-a zăpăcit mințile sărăcia, nici nu par cretini. Dar nimeni nu pare să ia în serios faptul că acești manageri atențeați clar împotriva sănătății publice și că locul lor ar trebui să fie în pușcarie, nu în mass-media, cu declarații prin care încearcă să pară iresponsabili.

Cronicar

România
literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69.
Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9, 30-13.
Abonamente în 2000: 3 luni - 104.000 lei; 6 luni - 208.000 lei;
1 an - 416.000 lei. ISSN 1220-6318

Imprimat la
NAȚIONAL ROM

24 pag - 8.000 lei
La redacție: 6.000 lei